

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI
UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Litteraturen i Norden 2010:
 - Henrik Wivel
 - Lars Bukdahl
 - Mervi Kantokorpi
 - Gustaf Widén
 - Úlfhildur Dagsdóttir
 - Hans H. Skei
 - Birgit Munkhammar
- Intervju med NR-pristagaren Gyrðir Elíasson
- Beate Sydhoff om Siri Derkert
- Thomas Hylland Eriksen om 22 juli-katastrofen

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 87 • 2011 • Häfte 3

INNEHÅLL

Artiklar

”Tørre tæsk”. <i>Henrik Wivel</i>	193
Der findes et fotografi af Sappho som ung. Dansk skønlitteratur 2010. <i>Lars Bukdahl</i>	197
Vad är den finska litteraturen 2010? <i>Mervi Kantokorpi</i>	207
Ett brusande liv bakom kulisserna. Finlandssvensk litteratur 2010. <i>Gustaf Widén</i>	217
I skymningen: poesi och andra pärlor. Isländsk skönlitteratur 2010. <i>Úlfhildur Dagsdóttir</i>	225
Et helt vanlig bokår. Litteraturen i Norge 2010. <i>Hans H. Skei</i>	235
Den unga litteraturen visar styrka i ett hårdnande samhällsklimat. Svensk litteratur år 2010. <i>Birgit Munkhammar</i>	247
NT-intervjun. ”Berättelsen leder mig dit den vill”. Samtal med Gyrðir Elíasson. <i>Arna Schram</i>	257
Siri Derkert – ett liv i konsten. <i>Beate Sydhoff</i>	261

* * *

För egen räkning och nordisk krönika

Ordsiftet etter Utøya. <i>Thomas Hylland Eriksen</i>	269
Krönika om nordiskt samarbete. <i>Anders Ljunggren</i>	275

* * *

Letterstedtska föreningen

Letterstedt-medaljen 2011 till Olof Salmén	279
--	-----

* * *

Bokessä

Hvad er en vellykket historiebog? <i>Bent Blüdnikow</i>	283
---	-----

* * *

Kring böcker och människor

I lag med NATO? <i>Mats Bergquist</i>	289
Hyggelig bok om forholdet mellom Norge og Sverige akkurat nå. <i>Hans H. Skei</i>	291
Memoarer i filmens tecken. Nils Petter Sundgren minns. <i>Astrid Söderbergh Widding</i>	293
Thomas Bodström – fotbollsspelare, advokat och justitieminister i Göran Perssons regering. <i>Claes Wiklund</i>	295
Sammanfattning	299
Tiivistelmä	300
Register över författare omnämnda i Nordisk Tidskrifts litteraturoversikter 2011. <i>Lena Wiklund</i>	301

HENRIK WIVEL

"TØRRE TÆSK"

Danmark har i afvigte år været skueplads for en litterær fejde. Dem har der været adskillige af i Norden mellem år og dag, men den aktuelle havde dog visse kvaliteter, fordi den udsprang fra den grænseløst feterede *Ib Michael*, der endog befandt sig i sit skriveeksil i Thailand. Men end ikke den tropiske varme langt fra den nordiske fimbulvinters februar mørke, kunne dulme Ib Michaels vrede, der med elektronisk lynild spredte sig den halve klode rundt. En "fejde" kan ifølge *Ordbog over det danske sprog* karakteriseres som en "langvarig og intens voldelig og verbal strid". Og det er – næsten – præcist. Fejden var verbal, intens og truede med at udarte voldeligt.

Ib Michael diverterer sin talløse kvindelige læsere med en blog, som det ærværdige forlag Gyldendal naturligvis med tak lægger hjemmeside til. Og herpå skrev Ib Michael en lang jammerklage over det hjemlige kulturliv, han sad på så magelig en afstand af. Et Danmark, der var præget af ytringsfrihedens fundamentalister, islamofobi, amatøragtige indstillinger til Nordisk Råds Litteraturpris, og en horde inkompetente anmeldere, der ikke tog vare på forfatternes og forlagenes umådelige anstrengelser med at skrive og udgive bøger. I mediehavet kunne Ib Michael ikke – som i sin thailandske ferieresort – få øje på koraller og smukke fiskestimer, men alene "Danmarks 10 dårligste læsere":

"De senere år har jeg tabt alt for dem, der er ikke én eneste personlighed tilbage på den hjemlige kritikerscene, som evner at løfte et værk ud af sammenhæng, tidsånd og kulturkamp...nedlæg for min skyld gerne kulturredaktionerne i den trykte presse".

Og skete det ikke frivilligt, så kunne forfatteren konstatere, at "avisdøden under alle omstændigheder gør det af med den sidste anmelder i en nær fremtid". Ib Michael kunne tydeligvis ikke vente.

Med en henvisning til Oscar Wilde, der havde en bestemt kritiker på nakken i adskillige år og til sidst nævnte ham i et essay, pointerede Ib Michael afslutningsvis, at han ikke ville konkretisere sin kritik. Den ære skulle ikke overgå kritikerstanden, ingen nævnt, alle glemt, lød logikken.

Det var dog ikke længe Ib Michael gav sig selv mundkurv på. Da forskellige mennesker blandede sig på bloggen, herunder *Weekendavisens* og *Nordisk Tidsskrifts Lars Bukdahl*, begyndte Ib Michael at glamme:

"Jeg lover dig tørre tæsk, når jeg kommer hjem, og jeg mener det i så konkret forstand, at du burde politianmelde mig."

Og herefter tog begivenhederne fart. Den evigt sårede, krænkede, ja så inderligt skuffede succesforfatter *Jens Christian Grøndahl* sekunderede Ib Michael

og påstod – uden det mindste hold i virkeligheden – at dagbladet *Informations* kritiker *Erik Skyum-Nielsen* forfulgte ham, og ønskede at han fik en tagsten i hovedet. Og den kvieøjede, ellers så uskyldige forfatter *Janus Kodal*, fandt at han i Ib Michaels fravær, skulle konkretisere truslen og hældte en kande vand ud over en lettere konsterneret Lars Bukdahl under et oplæsningsarrangement i Litteraturhaus i København.

Litteraturkritikernes Lav trådte sammen til krisemøde, og *Jyllands-Postens* litteraturredaktør *Jakob Levinsen* fandt, at man i fællesskab burde politianmelde såvel Ib Michael som Janus Kodal og boykotte deres bøger fremover, blandt ud fra begrundelsen om, at hvis det nu havde været en erhvervsjournalist, der var blevet lovet tæk af en boligkøber, ville man ikke have været i tvivl om alvoren. Men når det var en kunstner versus en anmelder, så blev man det. Gyldendals litterære direktør Johannes Riis mente således heller ikke, at "Lars Bukdahl behøver at være bange for Mik (Ib Michaels kælenavn, red.)". Så det hele endte med en erklæring fra Litteraturkritikernes Lav, hvor lavet "tager skarp afstand fra de senere måneders voldelige og truende markeringer fra forfatterens side".

Godt nok. Naturligvis skal kritikere ikke, ligeså lidt som andre i det offentlige rum, lade sig skræmme. I det øjeblik kritikken retter ind efter forlagernes eller forfatterens ønsker, eksisterer den ikke længere. Så har den med Erik Skyum-Nielsens ord "suspenderet sig selv". Så Ib Michaels ønske om, at den trykte presses kulturredaktioner nedlægges, og profetien om at kritikerne forsvinder, når avis døden breder sig, er i bedste fald illusorisk og i værste fald stupid. Ib Michael skriver på sin blog, at han for længst har "meldt sig ud af virkeligheden". Kunne han så ikke holde op med at beskæftige sig med den og kommentere den? Forfatterens idioti kommer af, at han sætter et skel, som dybest set slet ikke er der, og arbejder med et mediesyn, der er fuldkommen forældet.

Lad os tage det sidste først. Ib Michael har – delvis – undskyldt sig med, at det jo bare var noget, han skrev på sin blog. Det var ikke beregnet til offentliggørelse. Med offentliggørelse mener Ib Michael åbenbart, når noget trykkes i en bog og udgives af et forlag, eller når noget offentliggøres i den trykte presse, han tydeligvis og paradoksalt foragter. Men det er en gang monumental vrøvl. Tekster er tekster, uanset hvor de står og hvor de læses, i printmedier eller på elektroniske platforme. Nettet kan være en skraldespand, men det er det kun, fordi typer som Ib Michael fylder den op med lort. Hvis han tog sin blog ligeså alvorligt, som han tager sig selv, kunne det være den offentlige diskussion på nettet blev mere lødig og substantiel. Sådan som den er og kan være i avisernes netudgaver.

Og så til det skel Ib Michael tydeligvis arbejder som en åbenbaret sandhed.

Nemlig at der er forskel på en skønlitterær forfatter og en kritiker. Et hierarki, der ikke tåler at anfægtes. Og en fornemhed, som den ene oppebærer og den anden aldrig når. Opfattelsen er så dum, at det gør ondt. For der er ikke, og har sjældent været, nogen forskel på en forfatter og en kritiker. De er begge skribenter, og langt de fleste kritikere er også forfattere. Lars Bukdahl tilmed skønlitterær forfatter. De fleste af os kritikere er forfattere til faglitterære bøger og såkaldt kulturlitteratur, og for adskilliges værkers vedkommende af en vægt og betydning, der er blivende, ja måske endog vigtigere en endnu en roman af Mik. Så hvad fanden bilder Ib Michael sig ind? Han tamper på sine egne og er en dårlig kollega. Man kan kun ønske, at han fremover læser andet og mere end korrektur på sine egne bøger, og begynder at beskæftige sig med den mangfoldighed af tekster, der omgiver ham, og som en række kritikere og forfattere i dette nummer af *Nordisk Tidsskrift* formidler, fortolker og vurderer med deres egne ord.

God fornøjelse.

LARS BUKDAHL

DER FINDES ET FOTOGRAFI AF SAPPHO SOM UNG Dansk skønlitteratur 2010

Det lille, store drama i dansk litteraturdebat 2010 var indstillingerne til Nordisk Råds Litteraturpris. Det nye tomandsudvalg bestående af digteren *Asger Schnack* og kritikeren *Lilian Munk Rösing* havde som årets danske kandidater udvalgt to debutromaner, *Josefine Klougart*s meget omtalte *Stigninger og fald*, der også var hendes debut, og *Harald Voetmann*s meget lidt omtalte *Vågen*, hans femte officielle udgivelse efter fire lige så virtuose som groteske kortprosasamlinger.

Argumenterne mod de to bøger var, at forfatterne var for unge, født henholdsvis 1985 og 1978, og begge uddannet på Forfatterskolen (hvor Asger Schnack på daværende tidspunkt var ansat som lærer) og bøgerne for små, henholdsvis 172 sider og 151 sider korte, og for smalle, hvilket i dette tilfælde vistnok betød det samme som for eksperimenterende. Det burde have været større, bindstærkere bøger skrevet af større, betydeligere forfattere, sværvægteres sværvægttere.

Det er jo ikke gode argumenter i sig selv – selvfølgelig kan små og smalle bøger skrevet af unge og nye forfattere være fremragende, jf. bare *En sæson i Helvede*, *Sult*, *Dubliners* etc. – og det hjalp så heller ikke, at de færreste af de negativt indstillede debattører havde læst de to bøger. Det blev med andre ord en meget dum diskussion, som det var besværligt at deltage konstruktivt i, hvis man som undertegnede var skeptisk overfor den ene indstilling (men sgu da ikke forarget), nemlig Klougart, og begejstret over den anden, nemlig Voetmann, helt på tværs af smalhed og ungdommelighed og forfatterskoledhed.

Stigninger og fald er en talentfuld, men på en meget traditionel og trykfacon tøvende og snublende debut, en mosaik af erindringer fra en barndom på Mols med landskab og heste og en ikke alt for dysfunktionel kernefamilie; bogens mest iøjnefaldende særkende, rent formelt, er de konstant knopskydende, helst naturrelaterede sammenligninger på sammenligninger på sammenligninger. Eksempelvis kan det lyde sådan her, skiftevist anstrengt (hvad i alverden er "et kor af tavse munde"?) og genuint kønt, i det, man kunne kalde titelpassagen:

"Der er så meget luft og ro, så meget grønt og så mange usandsynlige formationer, bakker og slugter. Tinghulen som hulningen mellem kraveben, stigninger og fald i landskabet fra istiden, så man ser for sig isen, der skruer jordskorpen op og åbner landskabet som et kor af tavse munde, dybe

halse. Og der er søer og åer og Rytterknægten som en flænge med en lanse ind i naturens bug, tæt plantage mellem gravhøje, hegn, bakker. Og der er blade, om efteråret i vinden, hen ad jorden driver de og bruser frem som bølger, bliver gennemsigtige, det tyndeste papir, eller stive som pergament om gamle regnskaber, bastsnoren bundet stramt som et korset, der presser siderne sammen, en smal talje, navlen mod rygsøjlen, rygsøjlen frem under brystbenet."

Hov, hvor blev de efterårsblade lige af, og hvis de så bare gennemgik en for alvor barok og monstrøs forvandling, pænt symbolsk nøjes de med at blive til et korset.

Hvis jeg skal være ærlig, så skyldes noget af min irritation over det todelte Klougart-*hype* (først stort opsatte (og foto-illustrerede) anmeldelser og interviews, så Nordisk Råd-bataljen), at hun tog opmærksomheden fra årets mest lovende, unge, kvindelige og Forfatterskoleuddannede debutanter, *Ida Marie Hede* med novelle/kortprosasamlingen *Seancer* og *Amalie Smith* med samlingen af så forskellige tekstformer som overhovedet muligt *De næste 5000 dage*. Hede og Smith er fælles om en fascination af naturvidenskab, henholdsvis fortidens og nutidens, men hvor Hede fantaserer og fabulerer febrilsk, er Smith et skarpt og skrap (selv) iagttagende digterjæg, begge er de ægte excentrikere, her et fragment af Smith:

"Jeg oplever, at mennesker, der suges ind i tv og aviser, bliver ved med at have en krop i den virkelige verden. Det er en konkret erfaring. Der findes et fotografi af Sappho som ung, men det bevæger sig mod en anden galakse. Hun så op i himlen, og sådan gik det til. Ikke noget *hokus pokus*. I mellemtiden har nogen lavet et ansigtskartotek på nettet, og alle i verden har meldt sig."

Tilbage til den fortjente Nordisk Råd-kandidat, Harald Voetmanns *Vågen*, der ikke handler om en poetisk 1980'er-barndom på Mors, men stik modsat, havde jeg nær sagt, om den særdeles prosaiske, romerske naturhistoriker Plinius den Ældres barndom, manddom og alderdom. Men netop ikke på nogen sædvanlig, grundigt afrapporterende historisk roman-facon, som eksempelvis i andet bind af *Anne Lise*

Marstrand Jørgensens sympatiske, velskrevne og – hvad skal man kalde det? – vel-rekonstruerende, men også pænt endeløse andet bind af krøniken om Hildegard af Bingen, *Hildegard II*.

Voetmann tager udgangspunkt i små, reelle citater fra Plinius' hovedværk *Naturalis Historia*, som han på baggrund af lige dele nørdet belæsthed og formørket fantasi digter videre på, resultaterne strækker sig fra udmalende anekdoter, et besøg som barn i en forlystelseshave, til hurtige, grusomme syner, som dette flet-afsnit, hvor det skiftevis er Plinius og Voetmann, der skriver; et smukt kollektivværk hen over årtusinderne:

"Citat, *Naturalis Historia*/ Jeg har set Arellius Fuscus – da han blev udstødt fra ridderordenen på grund af en besynderlig falsk anklage – iført sølvringe, alene fordi hobevis af unge studerende blev tiltrukket af hans popularitet./ *Plinius den Ældre*/ Og jeg har set Arellius Fuscus sætte sig roligt i sin stol, tage ringene af begge hænder, lægge dem i sit skød og pudse blodet af dem én for én med en flig af sin kappe, mens de elever, som endnu stod, med teatraliske armbevægelser reciterede Demosthenes i kor./ *Citat, Naturalis Historia*/ Før i tiden bar man kun ringe på én finger, den, der er nærmest lillefingeren. Det kan man se på statuer af Numa og Servius Tullius. Senere blev også den finger, der er nærmest tommelfingeren, iført ringe, og siden lillefingeren. Det siges, at man bærer ringe på den mellemste finger i Gallien og Britannien. Hos os er det den eneste finger, der slipper fri; alle de andre belæsses, og hvert eneste fingerled får sin egen ring./ *Plinius den Ældre*/ Han slog med flad hånd og, hvis det var slemt, med ydersiden. Sølv lyne gennem luften og flænsede de fede børnekinder op med seglsten og snoninger."

Ud over en historisk roman, der på samme tid er strengt korrekt og vildt hallucinatorisk, vil *Vågen* guddødeme også være en filosofisk roman, en celebrering og animering af Plinius den Ældres kyniske livsholdning, hvor livet er et kuriøst og meningsløst spektakel, man bør more sig over og nysgerrigt studere, her forelæser Voetmann som Plinius:

"Naturen skænker alle en jævnbyrdig fjende. Hun sidder som eneste tilskuer i sit private amfiteater og

ser kampene udspille sig. Slangen suger blodet ud af elefanten gennem et bid bag øret, hvor elefanten ikke kan forsvare sig med sin snabel – og dør så selv, når elefantens blodløse skrog kollapse over den. Spillet er slut, begge er døde, naturen klapper af sin egen opfindsomhed. Hun lader sine mægtigste rovdyr blive besejret af krøblinge, som da den vanføre kejser Claudius dræbte en hval i Ostias havn, eller lader sin stolteste frembringelser – kejsere, generaler, digtere – blive dræbt af bagateller. Kvalt i en asparges, fældet af en tagsten, stukket af en bi i mundhulen."

Ja, undskyld, jeg citerer så generøst, men det er sjældent, man så entydigt kan pege på én bog som både årets bedste og en stensikker nyklassiker i ikke bare Danmark; det var et omvendt gravrøveri, at Harald Voetmann ikke fik Nordisk Råds Litteraturpris 2011, basta!

Øvrige sorte og hvide prosaperler

Hvis *Vågen* var den bog, jeg mest frydefuldt gruede over, var *Christina Hagens* roman *71 breve til M*, efterfølgeren til hendes talentbugnende debut *Sexdronning*, den bog, jeg mest forskrækket blev fascineret af. En vis forfatterinde ved navn "Christina Hagen" skriver breve til titlens M, en fængselsfange dømt for mord, som hun primært bruger som boksebold for sine egen virtuost vrængende og erotisk aggressive bevidsthedsstrøm, der cirka halvvejs udarter til sære, surrelle, på grænsen til hermetiske fantasier om de dukkeagtige indbyggere i M's barndomsby Vernon Valley, situeret ikke langt fra David Lynchs Twin Peaks i samme drømme-Amerika. Jeg ved virkelig ikke, hvad den bog går ud på og tør slet ikke gætte på dens eventuelle filosofi, jeg ved bare, at den er lige så helt uomgængelig som helt umulig.

Jeg skynder mig videre til den lille, hvide perle af en roman, som Danmarks eneste nulevende, tvangskanoniske forfatter (jeg håber at opleve den dag, hvor *Vågen* og *71 breve til M* bliver obligatorisk læsning i dansktimerne) *Klaus Rifbjerg* udsendte som sit 2010-produkt: *Skiftespor*. I historien om to tyske mænd, hvis kærlighed til hinanden har tvunget dem i eksil i 1930'ernes København, er der mere elegi end aggression, mere sorgmunterhed end groteskeri. Noget af det fineste i romanen er den listige måde, Danmark og danskerne blive spejlet i de fremmedes nysgerrige og frygtsomme blik, man kunne måske tale om en art melankolsk satire:

"Når de for motionens skyld og for at orientere sig tog turen ud i kvartererne eller tog en sporvogn nordpå, var det påfaldende, hvor imødekommende og samtidig afvisende husene virkede. Haverne var kønne og velholdte, der var grønne hække, plæner og frugttræer. Men der var også svære låger og gitre og solide døre med messinghammere og pudsede dørskilte. Der var en velstand, som de nok genkendte, men den var trods alt mere beskeden end de var vant til. Husene kunne være store, men de var aldrig gigantiske. Ingen af dem lignede fæstninger, selvom de altså havde deres demarkationslinjer. Man ville ikke blive overfaldet, men sikkert bedt om at skrubbe af på en forlegen, men høflig måde."

Melankoli gennemsyrrer også de midaldrende personer i *Christina Hesselholdts* diskret mesterlige fortællekreds *Camilla – og resten af selskabet*, efterfølgeren til 2008's *Camilla and the horse* og præmieret med årets Kritikerpris, men hvor de mandlige personer går ned på melankolien, kommer de kvindelige personer og særlig hovedpersonen (og forfatter-alter egoet) Camilla op at køre på det, bl.a. besøger Camilla og hendes veninde huse beboet af "geni-selvmodersker", valgslægtskaberne Sylvia Plath og Virginia Woolf. Men både mænd og kvinder låner Hesselholdts fantastisk musikalske, labyrintisk frembølgende sprog, og så har læseren i hvert fald ikke noget at være ked af.

To meget forskellige, mandligt forfattede romaner om fortrykte mænd er *Jens Blendstrups Bombaygryde* og *Dennis Gade Kofods Superhelte i det hele taget*. Blendstrups roman, en art sequel til hovedværket *Gud taler ud* fra 2004, ligner umiddelbart en forsoren soldaterroman om Leif, som, fordi han taber i matador til sin far, ender i Bornholms Værn. Men der bobler et voldsomt mørke lige under overfladen, som i romanens anden halvdel begynder at vælte ind over Leif uden dog heldigvis at slukke den skamløse humor, der er livet i skriften – og Leif. Gade Kofods roman følger dogme-minimalistisk angstplagede Per rundt i Rønne fra han afleverer sin datter i hendes institution, til han henter hende igen; der sker ikke noget særligt, hverken indeni og udenfor Pers hoved, ikke engang Pers fantasier om en superhelte-veninde gør voldsomt væsen af sig, men det hele, indenfor og udenfor, sitrer og dirrer af en klar, forfinet indlevelse i øjenhøjde.

To store, jyske prosaister fra 1970'er-generationen, *Bent Vinn Nielsen* og *Jens Smærup Sørensen*, leverede kvalitetsromaner i hver deres tonart. Bent Vinns *Et liv i almindelighed* jegfortælles lumsk snakkesaligt til en diktafon af en gammel mand, bonde mod sin vilje, der altid har holdt fast på sin skæve og vrangvillige personlighed. Jens Smærup Sørensens

PHASE til gengæld er en civilisationskritisk tour de force af en sammenbrudsroman om en ego-drevet tv-dramachef, der for fuld hammer går i hundene. Underspil vs. overspil med samme ømt samvittighedsfulde suverænitet.

Efter to bløde Blixen-pasticher og en lang, lang pause gjorde *Birgithe Kosovic* overbevisende comeback med den markeret udanske roman *Det dobbelte land*, vinder af Weekendavisens Litteraturpris, der brutalt og melodramatisk fortæller om brutale og melodramatiske skæbner i eks-Jugoslavien, det er alt, alt for voldsomt til at kunne lykkes som en roman på dansk, men gør det på og af trods alligevel.

Og som total, men godartet kontrast til Kosovics roman vil

jeg pege på *Inge Pedersens* efterfølger til erindringsromanen *Og halsen af en svane* fra 2006, *Til Amerika*, der intenst beretter om at være en ung pige indestængt i nordjysk provins i 1940'erne og 50'erne, generøs klaustrofobi!

Hvorfor sige noget om sløve og slette romaner af bl.a. *Katrine Marie Guldager*, *Jens Christian Grøndahl*, *Martin Hall*, *Peter Høeg*, *Morten Ramsland* og *Marina Cecilie Roné*, når der som her rundvist er gæve og gode romaner nok?

Zonen Hans Otto

Nu *Hans Otto Jørgensen* er blevet afløst af *Pablo Henrik Llambías* (der i 2010 udgav den underligt blanke skilsmisse-hymne *Ud over havet*) som rektor for Forfatterskolen, er der igen ingen ende på hans flid: 5 bøger blev det til i 2010. 1. Tredje bind af hans erindringsromanserie nr. 2, den heftigt flossede, anti-fiktive erindringsromanserie, *Sæt Asta fri*, der hylder moderen og solidariserer sig med den unge, skrupforvirrede digter/landmand. 2. Romanen *Exodus*, en rimelig straight, fra erindringsserierne let forskudt fortælling om to brødre, der går hver sin vej, men elsker den samme pige. 3. Genreløse *By og hest*, der alt andet end straight syrer hallucinatorisk rundt mellem gotik og socialrealisme

og vistnok endnu en trekant. 4. og 5. Billedbøgerne, med genrebetegnelsen "Ulykkeshistorier for børn", *Vand blod tis og maskiner* og *De gule føl*, hvor de onde barndomshistorier Jørgensen igen og igen farer vild i og besværges i erindringsserierne, pludselig bliver gode historier – i betydningen gode historier fra en fjern og eksotisk og farlig fortid – til at fortælle for moderne børn. Der er hele tiden skred og bevægelse i den særlige, danske litteraturzone, der er Hans Otto Jørgensen.

Koncentratet René Jean Jensen

René Jean Jensen debuterede med et 16 sider lille såkaldt B16-hæfte, *Opvågningsbog* i 2001, og for hver år, der er gået siden er hans tavshed (ud over heroiske oversættelser af ikke mindst Robert Walser) blevet stadig mere legendarisk, rygterne gik om, hvor mange og hvor gode – generationens bedste! – digte og kortprosastykker, der blev flere og flere i en stor dragkiste. I 2010 gav to udgivelser omsider syn for sagn, kortprosasamlingen *Om april, i maj* og digtsamlingen *Jeg har planlagt at dagdrømme*, og sjældent har man læst en mere koncentreret skriftlighed; hver eneste sætning ikke bare insisterer på, men formår at være et spektakulært, vittigt og fyndigt (og skønt og mærkeligt) nummer i sig selv, hvilket er lige så anstrengende som dybt tilfredsstillende at læse. Prøv at se, hvor crazy mættet denne parforholds-idyl er formuleret, med samt bedrageriske linjebud:

"den sorte handske matcher mørket i hendes mund/ når hun gaber. gulvet er nærmest/ fåfarvet. noget af hendes stemme går tilbage i struben/ og lyder brun derfra. jeg bistår frugtens placebo/ med en meddiggende lykke. selvmisundelse./ nu ville det være mest virilt at rejse sig op og slå resolut op/ i et atlas. i stedet kigger jeg intenst og kærligt/ på den truende mands hund. ligger inde med noget sprog som verden/ skal bekræfte. hverken pessimist eller optimist/ for ikke at tabe ansigt, snarere mellemvært. det er let nok at forstå det/ der ikke giver mening. vinden ønsker at verden er/ lige så meget vind som den. rynker/ rødder:/ træet i hendes hoved. på ruderne/ familiekondens".

2 *krimier*

Jeg har læst og nydt to danske krimier i 2010: *Christian Dorphs* og *Simon Pasternaks* tredje bind i deres krimi-danmarkskrønike *Jeg er ikke her*, der iscenesætter intrikat blodighed i 1980'ernes København mellem vilde malere og nyromantiske digtere og palæstinensiske terrorister og *Susanne Stauns Døderummet*, første bind i en ny serie om den toughe retsmediciner Maria Krause, der her jager en meget, meget ond morder, som endda har sit eget meget, meget onde tekstspor i romanen. Det er to gode danske krimier, og så ikke et ord om at *Henrik Nordbrandt* udgav sin første (lige så dårlige) krimi siden 1983.

Polkaprikket poesirogn

Trygt og kvalificeret umiskendelige veteran-digtsamlinger af *Benny Andersen* (glad), *Per Aage Brandt* (grublende), *Camilla Christensen* (sardonisk), *Simon Grotrian* (kringlet), *Marianne Larsen* (kroget), *Peter Laugesen* (vranten), *Viggo Madsen* (underfundig), *Henrik Nordbrandt* (indebrændt), *Peter Poulsen* (lun) og *Asger Schnack* (agil) med titlerne *Kram*, *Poesi.2010*, *Nu har de druknet ham*, *Mest til de levende*, *Hvis en morgen en hittevoksen*, *De sagde hans hund havde lopper*, *Jegløse digte*, *Vi danskere*, *Rulleteksterne* og *Ved dødslejet*.

Rasmus Nikolajsen forsøgte med held i *Socialdemokratisk digt* at skrive arbejder-systemdigtning på den meget konkrete måde, at linjer fra danske arbejdersange mere eller mindre genkendeligt sniger sig ind i Nikolajsens bløde digtmaskine (64 x 8 linjer på 8 stavelser) og dens legesyge og billedglade udforskning af en moderne digtereksistens spændt ud mellem erhvervsarbejde (kustode på Nationalmuseet) og skriveri og kærlighed og almindeligt samfund:

"At få fremtidens golfbukser/ at se. Jeg står op klokken syv./ rastløs som et møl i brisen/ vibrerende som en balle/ absorberende en lussing./ og lever det liv, jeg altid/ har drømt om at undgå."

En helt anden rå og måske også pastiche-rå tone lyder i *Thomas Bobergs* overrumplende, forbumlet allegoriske langdigt *Hesteæderne*, der udspiller sig i en løst skitseret dystopi, hvor digterjeget forsøger at overleve mellem titlens grumme hesteædere; Boberg har ikke før skrevet så sjovt og så flosset og så sort, og da slet ikke på én gang, desperation som overskud, vrængen som fornyelse:

"Det er forbudt/ for vores klasse at gå i flok./ så vi mødes, bohemejender og kolleger, misbrugere og/ kulturnassere/ på torvets smugkro./ den hæderkronede illegale/ gladiatorbeverding. Vi er (med lodder og trisser) et/ sandt rosenflor af purunge/ varaner."

Op pludselig kom vistnok geniale *Ursula Andkjær Olsen* med en illustreret og broderet digtbog, skabt i samarbejde med digterens søster, *Have og helvede*,

der traller intelligent om alting som sædvanligt – i et fyndigere og nyskeligere design end sædvanligt.

Prosadigtet fornyes i *Martin Glaz Serups Marken*, en fiks og kvik konceptualitet, hvor en mark udtaler og ter sig som var den en yngre digter ved navn Martin, og Sternbergs *Radikale mennesker og hjem i et længst eksploderet kvarter*, en skæg og kukket typologi over mildest monomane personer og lokationer: "De kaldte deres hjem noget forskelligt hver gang de talte om det: "Skal vi tage tilbage til melonen?", "Nå, vi har en pladespiller at se til", "Der er nogen parasoller, der venter på os", "Bøffen kalder." Vi bør her også her nævne *Thøger Jensens* livligt kortprosa-kontaminerede kortroman *Frøkens Dissings blafrende sommerskørt*.

Et vemodigt overflødighedshorn var Asger Schnacks samvittighedsfulde opsamling af *F.P. Jacobs* "efterladte og ikke bogførte digte 1976-2008", *Man tror man samler sig hele livet*, aldrig har lejlighedsdigte gjort sig så stor ulejlighed som i hænderne på super-sprogeren Flemming Palle Jacobsen: "Tægens skjold som en klode i det fjerne,/ din hud vokser i græs og ænser freden,/ min finger vægter en øreflips stimulation."

Talentfuldt egensindige debut-digtsamlinger af *Christian Bjøljahn* (brum), *Filip Granlie* (pip) og *Cecilie Lind* (hvisle) og anden gang-digtsamlinger af *Kenneth Jensen* (hop) og *Peter-Clement Woetmann* (rømmen) med overve-

jende zoologiske titler: *Til dig, Ulven åd min eyeliner, Fugle om digte, Kanin kanin* og (stjålet fra et utrykt digt af Per Højholt) *Mit indre Pompeii*.

Hefligt hybridhabengut

Den store modernistiske digter *Ivan Malinowski* var lidt en avantgardist og postmodernist også, når han i bøger som *Romerske bassiner* og *Poetomatic* stjal fremmedtekst fra reklamer og svenske banker ("*man får inte vissla i allmänna sparbanken*"). Ivans barnebarn *Pejk Malinowski* vælger i *Den store danske drømmebog* at tie helt stille til fordel for en kostelig google-symfoni bestående af tekstbidder, der indeholder ordene "Jeg drømmer" og "Jeg drømte", men lige så lidt Malinowski skriver, lige så aktivt klipper og komponerer han, så resultatet bliver et højst vellignende kollektivportræt af danskernes gale og normale, indre liv:

"Jeg drømte forleden, at "arkitekten" skubbede mig ud fra hans altan. Han bor på den øverste etage – "the penthouse! It's the best./ Jeg drømte at vi var ude på marken og binde negl!/ Jeg drømte ikke om at blive reklamemand som yngre – det havde jeg ikke på sinde. Dengang ville jeg gerne være rockstjerne. Intet mindre."

Og *Pia Juul* skrev et radioteaterstykke som en digtsamling eller omvendt (premieret med Montanas Litteraturpris), hvis fulde titel er *RADIOTEATERET/ Vi sender: KOBLENZ/ en digtsamling/ af Pia Juul* og hvis indhold folder sig ud og ind som et virvar af stemmer og lyd. Tættest på at være en hovedperson er den tyske by Koblenz, der figurerede prominent på gamle radioer, og mens tid og steder fluktuerer løs, bliver identiteten en både luftig og skæbnsvanger størrelse, ligesom bogens selv både er *Pia Juuls* mest pjankede og hendes mest dystre.

Hvad mangler vi så? Konceptuelle fragmentarier selvfølgelig! To fremragende eksemplarer af denne sjældne slags udkom i 2010: *Niels Franks Spørgespil*, hvor Frank springer Marcel Prousts dannede spørgeskema i luften og spørger om langt mere end han følsomt og tænksomt og pjanket og bare poetisk kan nå at svare på. Og *Martin Larsens Hvis jeg var kunstner*, hvor Larsen med tungen i munden forestiller sig, hvor langt interessantere han ville leve og ikke mindst skabe, hvis han var almægtig billedkunstner i stedet for en bogstavelig og ludfattig digter, ligesom *Spørgespil* er *Hvis jeg var kunstner* hele tiden også en poetik, den kan simpelthen ikke lade være.

Efter endnu en årsrevy over dansk skønlitteratur er det svært ikke at dele misundelsen i dette suk: "Hvis jeg var kunstner ville jeg aldrig nogen sinde føle mig forpligtet til at læse en eller anden roman." Til gengæld har jeg glædet mig desto rigere og mindeværdigere over de uforskammet mange gode bøger af *Martin Larsen & co.*, som det har været mit privilegium at læse og her reklamere for, nemlig!

MERVI KANTOKORPI

VAD ÄR DEN FINSKA LITTERATUREN 2010?

Finlandiapriset ändras

På hösten 2010 fördes i Finland en litteraturdebatt, som ledde till att reglerna för Finlandiapriset i litteratur ändrades. Medan den tidigare ordalydelsen beviljade priset ”till en roman skriven av en finsk medborgare” stannade Suomen Kustannusyhdistys (Finska Förlagsföreningen) förra hösten för formuleringen ”en finsk roman”.

I detta nya skede kom *Alexandra Salmelas* utmärkta debutroman *27 eli kuolema tekee taiteilijan* (27 eller döden gör en konstnär). Vid offentliggörandet i november av kandidaterna till Finlandiapriset kom det överraskande fram, att den i Bratislava i det forna Tjeckoslovakien födda kandidaten Sasha Salmela är slovakisk medborgare. Hon har blivit utbildad till teaterdramaturg i Bratislava, och dessutom till magister i finska språket och litteraturen vid universitet i Prag. Salmela som bor i Tammerfors och skriver på finska, antog förläggaren, som hade anmält henne till tävlingen, självklart vara finsk medborgare.

Denna diskussion, som delvis var undermålig hade en atmosfär som förutspådde resultatet av riksdagsvalet 2011, som lyfte Sannfinnarna till deras historiska valseger. Den viktigaste agendan för detta nationalistiska parti är kritik mot invandringspolitiken och att försvaga svenska språkets ställning i Finland. En likadan diskussion i andan "ett folk – ett språk" fördes på debattspalterna på nätet kring "den finska romanen" och Finlandiapriset. Många tycktes ha svårt att ens kunna tåla, att den finlandssvenska litteraturen alltid har ingått i vår nationallitteratur. Nu tånjdes litteraturens finskhet ännu längre ut, när en slovakisk roman blev kandidat till Finlandiapriset.

Salmelas kandidatur drog mera allmänt fram den litteratur som skrivs av invandrare, och som i Finland – till åtskillnad från det övriga Norden – nästan ännu inte finns. Trots att dörren nu verkade att öppnas, är det att märka, att tidigare studenter vid gamla europeiska universitet som Alexandra Salmela inte representerar den grupp av invandrare, vars ställning i Finland just nu diskuteras. Det är illustrativt, att exempelvis romanen *Parvekejumalat* (Balkonggudarna), som handlade om somaliska kvinnors liv i Finland, skrevs av *Anja Snellman* 2010 medan första eller andra generationens invandrare eller

flyktingar ännu inte har fått sin röst hörd.

Den finska bokvärlden fann det dock allmänt mycket välkommet, att fallet Salmela öppnade en debatt om gränserna för nationen och språket. Och debatten kommer säkert att fortsätta: våren 2011 utkom i Storbritannien romanen "The Quantum Thief", skriven på engelska av finnen Hannu Rajaniemi, som på kort tid har fått internationell litterär uppmärksamhet. Är dörren till Finlandia-tävlingen öppen också för Rajaniemi, kan en "finsk roman" vara skriven på engelska?

Den finska romanen

Salmela fick inte Finlandiapriset, men till mångas glädje vann hennes roman Helsingin Sanomats pris för debutböcker. Romanen är en uppiggande förnyelse av genren, där man samtidigt upplever både kunskap om den finska litterära traditionen och den tjeckiska prosans satiriska skärpa. Huvudpersonen är en ung kvinna från Prag, Angie, som har ett tvångsmässigt behov att födas och dö som 27-årig konstnär, liksom sin stora idol Kurt Cobain, Jim Morrison, Janis Joplin och Jimi Hendrix.

Hon ger sig av för ett uppdrag i Finland, till en liten avlägsen by på landet. Därpå följer en utmärkt parodi på en livskonstnärs smärtor i skapandet. Angie blir också bekant med en ung finsk barnfamilj, som försöker leva ett modernt ekologiskt familjeliv. Det verkar vara en lika svår mission som livet som författare, vardagens hårda randvillkor möter ständigt. Romanens satiriska

kant kommer sig av det egen-
domliga valet av berättare; talare
är utom Angie en bil av märket
Opel Astra, ett barns mjukleksak
och en katt.

Finlandiapriset togs av *Mikko Rimminen* med hans tredje roman *Nenäpäivä* (Näsdagen). Den har just inte mera intrig än författarens tidigare romaner: en medelålders kvinna söker kontakt med andra människor och hittar på en förträfflig metod. Rimminen hade i tidningen läst en liten notis, som omtalade att befolkningens konsumtionsvanor undersöktes av en kvinna som utgav sig för att vara en intervjuare, som gick från dörr till dörr. Som en sådan låtsas-intervjuare ter sig också Rimminens huvudperson Irma, och en rundvandring i Finlands tamburer och kök börjar.

Det följer roliga episoder och en märklig händelse, när den människoskygga huvudpersonen ibland rentav får vänner. Romanens varma, äkta humanistiska etos understryker modigt vänskapens och människokärlekens betydelse. Irma kommer i svårigheter sedan ett litet bedrägeri utretts, men hennes största stöd och säkerhet är fylloet Virtanen, kallad "Sophögen", som klarlägger situationen genom sin utomordentliga talekonst.

Mikko Rimminen är en kultdiktare i Finland, och det av många skäl. Horisonten i hans berättelser ligger lågt, nära gatans människor. Hans stil eller språk och berättarsätt är helt exceptionellt hans eget, en konst av långstaviga nyord. Rimminen förenar deskriptiva och onomatopoetiska uttryck till sammansatta ord på ett sätt, som tyvärr lider alldeles för mycket i översättningarna av hans verk. Men för dem för vilka finska språket är ett outtömligt hav av uttryckssätt, är Rimminen en nutidsförfattare utan like. Han började sin författarbana som poet och han betraktar fortfarande poesin som kärnan i allt skrivande. Denna krävande inställning till språkets ordkonst syns även i hans prosa.

Också *Markus Nummis* och *Markku Pääskynens* romaner ser på nutids-Finland. Nummi är filmregissör och författare till filmmanuskript, och hans tredje roman *Karkkipäivä* (Godisdagen) är en upprörande skildring av "barnens stad", som boken kallar den absurda hemorten för 16 000 omhän-

dertagna barn. I "Karkkipäivä" försöker ett övergivet barn rädda ett annat som delar samma öde; deras bakgrund utgörs av mångfaldiga sociala svårigheter och mentala problem hos föräldrarna. Romanen överstiger socialpornografins lätthet med sin utmärkta synvinkelteknik, som bygger på det filmatiska berättandet. Nummis prosaberättande är grundligt undersökt liksom också Markku Pääskynens.

Pääskynens sjätte roman *Enkelten kirja* (Änglarnas bok) berättar om en far och hans lilla dotters liv i Helsingfors och också i Tallinn. Var barnets mor är, och vad som har hänt henne är romanens långsamt framkommande hemlighet. Romanens styrka är berättandet, som intensivt upprätthåller mannens perspektiv; han går igenom minnen, fantasier, känslor, då han tillsammans med dottern vandrar längs stadens gator och stränder. Motgångar och trauman preciseras långsamt, men samtidigt frambärs också det vardagliga samlivet. Det uppstår liksom ett slags dubbelbelysning av världen, och det illustreras oförlikligt av Pääskynens berättande som ofta återvänder till metafor och allegori. Människans dolda inre liv och den omgivande, iakttagbara världens överklighet är stående teman i hans roman.

En självbiografisk historia och en berättelse från Finland på 50-

och 60-talen förenas i *Olli Jalonens* roman *Poikakirja* (Pojkbok). Jalonen är den finska prosans mästare, som kan överraska sin läsare varje gång. Hans förmåga att förnya sig i takt med sin produktion visar en väldig ambition i arbetet som författare. Centrum för den nya romanen är en pojke som börjar skolan, och vars upplevelsevärld mellan hemmets och skolans värderingar är en viktig grundströmning i romanen. I denna bok skildras till omväxling en lycklig och balanserad barndom, och framförallt föräldrar som sköter om sina ättlingar. Arbetarklasshemmet överför viktiga värden till sin son: kunskaps-törst, tro på samarbete mellan människorna och förmåga till kärlek möter den karga ramen för Finlands skolväsen under efterkrigstiden. Pojkens lärare är en psykiskt obalanserad krigsveteran, som förminskar kunskap och inläring till utantilläsning, tvång och upprepning. Den disciplin och de straff som hans militära utbildning har fört med sig lämnar sina förfärliga spår i pojkklassen. Romanens etos är dock humanistiskt: den lille Olli klarar spänningen mellan individen och samfundet, för han har en stark bakgrund i sin älskande familj.

Rimminens, Nummis, Pääskynens och Jalonens romaner förenas av skildringen av den finska vardagsmänniskan, men de är alla stilmässigt så olika varandra, att konceptet realistisk prosa inte på något sätt räcker till för att täcka dem. På det hela taget kan man säga, att på realiteter grundade finska romaner i detta nu är en ypperligt skriven prosa med många tonbottnar, som förenas av intresse för uttryckssättet. Särskilt den yngre generationens strävan att söka en personlig berättarstämma är mer än glädjande.

Ur en helt annan värld är sedan *Tiina Raevaaras* novellsamling *En tunne sinua vierelläni* (Jag känner dig inte bredvid mig). Den är författarens andra skönlitterära verk, men ett starkt prov på Raevaaras berättarkvalitet. Den finska prosan utvidgas från den ovan beskrivna linjen just genom den yngsta generationen till nya genrer. Raevaara representerar den spekulativa fiktion, som kallas "nykonstig" ("new weird"), där element från fantasy och science fiction ofta förenas med klassiska mytologiska berättelser. Genren har redan föregångare i den finska litteraturen, t.ex. Leena

Krohn, Jyrki Vainonen, Maarit Verronen och Johanna Sinisalo.

Eftersom största delen av den yngsta generationen av finska författare numera är magistrar i litteratur eller utgångna från författarskolor, är det uppiggande att Raevaara kommer in på bokfältet från ett helt annat håll. Hon har doktorerat i genetik och har skrivit vetenskaplig litteratur. Just teman berikade av naturvetenskap, neddoppade i spekulativ fiktion gör henne till en intressant ung prosaist.

Raevaaras noveller utmanar kraftigt huvudströmmen av människokoncentrerat djupt humanistiskt tänkande. I centrum för hennes berättelse kan finnas ett djur eller någon annan varelse, och människan får som omväxling företräda den hotade, försvinnande naturen. Vid sidan av allegoriska historier ur naturen utvecklar Raevaara intressanta noveller om människans omedvetna värld, om all den rädsla och de drömmar, som starkt inverkar på hennes verksamhet. På detta sätt vandrar författaren hela tiden på gränsen mellan det dolda och det hemliga och stör gränserna till den empiriskt konstaterbara världen.

Essän är i livet

Den finska prosan råkar av och till ut för kritisk debatt för sin långsamma förnyelse jämfört med den synnerligen livliga poesidebatten och framväxten av olika nya former av poesi. Om ett slags prosa är man ändå ense: den finska essän har vaknat till nytt liv med kraft från unga författare. Kandidater för Runebergsprijet 2010 var rentav två essäsamlingar, som har det gemensamt att författarna båda har ett brinnande intresse för fransk litteratur, särskilt 1800-talets.

Kuka nauttii eniten (Vem njuter mest) är den första samlingen essäer av *Tommi Melender*, som tidigare har gett ut diktsamlingar och romaner. Som essäist är han kunnig i genrens klassiska linje, beläst och kritisk. Den nutida borgaren, som är förvärldsligad och har förlorat sin moraliska värdegrund, förädlar genom "positivt tänkande" och framgångsteologins medel all sin förmåga till marknadsekonomin tjänst. Materien och penningväldet ersätter det heliga, när våra dagars konsultguruer går omkring i olika företag i affärlivet för att höja stämningen: "Det mest skrämmande draget med det positiva tänkandet är faktiskt, att det inte bara är en humanisering av marknadsekonomin, utan också behärskande av massorna. Det ersätter de gamla värdefulla moral-filosofiska begreppen med ungefärlighet från den anglosachsiska idévärlden, som aktning, erkännande och respekt."

Bitande skriver Melender också om ishockeyn, som är en form av idrott, som han har älskat sedan barnsben. Den klassiska skolans humanist har haft som intresse att förklara, och han öppnar också själv ett slags motstridigheter. Den maskulina sportgrenen, som frustande testosteron, föder bifenomen, som tar sig formen av att beundrarna uppträder brutalt och som "unga slagsbultar". Den som har sett de finnar, som firar VM-guld med brännvin, behöver inte

vara ishockeyfantast för att förstå, vilka belastningar på ishockeykulturen Melender predikar om så grundligt.

Antti Nylén är i vår tid ett ännu märkligare fall. Nylén, som har gjort sig känd som översättare av fransk 1800-tals litteratur, erbjuder genom sin andra essäsamling *Halun ja epäluulon esseet* (Essäer om lust och skepsis) synpunkter jämsides på popkultur och religion. Författaren är from katolik och vegetarian och han skriver dyrkande om sångaren Nico i Velvet Underground och om den engelska popikonen Morrissey. Vidare skriver han om den "europeiska intellektuella" Joseph Ratzinger, d.v.s. den nuvarande Påven, en institution som åtminstone för en förvärdsligad finländare är en rest av den i sina scheman förstenade katolska kyrkan.

Kunde påven verkligen vara en tänkare värd att läsas, som Nylén framställer det, och inte bara en underlig abortmotståndare och pedofilbeskyddare? Nylén skriver ytterst provocativt och utmanar samtidigt sin läsare till att ta reda på de föreställningar och fenomen som medierna kraftigt har byggt upp. Han vädjar till känslor, tänkande och ansvarstagande. För Nylén är både lust och skepsis begrepp som gör oss till människor. Först de får rörelse till stånd: "Skepsis är icke-tro. Det är dock inte vetande. Skepsis är synonymt med tro."

Poesin söker sig bortom språket

Bortom de språkliga begreppen, bilderna och föreställningarna tränger sig också den finska nutidspoesin. År 2010 väckte *Harry Salmenniemis* diktverk *Texas, sakset* (Texas, saxen) mycken diskussion och beundran. Bokens titel bildar en palindrom, och författaren rekommenderar som dess svenska motsvarighet palindromparet "Dallas, sallad".

Det är bra att starta från bakvändhet och skapande frihet. Salmenniemis textstrategier och hela verket understryker den iakttagande läsarens ansvar som del av den rörliga processen. Dikterna saknar namn och sidorna är onummerade, men om man räknar dem är de 213. "Texas, sakset" är experimentell metodpoesi. Dess material återgår på nätstoff som är hämtat från olika medier.

Texas, sakset

Sökmaskinens spår syns ibland, sedan återbildar urklippen ett omsorgsfullt stiliserat poesispråk, eller så är de formade i allmänspråkliga stilar.

Ibland är tekniken förbluffande. Det är lätt att kvittera ett banalt uttryck från debattspalterna ”bara” som material för ett kollage, men hur är det då med bokens tunga förtätningar som går tillbaka på att googla på olika aforismsidor. Eller ”kreativitet betyder att acceptera ofullständighet”, som låter som ett poetiskt läsråd, hittas genom att söka på hemsidorna för terapi för mänskliga relationer.

Man skall alltså avstå från ursprunget i tal och ljud och acceptera att poeters handlag kommer till synes i hur klippen placeras i boken. På det sättet får läsaren lov att arbeta, han söker aktivt upprepningar, jämförelser, tätare och glesare ställen i verkets rikligt föränderliga typografi. ”Texas, sakset” är slutligen en serie av textuella områden, i vilken man kan stiga in var som helst och alltid mötas av en ny plats. Salmenniemis poetik, som går tillbaka på flarf fungerar genom parallelliteter mellan texterna, och ofta ger ett uppslag i boken möjlighet till tolkningar. Detta beror på att boken inte har gränser mellan dikterna. Också läsning från vänster till höger kan man frångå, då blicken börjar limma sig fast vid den textström som rör sig fram och tillbaka över uppslaget. ”Texas, sakset” är vad materialet beträffar framförallt ett spektakel om det talade nutids-Finland. Boken jämför de unga offren för ”det ekonomiska kriget” och ”vinterkriget” och räknar upp förfärliga kataloger över psykiatrin. Bredden av illamäendet visas av tidningsurklippen med ”Var femte”:

Var femte ungdom är arbetslös, var femte kvinna möter våld i parförhållandet, var femte pojke är överviktig, var femte barn tror att köpande hjälper mot att ha det dåligt. Textställena lyfter fram frågor i vår tid, som ansluter till delad vanda och skam, men också till medmänniskors skuld: ”det är hemskt att vara litet intellektuell och litet bekymrad”.

Salmenniemis diktverk är viktigt därför att det ofta påstås, att dagens poesi är jagcentrerad och samhällsfrånvärd. ”Texas, sakset” visar motsatsen genom sin materiella teknik och genom de betydelser den ger upphov till: den är politisk på ett sätt som just inte uppfattas som sådant. Poeten ställer läsaren att se på det samhälleliga språkets landskap och till att se sambanden. Det är snarare fråga om en gest än om en attityd, trots att läsaren också kan plocka fram bitar som är saxade ur starkt ideologiska verk som Guy Debords ”Skådespelssamhället” (1967).

Också *Eino Santanens* tredje diktsamling *Punainen seinä* (Röd vägg) söker vägar bortom bilderna. Santanen öppnar sin generations poesi i en essä (Helsingin Sanomat 9.1.2011); ”För många poeter födda på 70- och 80-talet har språkmedvetandet eller stark närvaro i språket som skribent eller talare varit en bestämmande verklighet hela livet. -- Dagens författare behöver inte lära sig eller från annat håll hämta motstridig eller lekfull mångtydighet. Han bör

närmast fundera över, med vilka litterära medel han skall närma sig världen”.

Santanen betonar, att språket för hans generation inte så mycket är ett redskap, utan en diskussionspartner, en motståndare som kallar till lek och tävling. Jämte språkmedvetenheten är ”bildmedvetenheten” den andra riktningen som kommer till synes i poesin i dag. Santanen talar om den ”bildkanonad” som omger oss och som starkt reglerar våra iakttagelser. Vid sidan av den digitala, flerkonstnärliga diktningen som närmar sig videokonst behandlar också den poesi som publiceras som text det bildflöde som omger oss.

Santanens samling ”Punainen seinä” är krävande för läsaren och ett verk som är svårt att tolka, men i ljuset av författarens kommentarer öppnar sig dock dess lekande, visuella kulturberikande tillkomstsätt. Humorn i boken är svart, och tidsbilden rent av nihilistisk, för i dess värld kan språket inte förmedla verkligheten. Santanen förmedlar liksom i sina tidigare samlingar i sina texters strukturer olika filmatiska medel, som långsamma sekvenser och stillbilder. Följden är en hemsk konflikt mellan den mänskliga erfarenhetens värld och den verklighet, som visar sig i den offentliga språk- och bildverkligheten.

Sirpa Kyyrönens debutsamling *Naispatsaita* (Kvinnostoder) söker i världskriget mellan språk och bilder liksom det sista ursprungliga, omedelbara och närvarande sättet att erfara, och hittar dess lik. Olika kroppsliga fenomenologiska utgångspunkter och filosofier ligger otvivelaktigt bakom hennes lyriska kvinnostudier, men deras kraft finns i Kyyrönens uttryckssätt, som blandar rent-ut-tal med olika mytologiska bildberättelser.

I centrum för berättelsen finns en ung kvinna – eller kvinnokropp – vars subjektiva erfarenheter återspeglas. Som bakgrund till detta privata och upplevda förskriver sig den kulturella kvinna som avbildas som den i samlingens namn omnämnda, statuariska, som objekt producerade kvinnogestalten. Detta tema har behandlats väldigt ofta i litteratur skriven av kvinnor, men Kyyrönens diktspråk om kvinnogenerationernas gång får oss att stanna upp.

Dikternas prinsessa får av sin fégudmor i gåva ett bröstimplantat, och nu är det inte fråga om sedvanligt skönhetskirurgi. Bilderna av den unga kvinnans cancersjukdom färgar grundtexten till dikterna hjärtskärande,

den sönderbrutna kroppen är nämligen en ung mor: ”Det är synd, att inga andra bilder blev kvar av mina bröst än de där jag ammar barnet.” Kroppen har svikit genom att först ge födelsens under och sedan bryta sönder allt. Följer så ett ändlöst tal av hat och skräck, som sträcker sig från början till slutet av kvinnohistorien.

I den sista diktserien finns ändå tröst och ett löfte om nytt liv: ”Det väntade barnet är en ton som anar blåbärets röda i det gröna”. ”Naispatsaita” lyckas beskriva ett sådant feminint område, som alla kvinnor i världen torde kunna dela med största samförstånd och erfarenhet. Det visar också att poesi fortfarande kan föda betydelser i en värld av förytligat och klichémässigt tal.

Översättning från finska:
Dag Lindberg

GUSTAF WIDÉN

ETT BRUSANDE LIV BAKOM KULISSERNA Finlandssvensk litteratur 2010

Drömspel, kulisser, fågelvingars sus, nedstigningar i verkliga och fiktiva grottländskap. Det saknas verkligen inte fantasieggande inslag i den finlandssvenska bokutgivningen 2010. Och samtidigt lever den realistiska prosan stark, gärna med biografiska inslag som gör att gränsen till det dokumentära ständigt hålls öppen.

Så är det framför allt hos *Märta Tikkanen* i den med all rätt kritikerhyllade och prisbelönade boken *Emma & Uno – visst var det kärlek*. Ännu en gång återvänder hon till ett problematiskt äktenskap, men nu handlar det inte om hennes eget stormiga liv utan om morföräldrarnas. Med en omfattande brevsamling som faktamässigt stöd berättar hon den skakande kärlekshistorien om familjeflickan Emma Sjödahl och pedagogen Uno Stadius, en dynamisk skolreformator som vill omdana samhället men inte har minsta känsla för familjeliv i konventionell mening.

Det är tidigt 1900-tal, en ny tid står för dörren – och Uno är övertygad om att hans roll är att leda förändringen. En stor del av tiden är han borta på sina bildningsresor, ständigt inblandad i nya radikala skolprojekt både i Finland och Sverige. Han blir den första föreståndaren för Brunnsviks folkhögskola i Dalarna, en närmast mytisk kulturhård inom den svenska arbetarrörelsen. Han är en känd person, omsusad och ofta intervjuad i pressen. I äktenskapet föds sex barn, men det hindrar inte Emma från att bryta upp när Unos frånvaro blir alltför påtaglig och tecknen på hans otrohet tydliga.

Skilsmässan är förstås rena skandalen, så gjorde man inte i

deras kretsar. Men ingenting följer hävdvunna sociala turer i denna livsdans, som Märta Tikkanen beskriver med suverän precision. Utan att tränga sig på låter hon de egna kommentarerna falla in i den löpande texten om en relation som i all sin omöjlighet blir sällsamt fascinerande.

Sympatierna ligger naturligt nog på Emmas sida; Uno är i praktiken hopplös att begripa sig på. Men samtidigt dras Märta Tikkanen till sin karismatiska morfar med hans motsägelsefyllda idealism, känner igen drag hos sig själv. Hon fördömer inte, men antyder inte heller något försonande skimmer. Morföräldrarna älskade varandra, men tillsammans kunde de inte leva. I sanning en annorlunda kärlekssaga, som hos Tikkanen blir vida mer än en tidskildring.

”Emma & Uno” kallas roman, antagligen för att den i det här fallet missvisande genrebeteckningen ska locka en större publik. En ”riktig” sådan, även om den har dokumentär bakgrund, är däremot *Carola Sandbackas Under kriget*, en fristående fortsättning på ”Släkt och vänner” (2004). Hon publicerar sig med långa mellanrum, men man kan vara övertygad om att varje bok av hennes hand håller hög kvalitet. Den miljö hon mutat in beskriver en finlandssvensk borgerlighet i början och mitten av 1900-talet med Tammerforstrakten som spelplats. Brev som den sentida ättlingen Elisa, radikal och konventionsfientlig, hittar i släktvillan Lahdelma ger djupdimension åt tillvaron på hemmafronten under vinterkriget 1939-40. Mycket handlar om att bevara ett kulturarv, att inte låta den nya tiden plåna ut allt som har med förflutenhetens landskap att göra. Och i motsats till de flesta krigsskildringar spelar kvinnorna huvudrollen.

Sandbacka skriver i en rik finlandssvensk tradition, men inskränker sig inte bara till yta och social uppvisning. Det finns djup i hennes gestalter. Krigsårens verklighet är hård, ett helt livsmönster är hotat men kvar lever drömmen om att ”vända på världens gång”.

Det förvånar mig att ett gediget romanbygge som ”Under kriget” inte fått större uppmärksamhet utanför den finlandssvenska kret-

sen. Och inte heller där har romanen bedömts riktigt efter förtjänst. Carola Sandbacka är nämligen en prosaist av internationellt format.

Prosa av helt annat slag skriver *Hannele Mikaela Taivassalo* i *Åh, kom och se här*, en bitvis svårgenomtränglig roman med Helsingfors, Stockholm och färjorna mellan de båda huvudstäderna som växlande spelplatser. Det kretsar kring drömmen om gemenskap, men också om hur allt som har med trygghet att göra bara är kulisser. Till de suggestivt återgivna miljöerna hör inte minst Kungliga operan i Stockholm, där myter kring mordet på Gustav III fortfarande svirrar i korridorerna. Blinkningar till Carl Michael Bellmans "Fredmans epistlar" och Carl Jonas Love Almqvists "Drottningens juvelsmycke" ger en litteraturhistorisk närhet som alltför sällan anas i nätepokens nutidsfixerade ordsvammel. Jag gillar Taivassalos poetiska språk och hennes närmast eteriskt fragmentariska meningsbyggnad. Man vet inte alltid var man befinner sig, i det gustavianska eller det modernistiska. Det känns emellanåt som att sväva mot ovissa öden, men man vill stanna länge i hennes värld.

Där Taivassalo arbetar med närmast minimalistiska uttrycksmedel använder sig *Pirkko Lindberg* av hela prosaregistret i tegelstenen *Hotell Hemlängtan*. Hennes barndomsupplevelser i hotellmiljö gestaltas i en myllrande fresk, som hade mått bra av att bantas ned något hundratal sidor. De sociala klyftorna i efterkrigstidens Vasa lyfts fram ur barnets perspektiv, samtidigt som vuxenlivets gåtfulla aktörer betraktas med öppen blick.

Till *Erik Wahlströms Flugtämjaren* är jag mera ambivalent. Idén att skriva en roman om nationalskalden Johan Ludvig Runeberg och hans krets är det inget fel på. Och biografiskt sett är storyn tämligen anpassad till verkligheten, även om inslagen av sex och sadism kanske kan störa någon devot beundrare av det lyriska geniet och hans undergivna författarhustru Fredrika. För några decennier sedan hade en skildring av det slaget varit omöjlig att ge ut, åtminstone på ett etablerat förlag. Trots sina berättartekniska förtjänster blir "Flugtämjaren" ändå en ganska tam roman, där Runeberg förblir det stenansikte han förvandlades till som nationalmonument.

Steget är långt till fantasy, en genre som inte precis hör till mina litterära favoriter. Men jag sträckläste faktiskt *Maria Turtschaninoffs Underfors*, en ungdomsbok med verkligt sug. En till synes vanlig tonårsflicka i Helsingfors hör i själva verket hemma i ett underjordiskt landskap, som breder ut sig under huvudstaden. Alva pendlar mellan de parallella världarna, förvirrad av de känslor som skolkamraten Joel uttrycker när han bekänner sin kärlek. Hon dras in stället till det förföriskt charmiga trollet Nide med sina mörka ögon.

Här finns gott om spännande och romantiska äventyr, där Turtschaninoff rör sig i välkända berättarspår. Men i finlandssvensk litteratur – som absolut måste hitta unga läsare för att överleva i ett allt hårdare språkklimat – är ”Underfors” en viktig satsning.

Två lysande skönlitterära författare tyr sig den här gången till det dokumentära, utan att förlora berättargreppet. *Ulla-Lena Lundbergs* oerhört välskrivna *Jägarens leende. Resor i hållkonstens rymd* kartlägger hennes livslånga intresse för hållmålningar och -ristningar, som hon ägnat ambitiösa studieresor till Afrika och flera europeiska länder tillsammans med den alltför tidigt döda system Gunilla. Med ett gediget vetenskapligt kunnande i bagaget trevar hon sig fram i grottornas gångar för att trollbindas vid målet: våra förfäders bilder som visar en ursprunglig estetik, där modernismen inte så sällan kan spegla sig. Likt en sentida schaman, en ordets hållristare, besvärjer hon bilderna att avslöja sina gåtor. Samtidigt blir boken en systerskapets Höga visa.

Lundberg har också gjort sig känd som en framstående fågelskådare med ”Sibirien. Ett självporträtt med vingar” (1993) som ett litterärt mästerstycke. Nu får hon ornitologiskt sällskap av romandiktaren *Lars Sund* i *En morgontrött fågelskådares bekännelser*. Med värme och humor skildrar han sin fascination inför fågellivet, där dragen av besatthet hos de ivrigaste ornitologerna inte döljs. Här kombineras sakkunskapen hos den främste av alla svenska naturskildrare, Gunnar Brusewitz, med den flödande berättarglädje som är Sunds sårmarke:

Ofta när jag ser en fågel dra bort sänker jag kikaren. Blicken har blivit tung och måste söka en kort vila i marken vid mina fötter. Jag känner den ikariska längtan. Den har någonting att göra med höjd och rymder och tystnad.

Det finns en stor pregnans i Lundbergs och Sunds sakliga naturimpressioner, som rent skönlitterärt har sin motsvarighet hos *Susanne Ringell*, en av den finlandssvenska prosans största stilister. Hennes svit av böcker med egensinnig kortprosa når en höjdpunkt i novellsamlingen *Vattnen*, där intryck från europeiska resor visar en verklighet fjärran från det turistiska. Man förs till Bistro Calvados i Berlin, Cemberlitasbadet i Istanbul, Lönneberga kyrkogård i Småland med rörande barngravar som får ”ögat att se gullregnet vid muren”. Överallt möter Ringell det oväntade, låter minnen bryta in i nuet med överraskande kopplingar. På några få sidor gestaltas hela livsöden; jag kommer ibland att tänka på Katherine Mansfields utsökta novellkonst. Språket är originellt och festligt utan att bli skruvat; en bisarr humor har sin förlösande effekt mitt i allvaret. Ibland skapas nya ord: tjuven är både skuldmedveten och ”skattlycklig”!

Att redogöra för händelseförloppet är praktiskt taget omöjligt. Men den som en gång sjunkit in i en text av Susanne Ringell glömmet det aldrig.

Den svåra konsten att skriva noveller behärskas också av debutanten *Freja Rudels* i *Blodsband*, där relationen far-dotter blir belyst ur psykologiskt övertygande perspektiv. Och Rudels gör dessutom en inbrytning i ett sällan avhandlat ämne i skönlitteraturen, handikappades behov av ömhet och närhet. Det skulle förvåna mig om inte detta är inledningen till ett spännande författarskap.

Ett sådant har *Johannes Salminen* sedan länge på sin meritlista. Och *Islams två ansikten* visar hur den 86-årige essäisten med sin historiska lärdom kan sätta fingret på nuets puls. Lika spänstigt som förr låter han tidsbegreppen vävas in i varann för att kristalliseras i ett ständigt nu. Effektivt visar han hur vi kan suga näring ur den klassiska islamiska kulturen utan att för den skull blunda för problemen i 2000-talets religiöst-politiska turbulens. En förnufts röst som Johannes Salminen behövs mer än någonsin just i dag.

Det var alltså ett starkt finlandssvenskt prosaår, där jag gärna stannar också vid skådespelaren och regissören *Frej Lindqvists* självbiografiska volym

Svindlare mot sin vilja. ”Ska du bli pajas?”, sa hans konservative far när sonen tillkännagav sitt uppbrott från den borgerliga finlandssvenskhet som var hans ursprung. Om hur pajasen kämpar sig fram till framgång och berömmelse både i Finland och Sverige handlar denna text, som låter samhälle och teater flyta samman. Sällan har jag läst en så klarsynt betraktelse över skådespelarens villkor.

På scenen blandas allvar och lek, ungefär som hos poeten *Eva-Stina Byggmästar*. Precis som Susanne Ringell har hon en helt självständig litterär vokabulär; det finns absolut ingen som skriver lyrik som *Byggmästar*. Ska någon nämnas är det Tove Jansson – och då bara som en andlig frändskap. I *Vagga*

liten vagabond – sista delen i en trilogi som inleddes med ”Älvdrottningen” (2006) och fortsatte med ”men hur små poeter finns det egentligen” (2008) – excellerar Byggmästar i fantasifyllda betraktelser på temat resor i tid och rum i kärlekens tecken. Ordglädjen bubblar, men tyglas innan den tillåts explodera. Det gör att man vaggas in i ett stämningsläge som känns sällsamt befriande, ett leende som inte utesluter tårar, som på de stora naivisternas målningar:

efter en glad kväll och en trött morgon/ står vi invid barkbåtsbryggan och
betraktar/ vagabonderande blomsterflickor snabbfotade/ vandra längs hori-
sonten på det där riktigt/ frihetstörstande sättet –

Om någon kan dikta så är allt möjligt!

I Eva-Stina Byggmästar har vi nog en framtida klassiker. Och en sådan redan under sin livstid var *Bo Carpelan* (1926-2011). Några månader före sin död gav han ur *Gramina*, korta texter som ansluter sig till ett långt livs läsande av förebilderna Horatius, Vergilius och Dante. Det blir en dialog mellan jämbördiga, där Carpelans eftersinnande ord i dödens närhet ständigt påminner oss om friskheten i den stora diktens källsprång:

När ljuset ej mera bländar
är din hemtrakt där
och din vila

Tomas Mikael Bäck fortsätter på sätt och vis den traditionen i *Fantasi C-dur*. Här skildras en återkomst till barndomens österbottniska bygd, där hans förr en aning kryptiska sätt att uttrycka sig förvandlats till ett rakare tilltal med en japanskt klingande stillhet:

Asparna har ännu inte
fått löv.
Men kålfjärilar leker
över maskrosängen

Sanna Tahvanainen, känd för ett mera burdust anslag, överraskar med en mjuk, nästan idyllisk diktsamling, *Allting är amerikanskt*. Arenan är ett hus med tät granhäck, nära havet, med lekande barn, en paradisisk trädgård, röster som förenar levande och döda, en livshyllning och ett rekviem:

det här är inte drömmen om en veranda
det är en veranda
det här är inte drömmen om en trädgård
det är en trädgård
jag stiger in i rummet
jag stiger in

Hur bryter man sig loss ur den modernistiska traditionens grepp? Man kan exempelvis göra som *Agneta Enckell* i *anteckningar (intill ett nordligt innanhav)*.

Havet är Östersjön, men det har sin motsvarighet i läsarens inre, där bilder, stavelser, söndersprängda intryck virvlar kring:

står stilla i betydelsens kant, i/kanten av ett sjunget ord, där/ljusets ljudet ordskuggan skälver.

Poeten ger själv den bästa karakteristiken av diktens substans: ”det ligger som en hud, eller hinna spänd genom språket”.

Eller borde nuet skildras på ett mera flödande, realistiskt sätt?

Så gör *Claes Andersson* i *Mörkrets klarhet*, som varierar hans aldrig avslutade tema kring kärlekens lycka och brist, politikens nödvändighet trots att orden så ofta förvandlas till fraser:

De håller om varandra så hårt/ att ingendera längre kan räddas.

Ann-Helen Attianese går i *lägg låret bakom örat och le* till våldsamt angrepp på ett samhälle, i ”bubblornas tid”, som gjort konsumtionen till gud och humanismen till en bristvara. Det är dikt i Göran Sonnevis anda, men utan hans genomtänkta struktur. Tidvis rycks jag med av Attianeses svada, men lika ofta längtar jag efter en andningspaus mitt i monologens ilska utbrott. Dikt utan förtätning slutar så lätt i tomhet.

Det kan man däremot inte beskylla *Lars Huldén* för. Långt upp i åren fortsätter hans poetiska ådra att flöda, den här gången – precis som i samlingen ”Heim/Hem” (1977) – på det österbottniska modersmålet, Munsaladialekten.

To å ja, vi boåda/ Du och jag, vi båda, med parallella översättningar till högspråk är en varm hyllning till den hembygd som alltid förblivit hans diktnings klangbotten. Utan sentimentalitet, men ganska vemodigt, tecknar han stämningar och människoöden i det landskap som blev hans bit av jorden.

Och vad finns kvar av all vår möda, efter det brusande livet på scenen och allt smygande bakom kulisserna?

Lars Huldén hyser inga illusioner:

En liten vattenpöl,
en näve blomjord,
det var jag det.

ÚLFHILDUR DAGSDÓTTIR
 I SKYMNINGEN:
 POESI OCH ANDRA PÄRLOR
 Isländsk skönlitteratur 2010

Det isländska litteraturlandskapet var ganska stillsamt detta år, särskilt i jämförelse med dusterna med krisen som karaktäriserade året innan. Som så ofta förr var det poesin som utmärkte sig, och när man gör en överblick över det senaste decenniet står det klart att även om poesin sällan hamnar på bestsellerlistorna håller den ändå alltid hög litterär kvalitet. Poesin är ett viktigt forum för unga poeter där de kan utforska språk och form, dessutom tycks äldre och mer erfarna författare oupphörligt kunna hitta nya sidor hos denna sin följeslagare.

Släkträff och kulturarv

Ljóð af ættarmóti är titeln på *Anton Helgi Jónssons* diktsamling – en poet som inte låtit höra av sig mycket de senaste decennierna. Men boken var värd all väntan. Den är en studie i existentiella frågor som man lika väl kan se i ett bredare sammanhang som i ett avgränsat isländskt. I texterna hörs ett antal olika röster som alla vill berätta sin historia. Det är inte frågan om något regelrätt samtal, utan rösterna blandas med varandra från olika håll. Men det är uppenbart att många av dem har mycket gemensamt; ensamhet, ett sökande efter mening eller helt enkelt ett behov av ett sådant sökande.

På dikternas släkträff är deltagarna av de mest skilda slag och där har alla generationer sina representanter. Äldst är förmodligen *Baldur Óskarsson* som kom ut med en diger volym, *Langt frá öðrum grjótum*, proppfull av skiftande poetiska funderingar och lika friskt experimenterande som

alltid. Den yngste representanten, *Sverrir Norland*, visar liknande takter i *Með mínum grænum augum (ljóð)*, där han bland annat inkluderar texter som han kallar ”tecknad serie-poem” och som är en sorts illustrerade konkretistiska dikter. Många av dikterna är dock av en mera episk karaktär, en stil som på sistone har blivit alltmer framträdande. Som exempel på det kan man nämna *Ari Trausti Guðmundssons Blindhæðir* som i själva verket är ett slags berättelse i diktform, en historia om en pojke som växer upp i en stad, flyttar ut på landet men sedan vänder tillbaka till staden och blir förälskad. Ari Trausti är en produktiv skribent på det vetenskapliga området och nu på senare tid också som skönlitterär författare.

Det episka är snarare ett motiv än ett stilgrepp i Ari Traustis dikter. *Póra Jónsdóttir*, däremot, ger sig i kast med skärningspunkten mellan innehåll och form i sin kortprosa. *Hversdagsgæfa* är ett intressant exempel på den oklara gränsen mellan självbiografi och fiktion, jämte den lika oklara skiljelinjen mellan dikt och prosa. Póra har under de senaste decennierna gett ut tio diktsamlingar och 2005 gavs en samlingsvolym ut på förlaget Salka. Ändå är hon en poet som inte gör mycket väsen av sig. Kortprosastyckena i *Hversdagsgæfa* kretsar kring någon sorts minnen och berättelser och stoffet är vardagen med alla dess under. Det anspråkslösa kännetecknar likaledes *Þrjár hendur*

av Óskar Árni Óskarsson som i sin volym samlat stillsamma bilder som rör sig på gränsen mellan dikt och kortprosa och saknar titlar. Där händer kanske inte så mycket men det har alltid varit Óskars stil att visa fram det lågmälda och vardagliga på ett sådant sätt att det får oväntat liv.

Vardagens under och märkvärdigheter är framträdande också i *Þórdís Gísladóttirs* diktsamling *Leyndarmál annarra* som fick årets Tómas Guðmundsson-pris. *Leyndarmál annarra* är Þórdís första diktsamling men hon är redan välbekant som litteraturkritiker och populär bloggare. I sina dikter tar sig Þórdís an diverse bekanta teman i modern isländsk posei, hon skickar hälsningar till andra poeter, funderar kring för-

fattarens situation, går tankfull omkring i stan och beskriver det hon ser – eller det som dyker upp i huvudet. De flesta dikterna ligger nära prosan med tydliga episka drag, tonen är humoristisk, men de mörkare undertonerna saknas inte. Kvinnans situation ligger Þórdís varmt om hjärtat och detsamma gäller *Vilborg Dagbjartsdóttir* som är den tredje poeten av en äldre generation som inte står de yngre efter med sin lekfulla diktning. Vilborg var en av de ursprungliga rödstrumporna och har alltid ägnat sig åt kvinnofrågor. Det framträder tydligt i dikterna i *Síðdegi*, men kvinnans situation är inte det enda betydande temat i boken. Det andra är tiden, vilket bland annat kommer fram i dikter som skildrar kvällar, höstmörker och andra tidens rörelser, förutom också minnen. Trots denna allvarliga underström är ändå bokens främsta kännetecken glädje; livsglädje och en underbar spjuveraktig humor. Också *Guðrún Hannesdóttir* är på skämthumör i sin bok *Staðir* med varm humor och en unikt fin känsla för naturen och livet på landet, inte minst för husdjuren; kor och lamm figurerar i många av texterna. Folksagan dyker också upp och visar sig i poetens sällskap vara ett vasst vapen för analys av den ekonomiska krisen.

Elías Knörr (Elias Portela) rör sig däremot uteslutande i sagans värld. Hans volym *Sjóarinn með morgunhestana undir kjólum* är särskilt anmärkningsvärd av det skälet att vi här har en poet från Galicien som så väl har tillägnat sig det isländska språket att han ger ut en av det gångna årets bästa diktsamlingar. Havet i alla dess former och förvandlingar utgör poetens stoff och emellanåt blir dikt och hav ett. Verket kan också karaktäriseras som queerlitteratur. I poesihavet är könet flytande, vilket ju antyds redan i bokens titel: sjömannen bär klänning. Boken är i själva verket en sorts diktcykel, vilket också kan sägas om *Brúður* av *Sigurbjörg Prastardóttir* som än en gång bevisar att hon är en av våra allra bästa poeter. Som titeln anger kretsar boken kring äktenskap och brudar/dockor. Bruden är (brukar det påstås) varje kvinnas dröm om att vara en sorts drottning under åtminstone en dag i sitt liv; bröllopsdagen ska vara den största dagen i en kvinnas liv, början på ett lyckligt liv, grunden för familjen och allt det där. Den feministiska blicken ser å andra sidan bruden som en leksak i det borgerliga samhällets könsrollsmönster – en påklädd marionettdocka. Henrik Ibsens välbekanta pjäs "Ett dockhem" återspeglar denna syn – kvinnan som flyr från hemmets lycka eftersom hon där inte upplever annat än instängdhet och ringaktning. Alla dessa föreställningar och fler därtill tas upp i *Brúður* och vad man än kan säga om kvinnans situation och brudar och dockor så är boken själv en förunderlig saga.

Diktandets glädje är dominerande i *Þórarinn Eldjárns* bok *Vísnaþýsn* som innehåller ett pärlband av korta dikter skrivna på traditionella versmått, i den avspända ton som har kännetecknat Þórarinns poesi ända sedan han slog igenom med *Disneyrímur* 1978. Det mest frekventa versmått Þórarinn använder sig av är "ferskeytla", en fyrradig strof med växelvis rim och alliteration, och

han utnyttjar inte bara formen själv utan också det kulturhistoriska bagage som versmåttet bär med sig. Ferskeytlan är en ögonblicksbild, använd av poeter för att fånga människor, idéer, funderingar eller stämningar, ofta med en kritisk underton. Och det är just denna snabbhet och träffsäkerhet som Þórarinn fångar så skickligt. I dikternas lätthet och humor bor också slagkraftighet och vass kritik, vare sig det handlar om den ekonomiska krisen eller om unga konststuderande.

Alla de ovannämnda böckerna är mycket olika varandra och urvalet utgör på intet sätt någon komplett karaktäristik av årets poesiutgivning. Det var ytterst tillfredsställande att poesin fick ett formellt erkännande i och med att det isländska litteraturpriset i år gick till *Gerður Kristný* för diktsamlingen *Blóðhófnir*. Gerður Kristný är en mångsidig författare och rapp skribent, men det är ändå dikterna som sticker ut i hennes produktion. Boken är i själva verket en enda lång dikt, en diktsvit som står i dialog med en av Eddans mest kända texter, "Sången om Skirner". Där berättas om hur Frej, då en yngling, i smyg har satt sig i Odens säte varifrån man har utsikt över hela världen. Han får syn på en flicka, jättejungfrun Gärð/Gerður och blir så förälskad i henne att han tappar vett och sans. Hans tjänare Skirner åtar sig att vinna jungfrun åt honom men kräver att som lön få låna Frejs svärd och häst. Skirner lyckas med sin plan, men inte med önskat resultat, för Gärð vill inte ha något med

fruktbarhetsguden att göra och därför tar han till blodiga hot och tänker till slut ta henne med trolldom. I isländsk receptionsforskning har dikten överlag tolkats som en kärleksdikt, som fruktbarhetsmyt och initiationsrit och ansetts mycket vacker. Ett undantag från detta är Helga Kress forskning som visar att dikten handlar om sexuella övergrepp och inte kärlek och äktenskap, vilket framgår tydligt i avsnittet där Skirner måste kuva kvinnan till underkastelse för Frej. Det är just denna läsart som Gerður använder sig av i *Blóðhófnir*. Berättarjaget är hennes namne, jättejungfrun Gerður som återberättar Sången om Skirner ur kvinnans perspektiv. Hon anar inget ont när Skirner kommer på Frejs häst, men snart mörknar himlen över henne. Gerður Kristnýs poesi har alltid kännetecknats av starka, polerade, disciplinerade bilder som hon här har fulländat i en finstämd och provocerande diktsvit. Poeten vänder upp och ner på den etablerade motsättningen mellan gudarna och jättarna och läsaren tvingas revidera sin uppfattning om mytologins världsbild.

Tradition och vardag

Mytologins världsbild är också temat i *Emil Hjörvar Petersens* fantasyroman *Saga eftirlifenda*. Där berättas om de asar som överlevde Ragnarök och berättelsen har undertiteln Höður og Baldur. Det klassiska arvet går igenom också i Þórunn Erlu-Valdimarsdóttirs roman *Mörg eru ljónsins eyru* som är en fristående fortsättning på kriminalromanen *Kalt er annars blóð* från 2007. Där tog Þórunn Njals saga till samtiden och formulerade den som en berättelse om brott. Denna gång är det Laxdæla saga som utsätts för en liknande behandling. Lite närmre i tiden ligger Steinunn Jóhannesdóttirs *Heimanfylgja* som är en biografi över Hallgrímur Pétursson, prästen och 1600-talspoeten som är en av den isländska litteraturhistoriens största diktare. Ófeigur Sigurðsson behandlar nästa århundrade, 1700-talet, i sin bok *Skáldsaga um Jón & hans rituðu bréf til barnshafandi konu sinnar – þá hann dvaldi í helli yfir vetur & undirbjó komu hennar og nýrra tíma*. Huvudpersonen Jón är en annan känd präst, Jón Steingrímsson som kallades ”eldprästen” eftersom han enligt sägnen stoppade en lavaström i Skaftárútbrottet genom att hålla en eldfängd predikan. Ófeigur låter sin berättelse utspelas på en storslaget skälvande jordskorpa vilket skapar en magisk atmosfär.

I de ovan nämnda verken tar man upp traditionen på olika sätt, men man får heller inte glömma att vardagen är ett viktigt tema i den moderna litteraturen och den kan uttryckas i många olika former. Tre kvinnor lät sina stämmor höras för första gången i årets litterära församling och debuterade med romaner som alla handlar om oväntade händelser i vardagen. Jónína Leósdóttir har tidigare gett ut några barn- och ungdomsböcker, och *Allt fínt ... en þú?* är hennes första berättelse för vuxna. Boken är en superrolig variant av ”chic

lit” och skildrar diverse strapatser som den kvinnliga huvudpersonen hamnar i på grund av konflikter i familjen. *Stolnar raddir* av *Hugrún Kristjánsdóttir* kan också den klassificeras som chic lit och kretsar kring en familjehemlighet. *Sigríður Pétursdóttirs Geislaþræðir* är mer experimentell till formen, egentligen en sorts novellsamling där berättelserna utgörs av e-postmeddelanden. *Ingi Þór Kormáksson*, mer känd som kompositör, gav ut novellsamlingen *Raddir úr fjarlægð* där en rad dråpliga äventyr i vardagen skildras.

Dråplig kan man däremot långtifrån kalla *Kristín Eiríksdóttirs* novellsamling *Doris deyr*. Kristín har gott ord om sig som poet, och hennes dikter balanserar för det mesta på gränsen mellan prosa och poesi och är rätt experimentella med starka surrealistiska inslag. Novellsamlingen *Doris deyr* skiljer sig rätt avsevärt från författarens tidigare verk. Berättarstilen är mycket mer traditionell och den experimentella textens orosmoment står inte att finna någonstans. Tvärt emot är texten i berättelserna mycket disciplinerad och avskalad. Verket signalerar därför uppenbarligen en ny början – eller en skiljeväg – i författarens bana. I många av historierna fokuseras på sådant som tycks vara obetydliga detaljer men som visar sig få stor betydelse, precis i enlighet med novellformens traditioner. Läsaren blir obehagligt överraskad, och just detta att bibringa läsaren en känsla av något kusligt är författarens sedan tidigare kända signum. Helhetsbilden är realistisk, men här och där skjuter det sagolika eller surrealistiska upp.

Sagans värld utgör en sorts ram kring *Eiríkur Guðmundssons* roman *Sýrópsmáninn*, där en monumental dimma slukar en del av Island. Huvudtemat är dock separation. Trots att berättelsen delvis är en kärlekshistoria är känslan av avstånd mellan de älskande överväldigande. På sitt sätt verkar *Bragi Ólafssons* roman *Handritið að kvikmynd Arnar Featherby og Jóns Magnússonar um uppnámið á veitingahúsinu eftir Jenny Alexson* också både surrealistisk och överklig, men i själva verket är den hyperrealistisk. Idén om det vardagliga drivs

här till sin spets – och så ännu lite längre. Trots att så gott som ingenting alls händer i romanen är historien otroligt komplicerad att återge, men i korta ordalag handlar den om två knappt sjuttioåriga män som seglar till Hull, där den ene av dem tänker hämta sin arvslott efter fadern, närmare tvåhundra par skor. Dessutom tänker de två kompanjonerna ta tillfället i akt och skriva ett filmmanus. In i denna handling blandas fortsättningen av Bragis roman *Sendiherrann* från 2006 som handlar om en poet som flyger till Litauen för att medverka på en poesifestival men aldrig kommer dit. Liksom tidigare karaktäriseras Bragis berättelser av en känsla av otålighet och kaos i dragkamp med en blixtrande skarp humor som överrumplar läsaren, till och med i det värsta av lägen.

Humorn är också genomgående i *Guðbergur Bergssons* roman *Missir* men här är undertonen mycket dovre än i Bragis berättelse. *Missir* handlar om en åldrande man som nyligen förlorat sin fru. Han saknar henne, och ändå inte, för äktenskapet har uppenbarligen varit rätt stormigt och hustrun har varit svårt sjuk en längre tid. Samtidigt som temat är sorg och saknad, handlar berättelsen också om kärlek och besvärliga kärleksrelationer, precis som många av Guðbergurs tidigare böcker. Det tredje temat, och kanske det som är mest verkningsfullt och intressant, är själva åldrandet. Det visar sig inte enbart i hur den gamle mannen märker hur hans kropp förfaller utan också i hur omgivningen förändras med åldern. Guðbergur fångar alla dessa känslor på sitt speciella vis i denna kortroman, som rymmer mycket poesi samtidigt som en grotesk humor slår till här och där, som till exempel i funderingarna kring kroppens förfall och i tankarna om att förtära hustruns aska.

Spöken, brott, kris och krig

Det isländska folket får fortsatt finna sig i att äta upp finansboomens bittra aska. Krisen fortfor att vara ett viktigt tema i litteraturen, men nu huvudsakligen i kriminalromanerna. *Ævar Örn Jósepssons Önnur líf* handlar delvis om kastrullrevolutionen och olika stridande parter konflikter i krisens kölvatten. *Morgunengill* av *Arni Þórarinsson*, *Áttablaðarós* av *Óttar Norðfjörð* och *Martröð millanna* av *Óskar Hrafn Þorvaldsson* är allesammans romaner om brott som har koppling till krisen. Däremot spelar krisen en blygsam roll i *Lilja Sigurðardóttirs Fyrirgefning* och *Ragnar Jónasons Snjóblindu*, och i *Arnaldur Indriðasons Furðustrandir* figureerar den inte alls. Denna roman är den fjärde boken i en sorts kvartett som började med *Harðskafi* (Frostnätter) 2007 och handlar nästan uteslutande om kriminalaren Erlendur Sveinsson som fortfarande söker efter sin försvunne bror. Historien utspelar sig på landet på östra Island och Erlendur undersöker samtidigt ett mystiskt försvinnade som visar sig få en rätt kuslig upplösning. Kusligt är det också i *Yrsa Sigurðardóttirs* roman *Ég man þig*, som snarare är en rysare än en

traditionell kriminalroman, även om det begås brott också här. Historien utspelar sig mestadels ute på landet och Yrsa använder sig av alla möjliga sorts byggstenar till sin text, från folksagor till moderna skräckhistorier, plus att krisen också kommer in i bilden, som en kall verklighet jämsides med de isande spökerierna. Årets mest särpräglade kriminalroman är dock utan tvekan *Helgi Ingólfssons Runukrossar* som utspelar sig i framtiden och skildrar en totalt förändrad världsbild där islam är den förhärskande religionen. En sorts religion skildras också i *Sigurjón Magnússons* bok *Útlagar* där handlingen är förlagd till åren efter andra världskriget och tar upp de isländska socialisternas politiska strider, ideal och besvikelser på femtiotalet. Andra världskriget utgör också fonden för *Ingibjörg Hjartadóttir* i *Hlustarinn* i skildringen av en kvinna som samlar berättelser från tyska kvinnor som flyttade till Island efter kriget. Romanen väckte en hel del uppmärksamhet när den kom ut. Dessa kvinnors historia är ju också väldigt speciell och utgör en viktig del av isländsk kulturhistoria.

Livet på landet

Hlustarinn är också en berättelse om livet på landet eftersom de flesta av dessa tyska kvinnor bosatte sig ute på landsbygden. Två andra romaner i lantlig miljö blev riktiga läsarfavoriter under året, *Svar við bréfi Helgu* av *Bergsveinn Birgisson* och *Ljósa* av *Kristín Steinsdóttir*. Den senare belönades dessutom med två litteraturpriser. Det har hävdats att de här böckernas popularitet är ett tecken på att läsarna är trötta på den senaste tidens flod av krislitteratur. *Svar við bréfi Helgu* är en sorts kärlekshistoria, berättad i brev som en åldrande man skriver till sin käresta många år efter att deras förhållande tagit slut. *Ljósa* är en betydligt mer dramatisk historia där fokus ligger på huvudpersonen Ljósas tilltagande sinnessjukdom eller neuros. Hon är dotter till en fjärdingsman på östra Island under senare halvan av 1800-talet. Hon har en stor syskonskara inte minst på grund av att fadern är av den liderliga sorten och avlar barn med såväl pigor som andra kvinnor som kommer i hans väg. Ljósa älskar sin mor och beundrar även sin far trots denna hans brist som hon kan se vållar modern stor sorg. Detta ger upphov till en inre dragkamp i flickan vilket utgör en del av hennes själsliga problem. Hon träffar en ung man som pappan underkänner, bland annat på grund av att han har tbc. Därefter skickar pappan flickan till en skola i Reykjavík. Efter avslutade studier återvänder Ljósa till sina föräldrar ute på landet och svär på att aldrig överge dem – i synnerhet vill hon vara ett stöd för mamman. Hon gifter sig med en pojke som uppvaktar henne intensivt, men hon ställer kravet att få bo kvar hemma trots att pappan inte är nöjd med svärsonen. Ljósas neuros tilltar i och med alla konflikter som uppstår och fördjupas ytterligare när maken Vigfús köper en gård och kräver att de två ska flytta dit.

Det är fascinerande att observera hur författaren bygger upp sinnessjukdomens värld i samspel med kvinnans situation. Ljósa är van vid ett gott liv från fjärdingsmannahemmet men maken förkastar all sorts slöseri – han är uppenbarligen så sparsam att det gränsar till snålhet. Självklart finns kvinnornas tröst, kaffe och kakor, med bland det han kritiserar. Han har också ett ytterst begränsat tålmod med hustruns handarbete och det trots att hennes alster otvivelaktigt har en praktisk nytta, både för familjemedlemmarna och hemmet, och dessutom som ett bidrag till försörjningen eftersom Ljósa är en eftersökt sömmerska. Samma gäller för orgelspelandet som är den skönsjungande Ljósas stora glädjekälla. Här kommer kampen mellan könen tydligt fram. Vigfús vill att hustrun ska ägna sig åt hemmet på traditionellt vis och förstår inte hennes behov av att få utlopp för sin skaparglädje i sömnad och sång. Om och om igen betonas hur dessa aktiviteter hjälper henne att bevara sin själsliga hälsa. Den växande barnaskaran gör sedan sitt till för att öka pressen. Berättelsen är trots detta helt osentimental. Stilen är mycket disciplinerad vilket bland annat visar sig i det faktum att det dröjer länge innan läsaren inser att huvudpersonen är sinnessjuk – så skickligt flätar Kristín samman trådarna i sin berättelse. Det är också uppenbart att det är svårt (kanske särskilt för kvinnor) att se denna berättelse i ett nostalgiskt, romantiskt ljus eller som någon sorts flykt från samtid och kris. *Ljósa* är först och främst en stor roman som, liksom Gerður Kristnýs diktsamling, uppfordrar läsaren att ta sig en ordentlig titt i (sam)tidens spegel.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

HANS H. SKEI

ET HELT VANLIG BOKÅR

Litteraturen i Norge 2010

Litteraturen i et land som Norge kan etter alt å dømme beskrives som alminnelig eller helt på det jevne år etter år. Det behøver ikke å bety at tilstanden er dårlig eller at det ikke kommer et knippe med gode romaner og diktsamlinger; oftest med noen novellesamlinger, litterære essays og endog dramatiske arbeider i bokform. Men hvis ikke enkeltbøker hever seg over det jevne eller forekommer å være høydepunkter i et forfatterskap, eller hvis antallet debutanter er lavt og bøkene deres ikke er spesielt imponerende, har vi å gjøre med et alminnelig eller gjennomsnittlig bokår. Det er etter min oppfatning ingen tvil om at 2010 er et litteraturår på det jevne, og kanskje kan det tilskrives at flere av våre beste forfattere ikke er ute med nye bøker, mens flere bøker fra en lovende mellomgenerasjon (ikke lenger helt unge eller bare lovende) har vært skuffende. Det er selvsagt ikke betegnende, men bare et billig poeng at to av de mest interessante diktsamlingene i 2010 er posthume utgivelser – dvs. at forfatterne, Mia Berner og Bjørn Aamodt – er døde. Årets beste roman er i mine øyne *Carl Frode Tillers Innsirkling 2*, som ikke engang ble nominert til vår høyeste litterære utmerkelse, Brage-prisen, men derimot til Nordisk Råds litteraturpris hvor den ikke nådde helt opp. Merkværdig i forhold til den nordiske prisen er det forhold at den norske og svenske juryen nominerte samme bok, nemlig *Beate Grimsruds En dåre fri*, men rett før avstemming og avgjørelse falt, trakk den norske juryen sin nominasjon av boken. Den skal derfor heller ikke omtales her, men få lov til å være en svensk roman.

Det var ingen store litterære debatter som kan ha interesse ut over det norske miljøet, og flere av dem gjelder kanskje helt enkle forsøk på å skaffe seg plass i det litterære landskapet eller i den ene eller andre andedam der man dyrker hverandre og kritiserer dem som har for sterk posisjon. Mye skrives selvsagt i de såkalte sosiale medier, og fanges ikke opp av lesere eller kritikere flest. Det som kanskje kunne og burde stått mer sentralt i diskusjonen, er de enorme endringer bokbransjens alle ledd må stå foran når den elektroniske publiseringen, lesebrettene, digitale bøker og lignende etter hvert kommer med full tyngde til vårt land også.

Hvis jeg oppfattet det som spesielt viktig, slik noen helt tydelig gjør, kunne jeg ha skrevet at Knausgård-debatten fra 2009 fortsatte inn i 2010, med nokså klare fronter mellom dem som mener at utlevering av privatlivet til alle ens nærmeste er et moralsk og etisk problem, og dem som mener at selvfremsstillings problem mer gjelder spørsmålet om kunstnerisk bearbeiding og fortellemåte. Men Knausgård og alt ståket rundt ham ble mer eller mindre borte i løpet av året – kanskje også fordi det ble altfor tydelig at storverket som måtte deles opp i

seks bind, på ingen måte var skrevet på forhånd. Mye tyder på at siste bind kommer først sent i 2011, og det skal bli spennende å se hvor mange lesere det får i forhold til bind 1.

2010 var et normalår hva angår forholdet mellom de skjønnlitterære sjangrene med romanen som den dominerende form, og med lyrikken som en god nummer to – i alle fall når det gjelder antallet utgivelser. Flere kritikere har pekt på at altfor mange norske romaner er preget av intime og likegyldige betroelser, og at til og med de beste bøkene i 2010 har noe privat og sentimentalt over seg, også når de lykkes å sette seg ut over det private eller biografiske og bli til litteratur. Det er som vanlig lite ny dramatikk i bokform, mens det stadig kommer nye forfatterbiografier. Veksten akkurat når det gjelder de litterære biografiene har avtatt, mens en annen vekstgenre – krim- og spenningslitteraturen – kan vise til flere utgivelser i 2010 enn noe tidligere år. Med ca. 40 slike bøker i løpet av ett år er det grunn til å spørre om vi også her har nådd et metningspunkt, og om ikke svært mange av bøkene ikke holder den standard norsk krim er blitt kjent for.

Norsk litteraturs suksess i utlandet i oversatt form har fortsatt også dette året. Antallet søknader om støtte til å oversette både nyere og eldre norsk litteratur øker år for år, og etter å ha blitt solid etablert i land som Tyskland og Frankrike og i det meste av Øst-Europa, er det endelig fremgang og langt flere utgivelser av norske bøker i oversettelse til engelsk – og disse bøkene kommer gjerne først i Storbritannia og så i USA. *Per Pettersons* formidable gjennomslag også i USA med *Out Stealing Horses* er blitt fulgt opp med oversettelsen av *Jeg forbanner tidens elv* som *I Curse the River of Time*. Likevel er det – nesten uunngåelig – norsk krim som oversettes mest også til engelsk, med Jo Nesbø som den suverene bestselger.

Et knippe gode romaner

Det er lett å avskrive bind fire og fem av *Karl Ove Knausgårds* romanserie *Min kamp* som klart svakere enn de første bøkene, og for meg står første bind alene i en særklasse, som oppfølgerne bare blir bleke avskygninger av. Likevel tror jeg det er uhyre sjeldent i vår tid å oppleve en slik interesse for seriøs skjønnlitteratur blant så store grupper av det lesende publikum som det Knausgårds bøker har ført til. Om sluttresultatet skulle bli et klarere skille mellom de selvbiografiske romaner og den virkelige fiksjonslitteratur der avstanden mellom mennesket som opplever og kunstneren som skaper, nærmest er det vi kan måle litterær kvalitet med, er det av det gode. Hvis Knausgård, midt i all støyen, skulle ha kommet på sporet av et egentlig og dypere jeg – det Proust kalte "le moi profond" – er det storartet. Men det synes for meg som en annen svært talentfull forfatter både går nærmere inn på de mange og usikre tildriv som skaper og former våre liv, i en blanding av eksperimentell romankunst, essayistiske innslag

av nesten sosial-psykologisk karakter, og mangfoldig menneskeskildring som skaper dramatisk spenning. Forfatteren er *Carl Frode Tiller*. Han debuterte med et brak i 2001 med romanen *Skråninga*, og skapte enda større forventninger til videre utvikling med *Innsirkling* i 2007. I 2010 kom fortsettelsen på denne romanen som for mange lesere nok forekom i meste laget konstruert og komplisert. Det er også *Innsirkling 2*, men med rammeverket fra første boken i minne, ordner teksten seg til en rik og medrivende fortelling med mange aktører, flere synsvinkler og en serie fortellere. Den kompliserte fortellestrukturen er både nødvendig og virkningsfull, for i sum får vi gjennom de flere fortellingene om ulike faser i hovedpersonen Davids liv. Det er til portrettet av ham alle fortellerne bidrar, og Ole, Tom Roger og Paula skriver brev til David som gir ulike perspektiv på det som formet og skapte ham gjennom oppveksten. Men ved at en av fortellerne må ha en annen til å skrive ned det som fortelles, kommer også skriverens egne erfaringer og livsforståelse og gjør det hele enda mer komplisert. Til tider er *Innsirkling 2* en avslørende skildring av et lite og selvgodt og halvkriminelt bygdemiljø; andre ganger er boken en skittenrealistisk skildring av liv og samliv på et nivå vi alltid tror og håper ikke lenger finnes.

Når jeg har fremholdt Tillers roman som årets beste, skal det i rettferdighetens navn også sies at det var *Gaute Heivolls Før jeg brenner ned* som fikk mest oppmerksomhet og vant prestisjefylte priser (bl.a. Brageprisen;

senere er forfatteren også tildelt Gyldendals Sult-pris). Romanen tar utgangspunkt i uforklarlige brannstiftelser i forfatterens hjembygd i 1978, og den blir slik både en dokumentarroman og en spenningsroman, der forfatterens egen utvikling til kunstner spiller en viktig rolle. Forfatteren som ung gutt settes opp mot den vellykkede sønnen til brannmesteren i bygda, som viser seg å være brannstifteren. Spørsmålene romanen stiller gjelder blant annet hvilke krefter som fører den ene til destruktive handlinger, mens den andre finner veien ut av en vanskelig barndom? Heivoll klarer på dyktig vis den vanskelige balansen mot det melodramatiske, men det selvutleverende

og private – som romanen lett kunne klart seg uten – er likevel til stede.

En rekke av våre mest kjente forfattere var ute med nye romaner i 2010, selv om noen vil mene at høydepunktene mangler når Dag Solstad, Kjartan Fløgstad, Herbjørg Wassmo og andre av våre mest aktede forfattere ikke har bok ute. Men det kan være bra at en rekke langt yngre forfattere får større oppmerksomhet når den eldre generasjonen ikke er så tydelig til stede, men la oss nevne noen navn og titler fra en rekke av våre mest kjente forfattere, før vi ser på noen romaner av yngre forfattere.

To kvinnelige forfattere som nyter både stor anseelse og popularitet, *Vigdis Hjorth* og *Tove Nilsen*, kom med nye romaner i 2010. Vigdis Hjorth har variert temaer og fokus fra roman til roman, men i sum beskriver hun vansker og fortredeligheter som følger med å leve et vanlig middelklasseliv i kongeriket Norge – med de oppbrudd og nye forsøk på å forstå sammenhenger og – ikke minst – gi kjærligheten bedre vilkår som følger av dette. Hjorth er en dyktig forteller, og bøkene hennes preges ofte av en underfundig humor, slik *Snakk til meg* gjør i sin beretning om en middelaldrende kvinnes reise til Cuba og de nye innsikter det innebærer. Med større forståelse og overbærenhet vender Tove Nilsen tilbake til det universet hun skapte i sine mest kjente og populære bøker – *Skyskraperengler* og *Skyskrapersommer* – som beskriver oppvekst i en høyblokk i en av Oslos drabantbyer. Toves forhold til den jevnaldrende Georg, kjent som Goggen, har vært behandlet tidligere, men i *Nede i himmelen*, får vi adgang til nye sider ved livet i åttende etasje så langt tilbake som i 1968. God miljøskildring og undring over personlig utvikling som går i helt ulike retninger gir det kjente miljøet og personene vi møter et annerledes løft enn tidligere, og romanen fra 2010 må betraktes som en av forfatterens beste.

Det samme kan ikke sies om *Toril Brekkes* siste bok i en trilogi om den norske utvandringen til Amerika – *Det lovede landet*. Men hun har lyktes med å gi en annerledes fremstilling av utvandringen til Amerika om vi sammenligner med de store forgjengerne – forfattere som Rølvaag og Moberg. Hun har gjort det ved å prioritere dramatiske episoder og konfrontasjoner i en rask fortelling der oppdiktete personer deltar i hendelser vi vet fant sted. Hvor god historien blir når fiksjonskarakterer og virkelige personer opptrer i samme tekst, er en annen sak, og hele romanen kan sies å bygges opp rundt skillingsvisens struktur der to unge elskende lenge søker uten å finne hverandre.

En av våre mest produktive forfattere, *Lars Saabye Christensen*, kom med en omfangsrik roman med tittelen *Bernhard Hvals forsnakkelser* – et slags forsøk på å skrive det tjuende århundrets historie gjennom legen Bernhard Hval, født i 1900, som i 1980 ser tilbake på sitt liv og tiden han har gjennomlevd. I forhold til Christensens beste romaner – ikke minst *Halybroren* som han fikk Nordisk Råds litteraturpris for i 2001 og som er gitt ut i 31 land – er dette en mye enklere og mindre pretensiøs roman.

En annen tidligere vinner av Nordisk Råds litteraturpris, Øystein Lønn, avsluttet en trilogi med romanen *Etter Sofia*, en finstemt og detaljrik roman om avismannen Simen Linde (hovedfigur også i *Ifølge Sofia* og *Simens stormer*) som registrerer små forandringer i det landet han lever i og som til slutt vil vise seg å være store og avgjørende. Lidenskap er det som fremfor alt mangler, og likevel er lidenskapen avgjørende for mye av det som skjer rundt oss.

Noen yngre romanforfattere

Tiller og Heivoll som er omtalt ovenfor hører selvsagt til den gruppen forfattere som jeg her trekker frem noen av. Om de ikke er unge, har de i alle fall ennå ikke rukket å bli femti, mens den store generasjonen som debuterte på 1960-tallet er i ferd med å runde 70 år. En av de med størst suksess før fylte 40 er *Henrik H. Langeland* som med *Wonderboy* (2003) hadde en eventyrlig suksess. Noen kritikere så mesterskap også i romanen *Francis Meyers lidenskap* (2007), en underholdningsroman lagt til universitetsmiljø, mens kritikere flest har stilt seg avvisende og til dels uvanlig negative til *Verdensmestrene* fra 2010. Det er en roman på 600 tette sider som også ser ut til å skulle få sin fortsettelse i flere bøker. Langeland har satt seg fore å skildre fire liv som krysser hverandre og som i sum skal avspeile og skildre de store endringene som skjedde i Oslo tidlig på 1980-tallet. Tanken er god, men fremstillingen og forståelsen av de gjennomgripende forandringer som faktisk har funnet sted på veien til et flerkulturelt samfunn, overbeviser bare i liten grad.

Christian Refsums andre roman, *Løftet*, viser en forteller i sikker utvikling. Romanen forteller om forholdet mellom en far og en sønn på flukt i fjellet, før de innhentes av samfunnet og må bestemme seg for hvilket liv de vil leve eller har muligheter til. *Adelheyde Seyfarths* tredje roman, *40 kalde bak månen*, er lagt til utkant og nærmest villmark på Finnskogen. På tross av fine skildringer av forholdet mellom lokalbefolkning og innflytteren Lone og til tross for gode naturskildringer, lykkes romanen bare et stykke på vei med å vise avstanden fra bygda til byen og hvor vanskelig det kan være å akseptere at sentrale myndigheter griper inn i alles liv, også når de lever tett på naturen og ikke ligger noen til byrde.

Til slutt i denne oversikten over romaner fra 2010 skal nevnes *Thure Erik Lunds Straahlbox* som på alle vis følger opp de mange sterke bøkene han har skrevet helt siden *Grøftetildragelsesmysteriet* fra 1999. Her er en blanding av høyt og lavt, av livet på bunnen og av europeisk åndshistorie, mens det samfunnskritiske perspektivet aldri blir borte – ikke engang når språkspillet overtar og forholdet mellom liv og diktning settes på prøve.

De fleste romaner som kom ut i Norge i 2010 er ikke engang nevnt i denne oversikten. Det betyr at nye stemmer, unge stemmer, gamle og kanskje tradisjonelle stemmer, ikke får den plass de selvsagt fortjener, men som en årsoversikt ikke gir rom for.

Novellesamlinger

Det er forholdsvis få novellesamlinger som kommer ut i Norge år om annet, selv om vi har noen svært dyktige novellister. Det er imidlertid lenge mellom bøkene til en forfatter som Hans Herbjørnsrud, og noveller fra Øystein Lønn er også blitt en sjeldenhet, mens nestor i sjangeren, Kjell Askildsen, er blitt så gammel at han har erklært at det ikke kommer flere tekster fra hans hånd. Vi har hatt bra tilvekst til denne litteraturformen, men ingen av samlingene fra 2010 er av det slaget som vil bli stående og bli husket. *Laila Stiens Hjem til jul* er blant de beste samlingene. Hun skriver noveller fra kvinners liv, og i denne siste boken er tekstene så korte at vi kunne kalle dem minimalistiske – og dermed kanskje også forvente en plutselig innsikt enten hos hovedpersoner eller leser. Det skjer imidlertid ikke så ofte, rimelig nok, for den korte novelle er en svært krevende form.

Mer tradisjonelt og kanskje helt innenfor sin egen spesielle sans både for humor og uttrykksmåte er *Einar Øklands Forteljingar og fablar frå andre tider*; en bok som kom omtrent samtidig med jubileumsboken til forfatterens 70-årsdag. Det spesielle grepet vi finner hos Økland er at det er ”den andre tida som er forteljaren” når noe blir fortalt – for det som fortelles er alltid fra andre tider og har hendt før.

I 2010 debuterte flere forfattere med novellesamlinger, uten at det er mulig å se spesielle talenter eller hva fremtiden kan bringe. Likevel er det hyggelig lesning å finne blant tekstene i *Nina Lykkes Orgien, og andre fortellinger*; *Eivind Riise Hauges Victor Tukmakovs siste vinter* og *Jo Sannems De vanlige*.

Dikt

Det er selvfølgelig urettferdig overfor unge og gamle og høyst levende lyrikere når jeg i innledningen til denne oversikten spesielt nevner to posthume diktsamlinger. Det er et rikt mangfold i norsk lyrikk, og det kommer færre helt likegyldige samlinger; blant annet fordi antallet diktsamlinger er lavere enn det var på det høyeste. En tydelig stemme i samtidslyrikken er *Kristine Næss*

som med *Se hva som skjer* (tittelen viser til et slagord brukt av en av våre TV-kanaler). Diktene er varierte og forskjellige, med fine observasjoner, finurlig refleksjon, registreringer av bittesmå hendelser og tanker om det som var og som formet og skapte. En stor gevinst for den lyrikkinteresserte er det at boken er vedlagt en CD hvor forfatteren leser alle diktene i boken samt utvalgte dikt fra debutsamlingen *Obladi* (1996).

En godt etablert lyriker med ti diktsamlinger bak seg er *Thor Sørheim*. *Døden på andre planeter* er en tynn diktsamling med få dikt, vekslende mellom helt korte fire- og femlinjers strofer og litt lengre dikt der enkle registreringer føler til fornemmelsen av noe større og viktigere. Dette er sentrallyrikk av godt merke, slik vi også finner det hos *Hanne Bramness* i samlingen *Uten film i kameraet*. Her er hvert dikt en beskrivelse av eller reaksjoner på et fotografi (en liste over bøker med fotografiene finnes bak i boken). Men ikke alle diktene har et slikt faktisk grunnlag – noen er dikt om bilder som aldri ble tatt eller som bare finnes i dikterens indre. Gode fotografier avdekker og belyser, men det finnes også skjulte ting i skygger og overganger, og det tar diktene fint vare på. Kanskje er det slik både i kunsten og livet at de bildene som aldri ble tatt står klarest frem og lettest lar seg beskrive? I alle fall er det blitt en vakker bok, der diktene ofte er fortellende og nærmer seg det prosalyriske.

Mona Høvrings lille og unnselige samling *Ekornet og den vaklevorne brua* beholder et jenteperspektiv gjennom alle diktene, fra ungpике til voksen kvinne, med varme og forståelse for livets vanskeligheter og utfordringer. *Monica Aasprong* har i motsetning til de andre lyrikerne laget en svært spesiell diktsamling på nesten 300 sider som forsøker å gjøre det tittelen sier; nemlig å skape *Et diktet barn*. Her møter vi et jeg i samspill med et barn i utvikling og vokster, gjennom noen ord på en stor blank side, etterfulgt av noen flere på neste, men aldri mange i en samtale som ruller videre mer bestemt av språk og rytme enn av handling og logisk utvikling. Aasprong viste etter min oppfatning stort talent med den merkelige og sterkt ekspe-

rimentelle romanen *mellom Alex Gobulev og meg* i 1997, men det har vært sparsomt med regulære utgivelser fra hennes hånd, selv om hun har publisert i andre kanaler som i våre dager åpner seg for forfattere.

Mia Berners første diktsamling er sammenstilt av lyrikeren Steinar Opstad som også har skrevet et informativt og vennlig etterord. *Et leskur for vinden* er en ypperlig tittel, for det er slik ordene i dikt på sitt beste kan virke, til beskyttelse eller vern mot livets mange stormer. Tenker vi biografisk, opplevde Mia Berner nok av stormfulle begivenheter, bl.a. gjennom ekteskapet og samlivet med den finske lyrikeren Pentti Saarikoski. Sammen publiserte de for eksempel boken *Kvällen gör sig ingen brådska* (1975), og mange av de etterlatte diktene til Berner er nært knyttet opp til fellesskapet både i diktning og liv med Saarikoski. I 60 år virket Berner i Sverige, før hun sent i livet kom tilbake til Norge og ble norsk statsborger og norsk dikter igjen – en urolig og markant skikkelse i det norske litterære miljøet frem til sin død i 2009. Siste diktet i samlingen er en samtale etter døden med Mia Berners lyriker-ektemann. Slik er åpningsstrofen:

Skriv ikke metaforer,

Antropomorfiser

Hvis du må

så legg ordene

i munnen på en annen:

Diktet skal være et sitat,

hvis det da ikke er en haiku

Skriv:

edderkoppen i klesvasken

spindelvev

en tidlig morgen

Arbeiderlyrikeren *Bjørn Aamodt* døde i 2006, og hans etterlatte dikt kom ut i 2010 med et etterord av Henning Karlbom som akkurat hadde avsluttet en masteroppgave om dikteren da han døde. Samlingen *Avskjed* er blitt en vakker bok, med noen av manuskriptsidene til Aamodt gjengitt i faksimile, og med en serie prosalyriske tekster som tar avskjed, ikke med det egne livet, men med en trofast følgesvenn – hunden Frodo. Samlingen er med andre ord til bearbeidelse av tap og savn og sorg, og for å komme over tapet, må dikteren søke en forståelse av grunnleggende livsvilkår og av døden som en uomgjengelig del av alt levende.

Drama

År etter år har Jon Fosse vært den ene sikre leverandør av dramatekster til norsk litteratur, mens det ellers bare sjelden og med ujevne mellomrom

kommer skuespill i bokform fra andre forfattere. Et unntak kan gjøres for *Marit Tusvik* som gjennom årene har levert 5-6 dramatiske arbeider; det siste, *Ishuset*, bygger på en av hennes romaner om barndom og oppvekst. Det ble svært godt mottatt da det første gang ble oppført på Sogn og Fjordane Teater i desember 2009. Stykket er både poetisk og gripende i sin skildring av et barn som søker seg utover fra et innestengt miljø på en vestlandsgård der ingenting skal forandres og alt skal og må bli ved det gamle.

Jon Fosses skuespill som kom ut i 2010 var *Jente i gul regnjakke*, uroppført på Dramaten i Stockholm i oktober 2009. Forfatteren bebor nå Statens æresbolig ("Grotten") i Oslo, og har et stort forfatterskap bak seg i så godt som alle tenkelige litterære sjangrer. Det er likevel som dramatiker suksessen har vært størst, i alle fall internasjonalt, og *Jente i gul regnjakke* slutter seg fint til den helt særegne skuespillformen Fosse behersker til fulle. Men det er verdt å huske på at han også er helt sentral i norsk romandiktning gjennom de siste 25 årene.

Den unge forfatteren *Johan Harstad* (f. 1979) har novellesamlinger og et par store romaner bak seg før utgivelsen i 2010 av skuespillet *OSV*. Skuespillet er et resultat av Harstads ansettelse som husdramatiker ved Nationaltheatret (den første noensinne!) i 2009. Dramateksten er på ca. 500 sider og spenner over mange år og store konflikter på flere internasjonale arenaer, og det er umulig å finne en samlekaraktistikk for et verk så mangfoldig og så omfattende. Men det er uten tvil både spennende og løfterikt at en så talentfull forfatter også forsøker seg i dramasjangeren – i våre dager kan vi nesten ikke forvente noen "rene" dramatikere slik for eksempel Ibsen må sies å ha vært.

Essays

Litterære essays kan gjerne sies å være mangelvarer i Norge, men år om annet gis det ut verdifulle samlinger med slike tekster. For året 2010 skal jeg bare trekke frem en samling, nemlig *Frode Gryttens 50/50*. Tittelens tall henspiller på at forfatteren er blitt 50 år, og at han nå publiserer et utvalg med 50 av sine mange essays fra ulike sammenhenger. Det er industrisamfunnet Odda og virksomheten så vel som virkeligheten der som er navet i Gryttens forfatterskap som helhet, og for så vidt også i essayene. Men de rekker også mye videre ut, og de er alle vel verdt å lese.

Biografier

Forfatterbiografier har lenge vært en viktig sjanger for norske forfattere som skriver om sine forgjengere, gjerne den eller dem man setter høyest. Det begynte for tjuefem år siden, og vi må anta at virksomheten ikke kan holde samme høye nivå verken hva antallet biografier angår eller når det gjelder hvor interessante og viktige de biograferte er. Det meste ser ut til å være gjort. Derfor er det for året 2010 kanskje riktigst å si at *Edvard Hoems* andre

bind om Bjørnsons liv og virke, *Vennskap i storm. Bjørnstjerne Bjørnson 1875-1889*, var årets største biografiske arbeid. Hoem planla egentlig denne biografien i to bind, men den har underveis vokst slik at det også vil komme et tredje og avsluttende bind.

To andre litterære biografier skal nevnes. Først *Espen Haavardsholms Et rom i flammer. Ola Bauer – en biografi*. Ola Bauer døde for ti år siden, 55 år gammel, og nå har en av hans venner skrevet biografien. Det er ikke uproblematisk. Ola Bauer fortjener utvilsomt en biografi, men liv og diktning er her blitt så tett sammenvevd at det blir betenkelig. En litterær biografi må beskrive et forfatterskap og sette det i forhold til et liv, men hvor stor frihet har biografen, og hvor går grensen for hva som skal tas med? Det finnes ingen opplagte svar på disse spørsmålene, men den som opptrer som biograf må nesten stille dem – og gjøre et valg. Det virker som Espen Haavardsholm med vitende og vilje har unngått å gjøre tydelige valg når han har skrevet en biografi over en venn og kollega og har som mål også å redde et forfatterskap fra ufortjent glemsel.

Så har lyrikeren, oversetteren og universitetslæreren Åse-Marie Nesse fått sin positive og velvillige biografi, skrevet av *Elisabeth Vallevik Engelstad. Åse-Marie Nesse. Eit poetisk liv* beskriver et dikterliv frå vugge til grav, og lar oss aldri i tvil om at alt i dette livet er stort nok og viktig nok til å tas med. Det er vanskelig å se at så er tilfelle, og biografien burde i alle fall ha vært kraftig strammet inn med strengere fokus.

Krim- og spenning

Det er mulig og høyst sannsynlig at noen bøker har unnsloppet meg, men jeg har lest, bladd i, sett på, tenkt gjennom så mange som 38 krim- og spenningsromaner fra 2010. Det er flere enn noe tidligere år. Enda mer bemerkelsesverdig: 15 av bøkene er skrevet av 14 debutanter i sjangeren, de fleste uten å ha skrevet andre typer bøker før. Ti bøker er skrevet av tidligere Rivertonprisvinnere – en av dem fikk prisen så tidlig som i 1974. Det betyr at 12 bøker er skrevet av andre etablerte forfattere i sjangeren, mens nr. 38 er en sakprosa bok som hører til i vårt felt – boken om Køber-saken.

Krimlitteraturen er en avgrenset og streng form for sjangerlitteratur, men den kan likevel omfatte svært forskjellige bøker. I 2010 tror jeg vi kan klassifisere 5-6 bøker som thrillere eller spenningsromaner, mens et sted mellom 10 og 15 er politromaner, enten i rendyrket form eller slik at politikammer eller Kripos etterforsker, som kjent gjerne med faste etterforskere alene eller i par som går igjen fra bok til bok. Flere av debutantene ser ut til å etablere det som skal bli en seriefigur. I de øvrige bøkene er det mange advokater, journalister og alminnelige borgere som ufrivillig blir innblandet i skumle affærer, men hvor myndighetspersoner alltid lurer i bakgrunnen. Noen av dem blir så å si private etterforskere, og utsetter seg for stor fare. Det var i 2010 mye storbykrim, mens

Oslofjordens begge sider også hjemsesøkes mer enn andre deler av landet, selv om flere bøker omhandler fæle hendelser så langt nord som i Finnmark.

Norsk krim i 2010 er mannsdominert. Vi finner bare 6 kvinnelige forfattere totalt, og blant de fjorten debutantene er bare to kvinner. Det var menn som skapte og helt alene tok seg av den hardkokte genren som dagens krim må sies å være en variant av, og selv om vi fra 1980-tallet så kvinnelige forfattere langsomt etablere seg på et mannsområde og til tider syntes å være helt i forkant, ser det unektelig litt annerledes ut om vi bare ser på dette ene året. Men ett år er for lite til å trekke vidtrekkende konklusjoner – det finnes 8-10 aktive kvinnelige krimforfattere som ikke var ute med bok i 2010.

I mengde og omfang og interesse var 2010 et svært godt krimår, og selv om mye er prøvende og uferdig blant de utrolig mange debutantene, lover tilveksten godt for kommende år.

Etter denne generelle oversikten over tilstanden i norsk krim, skal bare nevnes to bøker spesielt. Først den som ble tildelt Rivertonprisen som årets beste roman innen sjangeren krim- og spenning: *Chris Tvedts Dødens sirkel*. Det er femte bok i en serie med advokat Mikael Brenne som hovedperson, ofte i rollen både som etterforsker og den som utsettes for trusler og vold. I årets roman kobler Tvedt elegant mellom et dobbeltdrap for tjuefem år siden og en pågående rettsak, og lykkes med å avsløre fortidens hemmeligheter med stor risiko for eget liv.

En vellykket og litt annerledes thriller er *Tom Egelands Fedrenes løgner*. Her har den tidligere Rivertonprisvinner byttet ut spenningsromanens virkemidler med mystifikasjon og avsløring på et helt annet plan. Vi får i stedet en svært genrebevisst roman som utnytter en rekke av underholdningsromanens kjente undergrupper og kobler dem på en måte som gjør at *Fedrenes løgner* tilbyr medrivende lesning, god underholdning, spenning og oppklaring på et dypere nivå enn i forfatterens tidligere romaner.

BIRGIT MUNKHAMMAR

DEN UNGA LITTERATUREN VISAR STYRKA I ETT HÅRDNANDE SAMHÄLLSKLIMAT

Svensk litteratur år 2010

Lagom till decennieskiftet 2010 redovisade Stefan Eklund, ansvarig för *Borås Tidnings* debutantpris på 100 000 kronor, texter av vinnarna 2000-2009: *De nio från Borås* d v s Lotta Lotass, Daniel Sjölin, Ida Börjel, Martina Lowden, Andrzej Tichý, Maria Zennström, Jonas Hassen Khemiri, Sara Mannheimer och Viktor Johansson. Den representativa antologin tjänar som introduktion till 2000-talets unga litteratur, i synnerhet som han nämner några andra kandidater till priset: Jerker Virdborg, Malte Persson, Johannes Anyuru, Alejandro Leiva Wenger, Sara Stridsberg, Gertrud Hellbrand, Elise Ingvarsson, Fabian Kastner, Sofia Rapp Johansson och Hassan Loo Sattarvandi. Eklund, som gjorde ett snabbt besök som kulturchef på *Svenska Dagbladet* innan han återvände till Borås, har all anledning att vara nöjd. Av de namn som presenteras är de flesta redan tryggt förankrade hos läsarna och somliga dyker upp bland 2010 års böcker. Ett begynnande författarskap kräver resurser, författaren in spe måste köpa tid till utveckling. Författarförbundets Katapultpris (från år 1991) har haft en likartad effekt. Förlagen i modern tappning har inte tid att vänta på mästerverket, de vill ha det genast och av en särskild sort. Som ett utropstecken i de nedåtgående trendernas tid innebär "De nio från Borås" en stark markering. Det är numera ett fåtal som kan leva på sitt skrivande – många gör mer eller mindre som deckarparet Ahndoril eller dubbelfiguren Arne Dahl/Jan Arnald: de odlar sitt skrivkunnande i två fåror, en som är lönsam för förlaget (i viss mån för dem själva) och en som är väsentlig för dem och litteraturen, om den än är "olönsam". Ibland löper de två fårorna samman, men i stort sett går resultaten att hänföra till antingen en kvalitetsbok eller något annat, som ser ut som en bok men kan vara en dagslända, om ens det.

Om man kan tala om en förskjutning på längre sikt skulle det vara en rörelse från Stockholm, till en jämnare fördelning över landet. Landsorten, om man nu får ta till den högfärdiga termen, gör sig gällande med nytt självförtroende. Skrivet på dialekt är *Peter Törnqvists* rent storslagna epos från Västra Härad i Småland, *Kioskvridning 140 grader*. Det är en kraftmätning med Erik Anderssons ode till orten Vara i Västergötland, "Den larmande hopens dal", från året innan, fast det är mera övertygat och mindre ironiskt. Boken blir årets överraskning: tänk att man år 2010 skulle träffa på en motsvarighet till Eyvind Johnsons "Romanen om Olof" från 1930-talet! Törnqvist har försett huvudberättelsen på 200 sidor med en prolog och epilög på vardera 50 sidor, som tynger

den rent läsmässigt. Men man förstår tanken: prologen visar själva myllan, och epilogen visar vägen ut.

Däremellan avtecknar sig den fint tecknade karaktären Tjippen, med sin existentiella vända och missanpassning till den kristliga familjen och dess överhuvud. Det är i sitt lågmålt humoristiska grepp om eländet som han får en att tänka på Eyvind Johnson, t ex i skildringen av Tjippens första försök att formulera sig som oliktänkande i familjen. Törnqvist arbetar också med sagor i stil med de johnsonska om dimman – ”en sommarnattssång för exploaterad torvmosse i västra gnåmjudung” – och återgivandet av det skarpt genomskådande, galghumoristiska snacket bland jobbarna. Dessvärre befarar jag att Törnqvist har rätt i att det nog går att hitta ett perspektiv som är fritt, men det finns endast till priset av att inte bli läst. Skriver man på dialekt kunde den ”inte föras över på papper utan vidare, utan att bli stympad och se åsanissi ut. Det var upplivande, och lite sorglit. En rymmartanke fumlade runt i Tjippen angående detta: Där i språkglappet. Att där var...fritt.”

En annan författare som fullföljer litteraturens ”arbetslinje” är *Kristian Lundberg*, vars *Yarden* gavs ut som pocket i samband med att den fick Ivar Lo-Johanssons personliga pris 2010. Den är en stark och direkt skildring av hamnslitet i Malmö, samtidigt som Lundberg företar en smärtsam inre resa till det förflutna.

Augustpristagare och Nordiska rådets pristagare

Det är inte bara för debutanter som priserna har blivit avgörande för en boks lansering. Augustpriset har på 2000-talet sällan premierat de allra mest förutsägbara succéböckerna. Juryn uppmärksammar också bland de nominerade böckerna småförlagens utgivning. Årets Augustpris gick till *Sigrid Combüchens Spill*, inte givet hemmahörande bland de mest lästa, ett förhållande som är bekant för författaren själv och kommenteras syrligt i romanens bild av ickelitterära läsare i Lund.

Combüchens vinst blev så att säga en vinst för kritiken, som

på något sätt hade bestämt sig för den. Det är en ”riktig” roman med intrikat mönsterpassning, som nyttjas väl till ironiska belysningar och oväntade effekter. Spelet mellan Sigrid, författaren, och Hedda, huvudpersonen, ger läsaren en – stundtals väl detaljerad, särskilt om googlandet – inblick i romanarbetet. Jag har emellertid svårt att förstå varför ”Spill” förses med en svårtolkad ironisk stämpel som ”damroman” av författaren själv. Termen är kanske främst en tidsangivelse, för inte är väl sömnaden och modet idag så enkönat kvinnliga som man kunde tro av reaktionerna. Tyngdpunkten ligger på skildringen av Heddas utträde i yrkeslivet på en fashionabel syateljé i Stockholm och ger en bild av en ensam kvinnas vardag i staden kring 1942 som på en gång är sociologiskt skarp, sinnlig och drömskt levande.

Sara Stridsberg, som belönades med Nordiska rådets pris 2007 för ”Drömfakulteten” har skrivit *Darling River* i säreget beroende av Vladimir Nabokovs beryktade ”Lolita”. Det är inte gott att veta hur man ska läsa den konstfärdiga texten, som jag uppfattar som slutet: ett narcissistiskt utmålande av den unga flickans förförelsekraft. Men jag är kanhända inte rätt läsare för ”Darling River”.

Susanna Alakoski har med *Håpas du trifs bra i fängelset* fullföljt det projekt hon inledde med sin Augustprisvinnande ”Svinalängorna”, som i år filmades av Pernilla August. Det blev en bra fristående film, men den ursprungliga romanen har starka sidor som inte tagits med. Som kvinnlig uppväxtroman har den få motsvarigheter. Den nya romanen berättar om en lillebror, som inte lyckades bryta sig loss från den belastade miljön och blev kriminell, samtidigt som den brottas med skulden som vilar på hennes, den lyckades, axlar.

Till samma kategori hör *Mikael Niemi* (Augustpristagare 1998), vars ”Populärmusik från Vittula” övertrumfades alla försäljningsprognoser. Hans bok i år, *Skjut apelsinen*, är egentligen en ungdomsbok, men den förtjänar att nämnas här, främst för att den på ett intressant sätt tematiserar

ungas våld från höger. Den har något att säga om de våldsamma skolskjutningarna världen över och, sedan dess, det ofattbara terrordådet på Utöya.

Den kvinnliga självbiografin

Bitar av mig själv av Gun-Britt Sundström från 2008 kom i år ut som pocket. Det är en rak och osofistikerad, men långt ifrån känslolös bild av en intellektuell och skrivande kvinnas tillvaro utanför yrkeslivet. Egentligen är det en samling av läsvärda artiklar, men den röda tråden är Gun-Britt själv, och den kommande "självbiografi" som hon talar vagt om ser man verkligen fram emot.

Ebba Witt-Brattströms påkostade – ämnad som presentbok till före detta medlemmar av Grupp 8? – minnesbok *Å alla kära systrar!* handlar om Ebba själv, hennes föregångare, hennes föräldrar, hennes båda makar, hennes barn och hennes efterföljare. Bland de "kära systrar" som kommit med märks Iréne Matthis, Louise Waldén, Inga-Lisa Sangregorio, Birgitta Svanberg, Enel Melberg. Boken ser trevlig ut med de tidstypiska teckningarna, men den har en fadd bismak då hon skriver historia med sig själv i huvudrollen. Ty många var med, men de har befunnits för lätta och för oliktankande att passa in i den Witt-Brattströmska framställningen.

En bok som jag förstår mig på är *Katarina Kieris Morbror Knuts sorgsna leende* som redogör för hennes uppväxt i Byn långt norrut i Tornedalen och i Staden (som liknar Luleå). Det är en sorgsam berättelse som spårar en egen oförmåga till känslor bakåt till sin mor, en änka som inte hade råd att vara känslig. Med stillsam ironi ser hon på sig själv och uppväxten i en stad, som man "från Hylands horisont" ansåg "låg någon helt annanstans och hyste ett grövre leverne".

Också *Maria Zennströms Hur ser ett liv ut om man inte har tillräckligt med kärlek?* är en intim och avskalad själsbikt. Läsaren av de dagboksliknande anteckningarna följer en kvinna med bräcklig självkänsla i Moskva, Stockholm, Petersburg, Öland, Mimizan i Frankrike och andra platser där hon

har vistats och fortfarande söker sin rätta plats. Hennes svårigheter med sin frånskilda mor och med sin alkoholiserade och kylige far (kulturredaktören på *Ny Dag*, Per-Olof Zennström) berörs, men utan all anklagelse. Det är en modig och på sitt sätt saklig redogörelse för hennes försök att bli med barn, hennes besök i samtalsgruppen och hos terapeuten. Hela tiden söker hon sin mors kärlek, som hon slutligen tycker sig nå fram till.

Yvonne Hirdmans Den röda grevinnan med undertiteln ”En europeisk historia” fick Augustpriset som fackbok. Den ambitiösa prägel märks redan på försättsbladen av detta tungt vägande porträtt av fru Charlotte Hirdman som på samma gång berättar om Europas turbulenta 1900-tal. *Oline Stigs Jupiters öga* simmar mot strömmen; hon har inget att vinna på hennes norska farföräldrars anknytning till den tyska ockupationsmakten under kriget. Men det har blivit en ärligt rannsakande bild av dem.

De som skriver om förfädernas eller förmödrarnas liv har mestadels skrivande och välkända släktingar. Det kan röra sig om författare som Anne Charlotte Leffler (omskrivet i *Tove Lefflers* roman *Den kärleken*) eller legendariska journalister som Herbert Tingsten och Barbro Alving. *Jill Tingsten Klackenbergs* ger emellertid inte huvudrollen till Herbert Tingsten utan till hans olyckliga dotter i ett fint porträtt av sin mor, *I skuggan av Tingsten*. Barbro Alvings 100-årsjubileum firades 2009 bl a med *Ruffa Alvings* texturval och *Beata Arnborgs* i år utkomna, mycket läsvärda biografier *Krig, kvinnor och gud*. Men Alvings texter idag ter sig faktiskt aningen söta och insmickrande, lustigt nog eftersom hon lade an på att vara ”Kärringen mot strömmen” och man tänkte på henne som en sådan. Men det journalistiska språket förändras ju oupphörligt, och det som idag är möjligt att säga var svårt igår.

Mitt liv som roman

Titeln på *Jan Henrik Swahns* roman *Mitt liv som roman* passar bra som benämning på en tendens i den samtida litteraturen. Swahns roman från Malmö och Stockholm är ett tragikomiskt stycke i den genre som framför allt har präglats av Claes Hylinger: litet av sanning, litet av fantasi, litet av småljug och mycket finurligt berättande omkring det hela. De lättigenkännliga förebilderna bland författarna, som ibland kallas vid förnamn, träds inte förnär, eftersom det är en roman. Det finns en viss skillnad, om man tänker på andra, mestadels kvinnliga författare, som har problem med att få sina alster bedömda som sådana.

Två texter som illustrerar detta var nominerade till Augustpriset: *Beate Grimsruds En dåre fri* och *Magnus Florins Ränderna*, båda två starka och egensinniga jagberättelser. Om Beate Grimsrud varnades det för snedheter i skildringen av egna psykoser, men jag tycker att ”En dåre fri” står beund-

ransvärt fri från att vara självupptagen. Grimsruds berättelse gör att man får en bättre förståelse för hennes sjukdom, som emellanåt kan ta sig uttryck i avsaknad av den självkritik som vi brukar beteckna som normal. Hon skildrar ärligt sitt forna spritmissbruk och sina ”röster” Espen, Emil, Erik och prins Eugen, men också sina vänner med så pass generöst beröm som hon kan åstadkomma: ”Hon är vacker ungefär som jag, fast på henne syns det mycket bättre.” Det blir en balansgång mellan psykosen och det friska jaget, som man är glad att få ta del av.

Magnus Florins ”Ränderna” är en text som ursprungligen var tänkt till fotografiska bilder av ”M”(Maria Miesenbergers serie ”Schweden/Sverige”) och apropå en terapi som bokens jag går igenom under ledning av ”S” på ett barnpsykologiskt institut (Ericainstitutet) vid Odengatan – jag tänker att ”S” lika gärna kunde vara Strindberg, för det är honom man ofta tänker på under resans gång, i formuleringar som denna om en begravning:

Kapellet spelar sin stillsamma slinga. De sörjande defilerar. Runt, runt, går de. En del återtär gråten över den döde. Hovmästaren viskar att allt började med oegentliga affärer: - Det var en vän från skoltiden... med ett visst äventyrligt sinnelag... han lurade mig att ta risker... och så blev det som det blev... och nu är rörelsen till salu... men ingen vågar köpa och ta över...

Genomgående är temat barnsligt prövande, med en till lek förklädd praktik, med klossar och sand, som syftar till att ta fram något obestämt och svårt ur det förflutna. Tonen är naivistisk men den har en uppriktighetens sympatiska prägel.

Bland dem som under året har utgivit självbiografier märks *Kjell Espmark* med *Minnena ljuger* och *Torgny Lindgren* med *Minnen*. De är båda läsvärda, men om jag skulle rekommendera något vore det *Dilsa Demirbag-Stens Fosterland* som tar vid efter ”Stamtavlor” 2005, om hur hon kom till Sverige från Kurdistan. Jag berörde nyss att det bara är Susanna Alakoskis

”Svinalängorna” som har förmågan att skildra en kvinnlig uppväxt i samhällets utkant. Alakoski och Demirbag-Sten, som båda är barn till invandrande föräldrar gör kvinnoblivandet till den gropiga färd mellan ytterligheter som det verkligen är fråga om och som härhemma främst gäller för arbetarklassen. Först måste flickan göra ett uppror både mot faderns förhatliga patriarkala välde och mot moderns annorlunda motstånd, som ofta är bundet till hemlandets traditioner. Först när hon har kämpat sig till en viss frihet, kan de ursprungliga sympatierna barn-föräldrar, i synnerhet till mamman, försiktigt släppas fram. Men det finns också här en flicka som går förlorad.

Demirbag-Stens detaljerade skildring från Flogsta i Uppsala är en uppbar-serisk färd tillbaka till min studentmiljö.

Essäform och lyrik

Året innehåller betydande prestationer inom lyriken, till exempel *Anna Hallbergs Colosseum, Kolosseum*, vars mittparti återger tankar om Sätters anläggning för psykiskt sjuka. Det är i och för sig något av ett gemensamt tema för årets självbiografier och dess lyrik. Men det är ett svunnet Säter som här ställs upp som ett motstycke till kejsartidens Colosseum i Rom.

Kerstin Ekman och *Gunnar Eriksson* står tillsammans som författare till *Se blomman*, en essäliknande text som de omväxlande för ordet i. Ekman skriver främst om blomdiktare från Proust till Karlfeldt och Harry Martinson och blomkonstnärer som Otilia Adelborg, Jeanna Oterdahl och Elsa Beskow. Gunnar Eriksson som professor emeritus i idéhistoria tar sig an den svenska botanikens förgrundsgestalter från Olof Rudbeck över Carl von Linné, Elias Fries, Göran Wahlenberg med flera. Det har blivit en personlig guide till växtriket och dess utforskare. Det iakttagande draget har de gemensamt med *Staffan Börjesson*, och hans i år utkommande

essäbok *Ingen kan sitta som en grönsnabbvinge* som lades till de redan utgivna "Fågelmusik" och "Morkullans öga". Börjesson beaktar både fjärilsfantaster och fågelvariationer i svensk lyrik, men de noggrant bokförda, visuella och ljudmässiga observationerna är hans eget tillskott. Dessa båda böcker bidrar till estetikens återkomst på naturskildringens område.

Moralfilosofins sätt att sortera präglar *Ann Heberleins En liten bok om ondska*, men det är också här litteraturen som för det mesta får stå för materialet. Den rätt sakligt skrivna boken för en diskussion med andra tänkare om det ondas existens och dess kärna. En bok som för tanken till Heberleins diskussion är det i och för sig rent skönlitterära verket *Samtal med djävulen* av *Inger Edelfeldt*. Det är en dialog mellan två män, iscensatt för att författaren ska kunna ta upp religiösa, existentiella, psykologiska och sexuella frågor och få till stånd en logisk lösning som med nödvändighet blir tragisk. Edelfeldt är läsvärd som alltid, men boken tycks mig spegla ett samhälle från igår.

Den svenska deckaren och dess världsrykte

Sedan 2005 har det internationella fenomenet Stieg Larsson och den svenska deckaren blivit större och större för vart år. Det dröjde länge för den svenska kritiken att sluta förvånas och yrvaket börja fråga sig vad det berodde på. Det fanns förut flera tidskrifter som enbart ägnade sig åt deckaren och kriminalromanen, men nu, när de verkligen hade fått något att skriva om tyfnade de och lades ned, den ena efter den andra.

I årets utgivning märks flera böcker om Stieg Larsson, främst journalisten *Jan-Erik Petterssons* "politiska biografi" *Stieg Larsson. Journalisten, författaren, idealisten* och den på franska först utkommande *Millennium, Stieg och jag* av *Marie-Françoise Colombani*, grundad på intervjuer med Eva Gabrielsson, Stieg Larssons sambo. Jan-Erik Pettersson lyckas komma över hemmablind-

heten och på ett grundligt sätt belysa den säregna blandning av socialt, litterärt och personligt som gör Stieg Larsson så intressant. Recensenterna tar med en gäsning för givet att det som nämns i Petterssons bok är allmänt bekant. I själva verket var det mycket få som hade tänkt närmare på dessa saker – intresset för Astrid Lindgren och barnlitteraturen, den svenska krigs- och efterkrigshistoriens prägel av feghet, det olustiga i det ouppklarade Palmemordet, välfärdssamhällets mörka sidor uppenbarade i tvångssteriliseringarna – i samband med Stieg Larsson. Och i utlandet är de ännu färre.

Fördomarna mot Eva Gabrielsson tycks förneka den sanning hon har att komma med. Hon verkar präktigt tråkig, ”bonnig”, tycker bedömarna som utfärdar domen: dåligt medietränad. Kanske har den lika tråkige Stieg Larsson genom sin förtidiga död betalat det pris som har krävts för succén? Jag tänker på det faktum att Gabrielsson har avböjt att få ekonomisk ersättning från hans släktingar. De flesta har svårt att tänka sig att avstå från en ersättning, som visserligen inte skulle vara den hon först tänkt sig, men ändå en stor summa pengar. Hon framstår som ”idealistisk” på ett dumt sätt, snudd på ”fanatisk” – som man också kan misstänka att hennes Stieg var, även om de hade all anledning att frukta för sina liv.

NT-INTERVJUN

”BERÄTTELSEN LEDER MIG DIT DEN VILL” Samtal med Gyrðir Elíasson

Den isländske författaren Gyrðir Elíasson har tilldelats Nordiska rådets litteraturpris för 2011.

Journalisten Arna Schram har intervjuat Gyrðir Elíasson som fått priset för novellsamlingen *Bland träden*.

”Priset betyder väldigt mycket för mig”, säger författaren Gyrðir Elíasson som i år fick Nordiska rådets litteraturpris för novellsamlingen *Milli trjáanna (Bland träden)*

Gyrðir Elíasson

den, översatt till svenska av John Swedenmark). Gyrðir debuterade 1983 och har sedan dess gett ut ett stort antal novell- och diktsamlingar jämte fem romaner. Han tar emot priset under Nordiska rådets session i Köpenhamn den 2 november. Prissumman uppgår till 350 000 danska kronor.

Gyrðir säger att han är mycket hedrad av att få detta pris som dessutom skapar uppmärksamhet kring honom som författare även utanför Island. Fram tills nu har han inte varit särskilt känd i de övriga nordiska länderna. ”Nu blir det lättare att få sina böcker översatta och utgivna i andra länder”, säger han och påpekar att priset röjer väg för honom även utanför Norden, i första hand till Tyskland. ”Dessutom spelar själva prissumman en stor roll för mig som inte är någon bestsellerförfattare.”

Viktigt för landet att tänka på något annat

Gyrðir är född i Reykjavík men växte upp på norra Island, närmare bestämt i Sauðárkrúkur. Han har nu blivit femtio år gammal och är en av Islands mest respekterade författare. Recensenterna har sedan länge rosat hans böcker och många anser att *Bland träden* är hans bästa verk. Tillfrågad om han kanske nu befinner sig på höjden av sin karriär svarar han: ”Jag ser ingen sådan vattendelare vad karriären beträffar. Den prisbelönade boken är en logisk fortsättning på allt jag tidigare gjort. Jag tycker inte själv att mina tidigare böcker skulle vara sämre på något vis.”

Däremot pekar han på att värderingarna har ändrat sig efter den finansiella kraschen på Island 2008. Mentaliteten har förändrats och folk riktar blicken mot andra saker. Man tar nu konstnärer på allvar. Han märker det till exempel på så sätt att hans böcker får mer uppmärksamhet nu än före kraschen. ”När allt snurrade som värst sjönk intresset för mina böcker. Jag

har ju skrivit om personer i samhällets utkanter, sådana som befinner sig så långt från detta pengaflöde som man över huvud taget kan föreställa sig. Efter kraschen var det som om människor blev mer intresserade av mina böcker”, förklarar han.

Han nämner i detta sammanhang romanen *Sandárbókin* som kom ut 2007 och som skrevs som en kommentar till samhället under boomen. Boken fick fina recensioner men väckte trots det begränsad uppmärksamhet. Nu känner han av förändringens vindar. ”Jag hävdar ibland att kraschen var det bästa som kunde hända islänningarna. Det var hög tid att människor började tänka på något annat än pengar. Jag vet inte hur det hade slutat om allt hade fortsatt att gå vägen för rövarbaronerna som jag kallar expansionsvikingarna, för de liknar mer än något annat medeltida rövarbaroner. 'Expansionsviking' är ett alltför snällt uttryck för att beskriva denna människosort.”

Allt går ut på snabb framgång

Samtalet kommer in på konstnärsvärlden och Gyrðir anser att konstnärerna, precis som alla andra, borde ha ägnat sig åt självrannsakan efter kraschen. ”Man har talat tyst om hur många konstnärer det var som krökte rygg för kapitalisterna. Det förekom mycket korruption i konstnärssamhället där folk tog emot förmåner och pengar av finansmännen både öppet och i smyg. En stor del av kulturvärlden jamsade med och därför borde många rannsaka sig själva. Det räcker inte att ondgöra sig över penningens makt och vara allmänt samhällskritisk. Egentligen är jag rätt förvånad över hur länge denna 'inre revision' låter vänta på sig.”

Gyrðir ställer sig också kritisk gentemot kulturens sammansmältning med den kommersiella marknaden. ”Jag tycker att konstens integrering i marknaden har fått förödande konsekvenser. Inte bara på Island utan också över hela världen. Island rider bara med på en internationell våg”, säger han. ”Konsten har börjat handla om världslig framgång och berömmelse snarare än verklig konstnärlig kvalitet. I samma ögonblick som det börjar lukta pengar kör man på för fullt. En bra bok kan bli populär men popularitet är inget mått på en boks kvalitet. Många populära böcker är enligt min mening urusla. Allt går ut på snabb framgång. Historien lär oss å andra sidan att det kan ta lång tid för god konst att nå ut. Detta att 'slå igenom' blir ofta en enkel indikator på möjlig långvarig framgång.”

När Gyrðir får frågan om var behovet av att skriva kommer ifrån, svarar han: ”Detta behov av att uttrycka sig sitter så djupt att det är svårt att förstå dess ursprung. Som tur är. Det måste finnas något oförklarligt i det.” Han säger sig alltid ha varit mer intresserad av att skildra personers inre liv än att skriva om samhället. Det hänger förmodligen ihop med att han började sin bana som

poet. ”Men självklart lyser samhället igenom på något sätt i verket”, säger han. ”Jag tycker att författandet ska få existera på sina egna villkor och att var och en får använda det som han eller hon själv vill. Litteraturen ska ge näring åt själen och det andliga livet. Men moraliska eller föreskrivande budskap passar inte mig. Jag tror att det finns författare som överskattar sin förmåga att förändra samhället. Alla dikterna om kriget i Irak till exempel, har inte haft minsta påverkan på allt lidande där. Det innebär inte att politisk litteratur inte har något existensberättigande, men den är svårhanterlig och det är farligt att överskatta dess värde på bekostnad av andra möjligheter som litteraturen erbjuder.”

Ångrar inte avhoppet från litteraturvetenskapen

Den bok som nu fått Nordiska rådets litteraturpris, *Bland träden*, består av 47 noveller som på sätt och vis bildar en helhet. Gyrðir berättar att boken skrevs på lite drygt ett år, från sommaren 2008 till hösten 2009. En stor del av den är alltså skriven efter finanskraschen. ”Jag kan se kopplingarna”, förklarar han. ”Samhället skakade i sina grundvalar och jag reagerade på mitt vis. Men som jag nämnde förut, skriver jag inte medvetet om samhället, utan det lyser igenom ändå. Det finns också en bakgrund till boken som utgörs av omständigheter i mitt privata liv under den här tiden, vilket dock är en annan historia.”

Gyrðir säger att han inte är särskilt strukturerad som författare, att han inte vet i förväg hur handlingen ska utveckla sig. ”Ofta vet jag inte vad jag kommer att skriva om. Ibland förefaller det mig som om jag själv är en läsare och att berättelsen leder mig dit den vill. Därför anses jag säkert inte vara en ’historieberättare’ i egentlig mening. För min del är stämningen det allra viktigaste, hur berättelsen presenteras och formas, och inte nödvändigtvis själva handlingen.”

Gyrðir började läsa litteraturvetenskap vid Islands universitet som ung, men blev inte långvarig där. Sejouren varade inte mer än fem-sex veckor. ”Jag ångrar inte att jag slutade”, konstaterar han och säger sig vara mycket kritisk till universitetsstudier i exempelvis kreativt skrivande. Konstnärer måste själva hitta fram till sitt personliga uttryck. ”Det måste komma inifrån”, säger Gyrðir. Universitetsstudier i sådana ämnen har en tendens att stöpa alla i samma form. Visst bör författare lära sig använda sitt språk som instrument men det måste var och en göra på sitt speciella och personliga vis. ”Många av de verk som kommer ut i dag präglas allt för mycket av en standardiserad och litterär stil”, hävdar Gyrðir och hänvisar också till att förlagens redaktörer i vissa fall har fått allt för mycket att säga till om. De har intagit en så stark ställning att de till och med skriver halva böckerna och

kanske mer ändå. ”Det här är en utveckling jag inte alls tilltalas av”, säger Gyrðir Elíasson.

Författaren har många järn i elden dessa dagar. Han har fyra manus på gång; dikter, kortprosa, noveller och så en roman. ”På grund av det här priset oroar jag mig faktiskt just nu mycket för hur lite tid jag får över för skrivandet! Priset för med sig en massa framträdanden och annat. Men jag hoppas kunna ge ut ett eller två verk nästa år. När prisutdelningen väl är överstökad ser jag fram emot att dyka in i skrivandet igen. Det är det som är viktigast för en författare – inte att göra reklam för sina böcker.”

Arna Schram

Översättning från isländska:

Ylva Hellerud

BEATE SYDHOFF

SIRI DERKERT – ETT LIV I KONSTEN

Under många år i mitten av 1900-talet var hon ett centrum i Stockholms konstliv, Siri Derkert, som först vid mogen ålder fick sitt publika genombrott som konstnär. Då hade hon ändå varit en av de riktigt tidiga kubisterna i Sverige, överlevt som en experimentell modeskapare, levt ett både svårt och fascinerande liv i bland annat Frankrike och varit politiskt aktiv i kvinnokampen under år av kompakt motstånd.

Konsthistorikern, fil.lic Beate Sydhoff skriver om Siri Derkert.

1960 är Siri Derkert den första svenska konstnären som presenteras retrospektivt på Moderna Museet i Stockholm, som invigdes 1958. 1965 blir hennes utsmyckning i tunnelbanestationen vid Östermalmstorg färdig, tillägnad kvinnosakens historia.

Siri Derkert, passfoto, 1916.

Sommaren 2011 visade Moderna Museet återigen en utställning med hennes verk, mer djupgående och mångfacetterad än någonsin tidigare.

Alla som var aktiva i Stockholms kulturliv under sextioalet minns hennes glödande framträdanden vid debatter och diskussioner, och sådana var det inte ont om vid den tiden. Då diskuterades konsten och samhället ständigt, och särskilt konstnärens roll och ansvar, något som Siri Derkert ständigt återkom till. Hon var på alla sätt en central gestalt i tidens konstliv. Jag besökte henne flera gånger i Lillstugan på Lidingö, där hon bodde och hade sin ateljé. Där var hon också nästan alltid omgiven av kvinnor, konstnärer och författare, som lyssnade till hennes ord. Jag glömmer inte heller enkelheten i hennes miljö, där fanns bara sådant som kunde användas i konsten. Själv hade hon också en väldig anspråkslöshet, formad efter åratals umbäranden och många svåra personliga förluster.

En utställning eller en bok om Siri Derkert kan aldrig vara enkla att göra eller ta del av. Hennes liv var mångfacetterat och hennes konstnärskap följde livet i alla delar. Dessa facetter har Moderna Museet satt i system i den interiör som byggts upp med utställningen, och livet och verken ställs bredvid varandra rakt genom presentationen. En bok/katalog presenteras också, som mer än tidigare gått in på djupet av hennes verk, en forskningsprocess som också på det sättet kommit att omfatta den tidiga modernismen och den offentliga konsten några decennier senare. Siri Derkert föddes 1888 och avled 1973.

*Siri Derkert i
sin trädgård.*

En magisk kubism

Den konstnärligt mest intressanta perioden i Siri Derkerts verk är de år i mitten av 1910-talet då hennes kubistiska verk kom till. Hon uppehåller sig då i Paris, har träffat den finlandssvenske målaren Valle Rosenberg och även varit i Algeriet med sina målarväninnor. Curatorn Annika Öhrner går i boken mycket djupt in i frågan om var hennes kubism kom ifrån. Det kan man verkligen göra, den känns både mycket personlig och samtidigt "klassisk" i sin art, ett arv från Cézanne och den tidiga franska kubismen; ändå på sitt sätt mer "ryskt berättande" och poetisk. I boken finns några fotografier av försvunna målningar som alla visar kubistiska figurer och kompositioner som kryddats med en berättande expressiv rörlighet av mycket speciellt slag. Troligen fick hon en hel del inspiration från den kubism som Valle Rosenberg arbetade med. Ett porträtt av Siri visar en diagonal komposition som känns befryndad med en del av Siris mer svepande former. Ett stilleben från 1915 tillhör de verk av Siri Derkert som måste beskrivas som ett mästerverk i alla bemärkelser, även så ett självporträtt från samma år.

Senare på tioalet målar Siri Derkert i en något mer upplöst kubiserande form några underbara landskap, som markerar både dramatik och poesi i linjeartade svepande rörelser. Från samma tid finns ett antal modeteckningar

*Självporträtt,
1915.*

i akvarell av hennes hand som skapar figurer i liknande långsmala rörelser, alla iklädda mästerligt poetiska klänningar. Närheten till denna konstform är stor vid denna tid, och Siri återfinns ofta på fotografier iklädd ytterst moderna kreationer, något som också visar på hennes rörliga liv och många intressen. Flera av dessa foton visar också på hennes och Valle Rosenbergs liv tillsammans, ofta i dramatiska kompositioner med olika dräkter.

Under den här delen av livet föder hon tre barn. 1915 föds Carlo, med Valle Rosenberg som far, och 1918 och 1920 döttrarna Liv och Sara. Döttrarna har Bertil Lybeck som sin far, men efter det att Valle dör redan 1919 och Siri ensam tar hand om döttrarna, så kommer hennes liv på tjugotalet att bli en hård kamp för familjen och tillvaron. Så småningom får hon en fast bostad i Lillstugan på Lidingö, och där finns hon sedan resten av livet och skapar också både ute och inne sina verk i olika tekniker.

*Siri Derkert i ateljén, 48, rue Vavin,
Paris, ca 1910.*

Modeteckning, 1917-1921.

1920-talets måleri är en genomlyst och kubiserande bildvärld, där färgen fått en intressant gestaltande roll. Motiven är ofta just barnen, och deras figurer blir både till studier i skuggor och ljus med färgen som skapar kontraster och starka upphöjda partier. Stämningen blir här till en melankolisk och stundom sorgsen yta över hela bilden, och färgens skuggbyggnader gör detta ibland mycket dramatiskt. Under trettioalet blir målningarna allt mer expressiva och upplösta, och hennes barn är fortfarande det viktigaste motivet. Närheten till dem tycks stark, nästan explosiv. När Liv avlider tjugo år gammal 1938 i tbc är Siris förtvivlan våldsam. Barnens ansikten, särskilt Livs, återkommer i många genomlysta bilder som också visar hur Siri Derkert allt mer löser upp sin form och blir vad som kunde kallas en alltmer abstrakt expressionist.

Genombrott och politiskt liv

1944 får Siri Derkert sitt genombrott genom en retrospektiv utställning hos Gösta Stenman och Stenmans dotter i Stockholm. Därefter kommer utställningarna tätt, i Göteborgs konsthall samma höst och på Skånska konstmuseum i Lund 1946. Samtidigt börjar ett politiskt liv. Efter att under fyrtioalet varit en återkommande deltagare på Fogelstad kvinnliga medborgarskola blir hon under femtioalet allt mer politiskt engagerad som ordförande

Den röda lampan, 1926.

i Svenska kvinnors vänsterförbunds Stockholmsavdelning och gör resor till Sovjetunionen och senare även till världsfredskongressen i Warszawa.

Under efterkrigstiden kommer den så kallade offentliga konsten att bli allt viktigare i Sverige och blir både en efterlängtd inkomstkälla för konstnärer och en viktig del i den nya synen på konsten som tillhörig alla och en betydelsefull del i det dagliga livet. Under den här tiden börjar Siri Derkert att experimentera med nya material, där hennes nya politiska intresse också kan föras fram. Samtidigt blir hon allt mer etablerad, också utanför de rena konstretsarna. 1962 kunde hon som första svenska konstnär presentera sina verk i den alldeles nya skandinaviska paviljongen på Venedigbiennalen.

I slutet av femtiotalet hade Siri Derkert allt mer börjat intressera sig för betong som konstnärligt material, och det är ristningar och järnband som hon använder i verk som kan beskrivas som rena överförningar av teckningar och snabba, nästan intuitiva figurbilder, som bildar ett slags ”mjuka” kon-

*Kerstin Hesselgren,
1944-1954.*

traster med den råa och grå betongen. I *Kvinnopelaren* på plattformen vid T-centralens tunnelbanestation kan hon få utlopp för sitt politiska engagemang i kvinnosaken och porträtterar berömda kvinnor som Elin Wägner och Fredrika Bremer tillsammans med rena berättande sekvenser ur vardagslivet. Betongen känns både ömsint och kärv i sitt envetna berättande, där konstnärns vilja att föra ut sitt budskap gör denna pelare evigt aktiv mitt i perrongens likaledes myllrande människoliv.

Siri Derkerts största arbete i betong är verket *Ristningar i naturbetong* på väggarna i Östermalmstorgs tunnelbanestation i Stockholm, som stod färdigt 1965. Där avbildas åter Fogelstadkvinnorna, men också poetiska scener, noter med kampsånger, viktiga boktitlar – allt som låg Siri Derkert varmt om hjärtat och som hon aldrig upphörde att tänka på. För en tunnelbaneresenär är det en ständig upptäcktsresa att gå längs perrongen och följa bilder, texter och noter, alla placerade med lätta och rytmiska rörelser i ögonhöjd med publiken på andra sidan spåret.

*Ristningar i
naturbetong,
Östermalmstorgs
tunnelbanestation,
1961-1965.*

*Siri Derkert i
Östermalmstorgs
tunnelbanestation,
1965.*

Verket kallas visserligen ristningar, och den tekniken var konstnärens vanliga i hanteringen av betongen i den mindre skalan, men tekniken är här i första hand en sandblästring av väggarnas ljusa ytterskikt, vilket blottlägger den mörkare inre ytan. Tekniken hade utarbetats av den norske skulptören Carl Nesjar, som hade använt den i sitt samarbete med Picasso, bland annat i en pelare i Kristinehamn. Carl Nesjar hade själv använt tekniken i sin egen utsmyckning av regeringsbyggnaden i Oslo, och förde den också vidare i Frankrike, bland annat i samarbete med den svenske konstnären Bengt Olson. Sandblästringen skapar mjukare former än rena ristningar och kan också nyansera de grå ytornas förhållande till varandra på ett rikare sätt.

Siri Derkert var outröttlig i sitt förhållande till bilden och materialet. Hon hade ett sätt att skissa på porträtt och andra motiv som gjorde dem nästan febrigt laddade, något som hon drog nytta av också i kompositionen av collage och betongristningar. Flera verk kom att överföras i textil av Handarbetets Vänner och blev på det sättet också viktiga i de nya offentliga miljöerna. Experiment utförde hon själv med målningar i lackfärg på duk och ibland också med tillägg av plastfilm. Det fanns inga material som var för enkla för henne och ingen del av livet som inte kunde ges en konstnärlig form.

En av de viktiga grunderna för hennes sena verk är teckningen. Det är genom den som hon beskriver sina vänner kvinnosakskvinnorna, fåglarna som inte får tystna, porträtt av viktiga gestalter i tiden och inte minst sina egna barn, Carlo, Liv och Sara. Carlo blev den som allt mer kom att ta hand om henne när hon blev äldre, klok och beskyddande och samtidigt den som alltid stöttade hennes projekt. Själv blev han en av de viktigaste museipedagoger som vi haft i Sverige, en person som nästan alla gamla skolbarn kommer ihåg för hans dramatiska och kunskapsrika visningar på Moderna Museet. Det fanns en ständig kontakt mellan mor och son som det var svårt att inte gripas av. Här var konsten en livsform.

FÖR EGEN RÄKNING

ORDSKIFTET ETTER UTØYA

Thomas
Hylland
Eriksen

Thomas Hylland Eriksen er professor i sosialantropologi ved Universitetet i Oslo. Han har særlig interessert seg for identitetsproblematikk, etnisitet og globalisering, og har publisert en rekke bøker både nasjonalt og internasjonalt. I senere år har han bl.a. gitt ut *Globalisation – Studies in Anthropology* og *Globalization: The Key Concepts*. Han er en tydelig stemme i mange debatter, både innenfor akademia og utenfor. Hylland Eriksen ble i høst utnevnt til æresdoktor ved Stockholms universitet.

Oslo, 5. august 2011: Det var en dyster og regntung dag, og jeg var på vei ned mot fergeleiet ved Aker Brygge for å ta båten over Indre Oslofjord til Nesodden, et lokalsamfunn som hadde mistet to av sine mest lysende ungdommer – Bano Rashid (18) og Diderik Aamodt Olsen (19) – i terrorangrepet 22. juli. Bare denne ene fredagen fant over 30 bisettelser for Utøya-ofre sted over hele landet, og jeg var blitt bedt om å tale ved Dideriks bisettelse. Jeg hadde møtt ham én gang, i april, da jeg holdt et foredrag om nasjonalisme og minoriteter i Norge for Akershus AUF, og jeg husket godt denne høye unge mannen med fippskjegg og langt hår. Han deltok aktivt i diskusjonen, og markerte uenighet med noe jeg hadde sagt om flagg. Sånt varmer et gammelt akademikerhjerter. Denne høsten skulle han ha begynt på Universitetet i Oslo.

Under den sekulære bisettelsen holdt en rekke familiemedlemmer og venner korte taler, og gradvis vokste det frem et bilde av en kunnskapsrik, intelligent og sympatisk ung mann som var lidenskapelig opptatt av historie og en varm forsvarer av det nye mangfoldet. Det siste han rakk å gjøre på Utøya før terroristen drepte ham, var å steke vafler i en utendørsbod, iført en safarihatt og et blomstret forkle.

Nesodden samfunnshus var fullsatt. Jeg satte meg foran, utvekslet en klem og noen lavmælte ord med en synlig preget kulturminister Anniken Huitfeldt, som tidligere har vært leder av AUF og kjente mange av ungdommene på Utøya og mange av foreldrene. Selv seremonilederen, Christian Hintze Holm fra Sosialistisk Venstreparti, en vanligvis blid mann med grå hestehale og en uformell stil, brøt til slutt sammen i tårer. Opplevelsen av å tilhøre et forestilt fellesskap som plutselig var blitt håndfast, var overveldende.

Sjokket og vantroen som preget Norge i timene og dagene etter at kata-

strofens omfang ble kjent, ble gradvis erstattet av en rekke dyptfølte, kollektive uttrykk for sorg og medfølelse, og det var som om hele landet fra Svalbard til Lindesnes sørget. Det var nesten unison enighet om at landets lederskap – politisk, religiøst og kongelig – hadde vist seg i stand til å håndtere krisen på en empatisk og verdig måte. Ved minneseremonien foran Oslos rådhus noen dager etter terrorangrepet, deltok rundt 200 000 mennesker for å vise empati, legge ned roser for ofrene (den røde rosen er bl.a. et symbol for Arbeiderpartiet), og å lytte til de sterkt emosjonelle talene til Kronprins Haakon, statsminister Jens Stoltenberg, ordfører Fabian Stang og andre. Det var midt i den nordiske ferietiden, og normalt ville Oslo sentrum ha vært praktisk talt folketomt, og like fullt deltok en tredjedel av byens befolkning i dette sekulære ritualet, som markerte nasjonens mørkeste time, samtidig som de feiret landets 'enhet i mangfold', som Kronprins Haakon, en velutdannet og utpreget liberal mann, uttrykte det.

Internasjonale medier merket seg umiddelbart styrken i de mange uttrykkene for medfølelse og solidaritet som preget landets offentlige rom i dagene og ukene etter terrorangrepene. Etter å ha tilbrakt de første dagene etter 22/7 med å beskrive kontrasten mellom de alminnelige stereotypiene om Norge som et fredelig, noe kjedelig land og terroristens ubeskrivelige brutalitet, begynte utenlandske medier nå å sette søkelyset på de norske reaksjonene. I stedet for å skape aggresjon og krav om hevn, valgte norske ledere og alminnelige borgere å holde hverandre i hendene i rituelle sammenhenger der de bekreftet det norske samfunnets åpenhet og demokratiske vesen, med en sammensveiset og solidarisk befolkning. Dette kom som en overraskelse på mange utenlandske kommentatorer.

Det kan være en enkel forklaring på at rasende krav om hevn uteble. Situasjonen ville nesten helt sikkert ha blitt annerledes dersom gjerningsmannen hadde vært en utlending eller medlem av en norsk islamistgruppe. I ettermiddagstimmene etter eksplosjonen ved regjeringsbygningene, før skytingen på Utøya var kjent, trodde nok de fleste i Norge (og ellers i verden) at en muslimsk terrorgruppe stod bak. Muslimer ble allerede plaget i gatene, og enkelte terrorexperter gikk langt i å antyde at aksjonen 'hadde al-Qaidas fingeravtrykk'. Faren til en offentlig ansatt som gikk i hijab, sa at han hadde ringt datteren for å si at hun ikke måtte ta T-banen hjem; han var bekymret for hennes sikkerhet, og ville komme og hente henne på jobben med bil. Andelen muslimer i Norge er et sted mellom 1,75% (de som er medlemmer av muslimske trossamfunn) og 3% (de som har sine røtter i et land der flertallet er muslimer). I Oslo er andelen betydelig høyere, med en særlig stor konsentrasjon i byens østlige bydeler.

Innenfor norsk nasjonalisme finnes flere tilgjengelige standardfortellinger

som dreier seg om utenlandske fiender og inntrengere. Det er langt vanskeligere å forstå, og plassere, en terrorist som er hundre prosent Made in Norway, og å forankre det han har gjort i en fortelling som gir mening innenfor et kjent univers. Etersom mange nordmenn oppfatter Norge som innbegrepet av godhet, ble det fristende å betrakte terroristen som en isolert galning. Likevel er det vanskelig å benekte at han utviklet sitt manikeiske verdensbilde innenfor et ideologisk univers han delte med mange nordmenn (og andre europeere), som hevder at det vestlige demokrati er uforenlig med islam. Hans motivasjon kom ikke fra ingen steder.

Det er nødvendig å huske dette for å forstå de kraftfulle solidaritetsmarkeringene etter 22. juli. Ytre sett var Breivik en særdeles lite bemerkelsesverdig ung mann fra Oslos velstående vestlige bydeler. Imidlertid fullførte han aldri en utdanning, og han mislyktes som forretningsmann. I sine middelklasse-omgivelser må han ha blitt oppfattet som en fiasko. Som studier av høyre-ekstremisme og militant identitetspolitikk har en tendens til å vise, rekrutterer slike bevegelser ofte medlemmer med middelklassebakgrunn som erfarer nedadstigende sosial mobilitet og utvikler dyp mistro til samfunnets eliter, gjerne ispedd konspiratoriske forklaringer. Imidlertid skal man huske på at de mange som befinner seg i en strukturelt lik situasjon som Breivik, sjelden blir voldelige.

Islamofobien er med andre ord ikke avgrenset til små, bitre og hatefulle grupper. Den trives også i mainstream-kulturen. I sitt manifest har Breivik kopiert inn 39 artikler som er skrevet av hans intellektuelle helt, en blogger kjent som Fjordman, som har vært aktiv på muslimhatende nettsteder i en årrekke. Den velskrivende og kunnskapsrike Fjordman tror på konspirasjonsteorier av 'Eurabia'-typen, som hevder at europeiske regjeringer inngikk hemmelige avtaler med araberne på 1970-tallet, der de garanterte fremtidig muslimsk dominans i Europa i bytte mot olje.

Hvordan lengselen etter renhet, en gjenganger i europeiske nasjonalismer, er blitt forvandlet til paranoide konspirasjonsteorier som involverer både europeiske myndigheter og skumle muslimske strateger, vil være et tema for forskningen i flere år. Breivik og Fjordman er jo ikke de eneste som tenker langs disse linjene. Det er fremdeles et åpent spørsmål i hvilken grad deres variant av muslimhat og høyrenasjonalisme bør forstås på bakgrunn av mørke understrømmer i norsk nasjonalisme, som fantes før annen verdenskrig, og som det aldri ble tatt noe oppgjør med etter krigen.

Samtidig er det en uomtvistelig kjensgjerning at et diametralt motsatt bilde av nasjonen manifesterte seg i ukene etter terrorangrepet. Makteliten – geistlige, kongelige, politikere – gråt og sørget med resten av landet. Tusenvis av mennesker samlet seg på åpne plasser, i kirker, moskeer og på andre offent-

lige steder for å legge ned blomster og vise medfølelse og solidaritet. I denne alvorstunge stunden var det ingen som snakket om 'oss og dem' i betydningen 'oss nordmenn' og 'de, muslimene'. Breivik var vårt eget råtne egg og ikke en skjeggete fanatiker fra en fjern fjellhule, men hans avskyelige aksjon kan paradoksalt nok ha vist vei mot en nasjonal identitet som er mer basert på felles verdier og utfordringer enn på opprinnelse, religion og rase. Innvandrere sørget med resten av folket, og har med den største selvfølgelighet vært inkludert i de offisielle talene. Faktisk hadde flere av Utøya-ofrene selv minoritetsbakgrunn. De var altså aktive i det statsbærende partis ungdomsorganisasjon, og hadde med andre ord valgt å engasjere seg politisk i en systemlojal organisasjon nær det politiske sentrum i landet. Ingen kan beskyldes dem for ikke å ha vært integrert i samfunnet.

Det ville være en overdrivelse å påstå at hele det politiske landskapet i Norge endret seg etter terrorangrepet, men det er åpenbart at noe har forandret seg i den offentlige politiske debatt, og da ser jeg bort fra diskusjonene om politiets rolle, PSTs manglende evne til å overvåke militante muslimhatere (og multikulturalist-hatere), samt spørsmål om bestemte partiers og organisasjoners eventuelle medansvar.

Den mest interessante debatten høsten 2011, som også kanskje peker fremover mot et mindre polarisert politisk landskap, er den som litt ironisk kalles 'debatten om debatten', altså en diskusjon av måten norsk offentlighet håndterer spørsmål som innvandring, islam, globalisering og kulturelt mangfold. Det har ofte vært påpekt at debatten om mangfold og migrasjon endret seg da den flyttet seg til nettet, og særlig etter 11. september 2001.

Det enorme raseriet som luftes i online-debattene er for alvor blitt oppdaget av mainstream-mediene først etter 22. juli. En marsboer som klikket seg rundt i norske nettdebatter i 2011, ville raskt danne seg det inntrykk at nordmenn er redde og sinte fordi landet deres er i ferd med å bli tatt over av muslimer, og at de lever under åket av en autistisk regjering som mangler legitimitet, som er hjernevasket av farlig multikulturalisme og som totalt mangler stolthet over landets egen kultur. Ikke noe annet tema – ikke engang engelsk fotball, en publikumsfavoritt blant norske idrettsinteresserte – er i nærheten av å være like populært blant norske debattanter som multikulturalisme, mangfold, islam og innvandring.

Etter 22. juli har en del redaktører av online-fora forsøkt å gjøre sine bidragsytere mer ansvarlige ved å få dem til å logge seg på gjennom Facebook, Google eller noe lignende. På denne måten kjenner iallfall moderatoren identiteten til innsenderne. Det er for tidlig å trekke noen slutning om hvorvidt dette vil gjøre debatten mer sivilisert, ettersom verken Google eller Facebook krever identifikasjon når man åpner en konto hos dem.

Et annet aspekt ved debatten om debatten handler om hvilke synspunkter som fortjener oppmerksomhet. Det blotte faktum at et synspunkt er uvanlig og 'forfriskende politisk ukorrekt' betyr ikke nødvendigvis at det er kunnskapsbasert eller generelt verdig offentlig oppmerksomhet. Ytringsfriheten er jo ingen absolutt ytringsrett, og trykkefriheten er ingen trykkeplikt. Derfor vil det alltid være personer og grupper som opplever at de ikke slipper til, eventuelt ikke slipper til nok. Men når både tilhengerne og motstanderne av mangfold og flerkulturalitet føler at det er 'den andre siden' som har mest de skulle ha sagt i offentligheten, så kan ting tyde på at det ikke står så aller verst til med balansen. Det samme vil jo være tilfellet dersom både israelf venner og palestinaaktivister opplever at motparten får altfor mye positiv oppmerksomhet.

En mulig konklusjon etter 22. juli kan være at både redaktører og skribenter, de være seg online eller offline, aksepterer at det er en del av deres plikt å fungere som politi. Ikke som noe orwellsk tankepoliti, riktignok, men snarere som trafikkonstabler. Betydningen av denne hverdagslige og tilsynelatende trivielle jobben skal ikke undervurderes. Å hindre frontkollisjoner og å redde fotgjengeres liv er dypt moralske og langt fra uviktige handlinger. Å tillate lek med fyrstikker uten å si fra, blir i fremtiden mindre bagatellmessig enn det virket før 22. juli, da ordsiftet hadde et sterkere preg av å være en selskapslek.

Mot slutten av seremonien i Nesodden samfunnshus ble en sekulær salme, skrevet av ateisten og sosialisten Nordahl Grieg (1902–43), sunget. 'Til ungdommen' ble skrevet i 1936, altså da fascismen var å fremmarsj i Europa, og skildrer motsetningen mellom våpenmakt og medmenneskelighetens makt. Solisten var en ung svart kvinne med et afrikansk navn. Ingen lot til å legge merke til denne detaljen.

Kanskje katastrofen som rammet landet 22. juli i ettertid vil bli husket som det nye Norges fødselsøyeblikk, begynnelsen på et Norge i Diderik Aamodt Olsens ånd, et land han ville ha vært stolt av.

Thomas Hylland Eriksen

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

NORDEN OCH SKULDKRISEN I EUROPA

Europa skälver. Ett antal länder med skuld kris har förorsakat att hela kontinenten i månader haft ekonomisk kris som centralt ämne i de offentliga samtalen.

I skrivande stund gäller det inte bara EU:s ministerråd och andra institutioner i det organiserade politiska samarbetet, inte bara bankernas direktorier och mediernas verkliga eller imaginära soffsamtal. Det gäller också vid familjernas frukostbord och arbetsplatsernas kaffesamtal, inte minst i Norden. Skulderna är verkliga. Vem ska betala?

Men vad angår oss som bor i Norden Greklands affärer? Eller Italiens? Måste vi verkligen bry oss?

Politiker och intellektuella människor med insikter och samhällsansvar i andra sammanhang, har en svår uppgift nu. Hur kan den verkliga situation vi befinner oss i göras begriplig? Hur kan vi bäst utkräva ansvar hos dem som har ansvar för den situation vi nu befinner oss i? Vad blir konsekvensen av olika handlingssätt? Vilka alternativ framåt kan vi välja mellan? Ska vi försöka bygga skydd mot omvärlden? Eller ska vi söka skydd genom att samarbeta över statsgränserna?

Staterna i Norden har inte egna skuldkriser. Även *Island*, som för tre år sedan närmast betraktades som bankrutt, framstår nu nära nog som en trygg oas. I juni i år lyckades Island låna en miljard dollar på den internationella lånemarknaden, huvudsakligen USA:s, till räntor som flera länder vid Medelhavet bara kan drömma om.

Islands tillstånd vittnar om en ekonomisk-politisk prestation. Tre av världens tio största bankfallisse mang inträffade i Island år 2008. Det är mycket anmärkningsvärt. Världen har mera än 7 000 000 000 människor. Endast cirka 320 000 innevånare bor på Island.

Trots bankkraschen för drygt tre år sedan räknas inte Island idag till de värst utsatta krisstaterna – även om både samhället som helhet och många enskilda människor och familjer har en tung skuldbörda som ska påverka framtiden flera år framöver.

Norges ekonomi är urstark. Somliga säger att det är inget att yvas över. Norge har ju stora oljerikedomar. Men oljan är i många fall inte någon välsignelse. Flertalet oljestater har inte förmått att förena oljeutvinning med allmän välfärd, ekonomisk stabilitet och en politik som siktar på att också trygga en framtid utan väldiga inkomster från utvinning av fossila bränslen. Att styra en oljeekonomi är ingalunda enkelt. Men statsskuld är inte Norges problem.

Danmark, Finland och Sverige är alla EU-medlemmar. Men de berörs trots detta på helt olika sätt av skuldkrisen, som alls inte begränsar sig enbart till Europa. Den finns också i USA och i Europa är den ett nationellt faktum bara i ett begränsat antal stater.

Finland har euron som valuta – det vill säga samma valuta som ett antal av de skuldkrisande länderna har. Det har ställt större krav på Finland än på övriga nordiska stater. Mest synligt har det gällt i samarbetet för att förebygga att Greklands skuld kris ska leda till en allvarlig ekonomisk kris. Men det ger också Finland större inflytande på hur den europeiska skuldkrisen hanteras – både genom att Finland som eurostat är med i beslutande sammanhang och genom att finländaren Olli Rehn är EU-kommissionens ekonomiansvarige.

Somliga tror att denna kris bara skulle påverka dem som har euron som valuta. Men det är inte bara de europeiska staterna som känner oro. Oron delas av företrädare för exempelvis USA och Kina. Och de har inte euron som valuta – men de inser att ekonomin är sammanflätad.

Ett fall för en europeisk stat skulle faktiskt påverka alla stater på samma sätt som finansföretaget Lehman Brothers fall 2008 faktiskt sände chockvågor genom hela världsekonomin.

Sverige och *Danmark* har inte direkt bidragit till att Grekland ska kunna hantera sin skuldbörda med en något lättad skuldbörda – men indirekt via EU har man precis som Finland gjort det. Och Danmark och Sverige har, som Finland, bidragit med bilaterala lån direkt till Island, Lettland och Irland.

Det rör sig inte om nådegåvor. Lånen ska betalas tillbaka med en ränta som ger kreditgivarna full kostnadstäckning och en viss premie för risktagandet. Lånen har dock stor betydelse för dem som är låntagare. Om Island, Lettland och Irland skulle försökt låna på egen hand kunde de istället tvingats att ställa in betalningarna eller betala väsentligt högre räntor. Det gäller också Grekland.

Danmark, Finland och Sverige, liksom Norge som också bidrar till att ge tungt skuldsatta stater stöd, bidrar till att lätta bördan för andra stater. Men ytterst tillgodoser de också sina egna staters intressen.

De nordiska ekonomierna har alla ett stort internationellt beroende. Det relativa välståndet är starkt beroende av fungerande världshandel och pålitliga internationella finansinstitutioner. Det gäller oavsett om välståndet beror på försäljning av fisk och aluminium, olja och skeppsfart, fläsk och läkemedel, papper och mobiltelefoner eller fordonsindustri och tjänsteproduktion. I dagens globala ekonomi finns ingen stat som kan betraktas som en oberoende ö – inte ens Nordkorea. Men det gäller i synnerhet inte starkt utlandsberoende välståndsekonomier som de nordiska.

Den politiska debatten kommer sannolikt allt mera att handla om hur små stater som de nordiska ska kunna hantera detta internationella beroende. Detta

har varit ett tema i alla valrörelser i Norden under senare tid. Sannolikt kommer denna fråga att växa sig än större.

Konflikten tycks detta år vara mest intensiv i Finland. Många bedömare tycks i vart fall mena att Sannfinländarnas relativt stora framgångar främst kan förklaras med deras EU-motstånd. Å andra sidan visade det sig efter valet helt omöjligt för det röstvinnande partiet att mobilisera stöd i en majoritet av de folkvalda för sin njugghet gentemot europeisk solidaritet. Majoriteten i Finland valde att solidariskt bistå genom europeiskt samarbete – även om de ställde särskilda krav på säkerhet för lån.

Också i andra nordiska stater leder skuldskrisen, även om den har sitt centrum i världsdelen mest sydliga delar, till höjd politisk konfliktnivå. I skrivande stund hävdar företrädare för det svenska Vänsterpartiet att deltagande i EU:s stabiliseringspolitik med svenska insatser vore att bidra till utländska banker och därför inte bör ske. Företrädare för regeringen hävdar däremot att Sverige ska vara berett att göra en insats då europeisk ekonomisk stabilitet är ett svenskt allmänintresse och att stödet ska ges utan att bankägarna ska kunna sko sig på skattebetalarnas bekostnad.

I alla de nordiska länderna har relationen till EU blivit en allt viktigare politisk fråga. I flera stater noteras ökat EU-motstånd och ökad skepsis mot euron och fördjupat EU-samarbete.

Å andra sidan finns det de som menar att det inte finns någon annan utväg från en väsentligt fördjupad ekonomisk kris än ett fördjupat politiskt samarbete. Om detta skulle stämma så kommer den politiska diskursen för många år framåt att präglas av den verklighet som växer fram i skuldskrisens kölvatten.

I så fall är frågan om vår framtid ska gestaltas som ett resultat av ett sammanbrott i det europeiska samarbetet eller om vår nordiska framtid ska vara resultatet av det fördjupade europeiska samarbete som till slut avvärgde skuldskrisen.

Somliga tror att framtiden bäst kan mötas genom bevarat eller helst förstärkt nationellt självbestämmande. Andra tror att störst inflytande kan nås genom samarbete över statsgränserna och att EU är ett viktigt instrument i den reellt existerande verkligheten i den del av världen där Norden ofrånkomligen ligger.

Skuldskrisen har ökat den politiska laddningen i Nordens relation till övriga Europa.

Anders Ljunggren

LETTERSTEDT-MEDALJEN 2011 TILL OLOF SALMÉN

Letterstedtska föreningens förtjänstmedalj 2011 tilldelades fd. vice lanrådet Olof Salmén, Åland. Letterstedtska föreningens ordförande *Karin Söder* framhöll under medaljceremonin den 14 september 2011 i Lagtinget på Åland:

"När Letterstedtska föreningens styrelse sammanträdde den 18 maj i år, beslutades enhälligt att utse Olof Salmén till mottagare av Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj för år 2011. Föga anade vi, att Olof Salmén då endast hade tio dagar kvar att leva, men vid budet om hans bortgång, framstod det som självklart att vi postumt ville hedra denna framstående ålänning, genom att överlämna medaljen till Olof Salméns familj. Vi är glada att Lagtinget på Åland velat arrangera denna minnesstund.

Letterstedtska föreningens styrelse fattade sitt beslut med följande motivering:

Olof Salmén är en sann nordist, vilket han på ett förtjänstfullt sätt har visat i sitt engagemang i Nordiska rådet, där han också varit president. Hans tro på nordiskt samarbete har även kommit till aktivt uttryck i Föreningen Norden på Åland.

Det var för övrigt Föreningen Norden på Åland som föreslagit honom som medaljmottagare. Motiveringen kan tyckas kortfattad, men den uttrycker en uppskattning av ett mycket långt och verksamt liv i demokratins och utvecklingens tjänst.

Enligt en intervju av redaktör Hasse Svensson ville Olof Salmén på 70-talet aktivera näringspolitiken och regionalpolitiken i den omstöpning av hans hembygd som pågick och att Åland som helhet skulle få bestå, med både landsbygd och stad.

Olof Salmén kom att bli mycket aktiv både i näringslivet och politiken. Han var en resultatpolitiker. Hans entusiasm för nya idéer och hans envishet ledde inte sällan till att han framstod som tuff, men han insåg också fördelarna med samarbete.

Olof Salmén skaffade sig goda förbindelser både med svenska politiker och makthavarna i Helsingfors, vilket betydde mycket vid revisionen av Självstyrelselagen. Han glädde sig åt att de politiska diskussionerna flyttats från Landskapsstyrelsens slutna rum till det öppna Lagtinget.

Han insåg även att Nordiska rådet var viktigt för Åland med sin placering i mitten av Östersjön och lade ner stort arbete i miljöutskottet där han blev ordförande. Östersjöfrågorna var naturligen mycket viktiga för honom och avgörande för Åland. När det blev finska Mittengruppens tur att utse president i Nordiska rådet valdes Olof Salmén. Detta är hittills enda gången rådets president kommit från Åland, ett tecken på vilken respekt Olof Salmén åtnjöt.

Jacob Letterstedt skulle ha sett Olof Salmén som en entreprenör och samhällsförändrare i hans egen smak och som en värdig mottagare av medaljen i Jacob Letterstedts namn."

Talman *Roger Nordlunds* tal när förre vice lantrådet Olof Salmén postumt tilldelades den Letterstedtska medaljen för förtjänstfullt arbete till fromma för det nordiska samarbetet:

"Fru ordförande, familjen Salmén, kära vänner och kolleger till Olof Salmén!

Olof Salmén var en kraftfull och engagerad politiker som älskade och arbetade för det åländska samhället ända in i det sista. Jag träffade Olof första gången i slutet på 70-talet. Då var han en politiker och person i sin makts dagar. Jag själv, och några andra som sitter här i salen idag, tillhörde då de s.k. ungtupparna. Som sig bör så sparrade vi varandra ganska bra på den tiden. Mitt första intryck av Olof var att han var en stark personlighet med ett kraftfullt handslag – och en person som inte var rädd för att ta strid för sin sak. Om man delar in oss människor i två grupper, den ena som viker undan när den möter motstånd och den andra som sporras av motståndet, så tillhörde Olof definitivt den senare gruppen.

Olof gjorde en politisk resa och karriär som de flesta av oss bara kan drömma om. Han började på 1950-talet som kommunalpolitiker i Saltvik, år 1971 blev han invald i Landstinget, år 1980-88 var han landskapsstyrelseledamot med ansvar för näringslivsfrågorna, år 1990 blev han medlem i Nordiska rådet och 1997 blev han president i Nordiska rådet. Som om inte det här skulle räcka – efter sin tid i Nordiska rådet så gjorde han comeback i lokalpolitiken igen och blev både vice lantråd och vice talman.

Självstyrelsepolitiken, näringslivet och regionalpolitiken var utan tvekan de

*Karin Söder, Gudrun Salmén, framlidne Olof Salméns änka,
och Roger Nordlund.*

områden inom den åländska politiken som intresserade honom mest. Det finns ännu idag mycket i det åländska näringslivet som Olof Salmén varit med och skapat verksamhetsförutsättningar för.

Framtagandet av den självstyrelselag som vi lever med idag var också ett projekt som Olof var starkt engagerad i. Speciellt den ekonomiska delen och dess slutliga utformning var krävande och här hade Olofs speciella förmåga att skapa goda kontakter och personliga relationer till nyckelpersoner en avgörande betydelse.

Olof var aktiv ända in i det sista. Ett bra exempel på detta fick jag i mitten på maj detta år, endast några veckor före Olofs bortgång. När jag träffade Ålands återvalda riksdagsledamot Elisabeth Naucmér på flygplatsen i Helsingfors berättade hon att dagen innan hade Olof från sin sjuksäng ringt upp henne och givit goda råd när det gällde förhandlingarna i Helsingfors.

Som ung var Olof också en mycket intresserad och framgångsrik idrottare, han tävlade i flera olika friidrottsgrenar. Som lite äldre började han spela tennis, och det blev ett stort intresse under hela livet. Trots sin höga ålder och begynnande sjukdomsproblem så kunde han ge oss som var betydligt yngre hårt motstånd ända till sista året.

I slutet på maj var vi några tenniskamrater som besökte Olof på sjukhuset. Det är tre saker som jag speciellt kommer ihåg från det tillfället. För det första det kärleksfulla förhållandet mellan Gudrun och Olof, vi som känt dem vet att de alltid levat nära varandra och stöttat varandra, det kunde man verkligen också se vid detta tillfälle. För det andra minns jag Olofs ord 'den här själv-

Karin Söder, Gudrun Salmén och Roger Nordlund.

styrelsen har nog varit bra för Åland', han tänkte ända in i det sista på det som engagerat honom så mycket under hans politiska liv. För det tredje minns jag handslaget när vi skiljdes, det var fortfarande lika fast. Två dagar senare fanns inte Olle längre.

Det som vi nu är med om, att postumt tilldela Olof Salmén den Letterstedtska förtjänstmedaljen är det yttersta beviset för att Åland egentligen var en för liten arena för honom."

BOKESSÄ HVAD ER EN VELLYKKET HISTORIEBOG?

Journalisten og historikeren *Tom Buk-Swienty* udgav i 2008 og 2010 bøger om Danmarks krig med Tyskland i 1800-tallet. I 2008 kom bogen *Slagtebænk Dybbøl* om tyskernes vellykkede storm på forsvarsfæstningen Dybbøl i det sydlige Jylland i 1864, og i 2010 fortsættelsen *Dommedag Als* om tyskernes fortsatte offensiv. Det vil sikkert være læsernes bekendt, at krigen i 1864 førte til det totale nederlag for Danmark både militært og politisk og blev en afgørende faktor i dannelsen af den danske nations identitet i de følgende mange år.

Tom Buk-Swientys bøger har været en gigantisk succes i Danmark. De har solgt rigtigt godt og forfatteren har fået en række læserpriser. Det er fortjent, for Tom Buk-Swientys bøger er vellykkede. Så kan man spørge, efter hvilke kriterier de er gode og hvorfor netop han, mellem andre gode historiske skribenter, har fået denne succes?

Kedelige danske historiebøger

Vi kender de velfortalte og rigtig gode historiebøger ikke mindst fra Storbritannien. Der har været en klassisk tradition for at skrive velfortalte historiebøger i den britiske verden og derfor ser man også, at britiske historikere stadig er førende, selv når det drejer sig om at skrive europæisk eller russisk historie. De kan et eller andet med sproget og kan sammenflette både den lille og den store fortælling på en konstruktiv måde. Ikke mindst har en række britiske militærhistorikere som John Keegan og Anthony Beevor formået at skrive fængende værker, hvor man har fulgt krigen både fra den menige soldats og fra hærledelsens side. Britiske historikere i nyere tid som Martin Gilbert, Simon Schama, Simon Sebag Montefiore, Michael Burleigh og Niall Ferguson har begået spændende bøger, der er blevet solgt i masseoplag i hele verden.

De har ikke alene formået at skrive fængende, men de har tillige fortalt centrale og vigtige historier ikke mindst om Anden Verdenskrig og Den kolde Krig. Og de har ikke afholdt sig fra at skrive om krævende eksistentielle emner som i Michael Burleighs sidste bog om moral "Moral Combat: A History of World War II" og i Niall Fergusons netop udkomne bog om civilisationens historie "Civilization." Også bl.a. russisk historie er blevet fængslende gengivet af skribenter som Simon Sebag Montefiore. I Montefiores bøger om Stalin er der en fornem kombination af dramatisk fortællekunst, nye arkiver, nye vidner, mikrohistorie og makrohistorie. Hans indledning i sit første bind "Den unge Stalin" er en tour de force om et røveri ved højlys dag, begået af den

ganske unge Stalin, fortalt med dramatiske sans. Forrygende simpelthen.

Også Sverige har haft sine gode historiefortællere, og i Danmark kender vi specielt til Peter Englands værker som "Poltava" fra 1988. I mange år var ethvert dansk hjem i øvrigt forsynet med Carl Grimbergs verdenshistorie, som måske nok fagligt var problematisk, men fortalte ganske godt om personer og hændelser.

Det lå betydelig tungere til med spændende fagbøger i Danmark, hvor en snæver akademisk kultur med streng videnskabelig positivisme som ledetråd producerede temmelig kedelige historiske værker. Bøgerne havde sjældent fortælle-mæssigt drive og manglende ganske journalistisk fornemmelse. Desuden var de ofte dårligt skrevet og behængt med så mange videnskabelige sætningskonstruktioner og noter, at læsningen blev hæmmet. Den kildenære videnskabelige verden og akademisk forsigtighed gjorde ofte de historiske bøger snævre i deres emnevalg, tørre og med manglende friskhed i fortællingen.

Da det intellektuelle ugeblad *Weekendavisen* i 1992 (bl.a. 16.10 1992 i artiklen Historikerfejden) startede en debat om, hvorfor danske historiebøger var så kedelige, blev der alarm på universiteterne og en kaskade af vrede indlæg tilflød avisen. Men historiebøgerne blev ikke bedre.

En ny generation af historikere

En ny ung generation af danske historikere formåede dog fra årtusindeskiftet at forny dansk historieskrivning, så de blev mere spændende og nærværende. Det hang sammen med, at universiteterne måtte løsne deres greb om historieskrivningen og forlagene fik mod til at spytte bøger af yngre historikere og journalister ud som var mere friske end tidligere. Årsagen var, at inspirationen fra britiske og amerikanske historikere omsider indfandt sig, men også at journalister i stigende grad skrev seriøse historiske værker, som var påvirket af deres egen fortælleglæde og dramatiske tilgang til stoffet. Dertil kom at flere yngre historikere så i øjnene, at der ikke mere var stillinger til dem i forskningsverden, så de kunne lige så godt forsøge at sælge deres bøger. Sådan havde det ikke rigtig været før, selv om al generalisering selvfølgelig er forkert, og enkelte forfattere, som f.eks. historikeren Søren Mørch, havde forsøgt at skrive mere friskt og utraditionelt, dog ikke med større publikums-mæssig effekt.

Indenfor de seneste år er således kommet fremragende historiebøger af yngre danske journalister/historikere (måske er det på tide at ophæve den skelnen). Det er bøger, der er velfortalte, der er baseret på grundige kildestudier, der har nye kilder og vinkler på historien, der har valgt centrale og vigtige emner eller har valgt personer og hændelser, der er relevant og gribende. Blandt disse kan anføres Bo Lidegaards bog om den danske FN-diplomat

Henrik Kaufmann "I kongens navn" (1998), der begik selvmord eller blev myrdet i kølvandet på Ungarnopstanden i 1956. Det er et dramatisk livsforløb, der på mange punkter sprænger rammerne for den normale lidt snævre danske nationale fortælling. Det er skildret med dramatisk sans af forfatteren.

Niels Bo Poulsens bog om Rusland i Anden verdenskrig "Den store fædrelandskrig" (2007) har de britiske historikers kvaliteter og forfatteren beretter både om dramatiske enkeltskæbner og om den russiske militære ledelsens strategi. Niels Bo Poulsen har brugt primært russisk kildemateriale og det er historieskrivning på internationalt niveau.

Claus Bundgaard Christensens bog om den første verdenskrig "Danskere på Vestfronten 1914-1918" (2009) beretter med mængder af breve både om den menige soldats liv, om de forladte kærester og om familieskæbner. Det er fornemt og gribende gjort.

Ikke alle emner behøver at være af storpolitisk betydning. Man kan tage tilsyneladende ubetydelige emner og gøre dem spændende og alment relevante. Det viste folk som Carlo Ginzburg med "The Cheese and the Worms. The Cosmos of a Sixteenth-century Miller" (1976) og Robert Darnton med sin bog om fransk kultur "The Great Cat Massacre and Other Episodes in French Cultural History" (1984). Deres bøger dykkede ned i små historier og kildenære studier og alligevel tegnede de et bredere billede af en sammensat tid. De to danske historikere Ulrik Langen og Peter Henningsen har fulgt de udenlandske forbilleder med en rigtig velfortalt kulturhistorie "Hundemordet i Vimmelskaftet" (2010). De to historikere har formået gøre hverdagens hændelser, som f.eks. et hundemord og ballade i billardstuen, til underholdende og oplysende hændelser.

Endelig må nævnes besættelsestiden, hvor flere og flere bøger bliver udsendt og mange af dem er spændende og uhyggelige, der kredser om de afgørende spørgsmål, som besættelsen udløste. Man kan nævne mange fine bøger fra disse års udgivelser, men lad mig fremhæve den tidligere frihedskæmper Jørgen Kielers bog om sin egen modstandsgruppe Holger Danske. Bogen fik titlen "Hvorfor gjorde I det?" (2001) og sjældent har man set så fornem kombination af indlevet historieskrivning og nysgerrig akademisk distance. Jeg har også lyst til at nævne idrætshistorikeren Hans Bondes bog "Fodbold med fjenden" fra 2008, hvor Bonde tog en lidt upåagtet del af besættelsestidens historie og gjorde den relevant og vigtig og fik belyst, hvordan sporten var en del af nazisternes propaganda og hvordan store dele af den sportslige og politiske danske sportsverden så at sige svømmede med i nazisternes svømmebassin (en del af de alt for tysk-venlige danske sportsstjerner var svømmepiger). En vigtig bog.

Nogle vil måske efterlyse i denne sammenhæng den måske største succes i dansk historieskrivning i mange år, nemlig Peter Øvig Knudsens bøger om

den danske terror- og røveribande Blekingegadebanden. Der er en grund til, at den ikke er medtaget her, fordi den illustrerer svagheden, når journalister skriver historie – og ikke mindst når gamle revolutionære skriver om deres egen tid. Peter Øvig Knudsen var selv revolutionær socialist og det fornemmes som en dybtliggende sympati for den revolutionære venstrefløj i tiden, som skildres som idealister. Man får aldrig i bogen en bredere tidsskildring, så læserne må tro, at banden kom fra den blå himmel, når virkeligheden var, at den delte ideologi med andre grupper i tiden. Skildringens centrale kilde er endvidere anonym, så man ikke har mulighed for at tjekke troværdigheden. Bøgerne er hammerspændende, men set ud fra et faghistorisk synsvinkel utilfredsstillende.

Krigen med tyskerne

Tom Buk-Swientys spændende bøger om krigen mod tyskerne i 1864 står altså ikke alene, men er udtryk for en ny generation af historikere, der skriver godt og fortæller væsentlige historier. Krigen mod tyskerne er velkendt stof i Danmark og en mængde bøger er skrevet om både krigen i 1848-1851 og 1864.

Det er fra starten klart, at Tom Buk-Swienty skriver på en stilsikker måde og forstår at blande de dramatiske elementer på en fornem måde. Forfatteren har i en årrække arbejdet som journalist og har de seneste år været tilknyttet Syddansk Universitet. Vi følger enkelte soldater og Buk-Swienty gengiver deres breve hjem til familien. Han fortæller om kærester og ulykkelige skæbner ved fronten og han følger langt de fleste soldaterskæbner op, så man får afrundet den enkeltes livsforløb. Han fortæller både om livet ved fronten, men også om hærledelsens alvorlige dilemmaer. Og endelig er vi også i hovedstaden blandt Københavns borgere og politikere, hvor håb og fortvivelse blandes. Danmark blev håbløst amatøragtigt ledet af naive politikere og det beskrives ned til mindste detalje i Tom Buk-Swientys bøger.

Danskerne var præget af dybe modsætninger mellem regeringen af nationalliberale, der ville have den danske grænse så langt sydpå som muligt og dermed en deling af Slesvig og så de såkaldte helstatsfolk, der omfattede kong Christian IX, der ville sikre forbindelsen mellem Danmark og de tre hertugdømmer sydpå, nemlig Holsten, Slesvig og Lauenborg.

Danmark blev ledet af en regering, der ikke forstod det internationale spil og forblev uforsonlige mod Det tyske Forbund, selv om landets situation burde have ledt til en mere ydmyg politik. Der var frit spil for nationalistiske fantastere og man løb både diplomatisk og militært ind i det ene nederlag efter det andet. Ofrene for denne politik blev i første omgang soldaterne, der i slag ved Dybbøl og siden Als måtte lade livet.

Der er faghistorisk ikke meget nyt eller epokegørende i bøgerne. Men det er heller ikke nødvendigt for at skrive en god historiebog. De menneskelige skæbner er meget fint trukket op, og forfatteren forstår virkelig at genskabe både krigens gru og krigens politiske implikationer. Og han nøjes ikke med de danske forhold, men inddrager også de internationale perspektiver og det internationale magtspil, der foregik.

Buk-Swienty panorerer hen over alle deltagerne i dramaet, så man får fornemmelsen af, hvad både soldaterne, hærledelsen, politikkerne, kongen og embedsmændene tænkte og følte. Det er meget dygtigt gjort.

To bøgers succes

Hvorfor blev så netop Tom Buk-Swientys bøger en stor succes? De havde selvfølgelig gode kvaliteter, men de var ikke bedre end f.eks. Claus Bundgaard Christensens bog om den danske indsats under Første Verdenskrig, hvor mange danske fra Sønderjylland deltog på tysk side og hvor mange faldt. Danmark selv var neutralt under krigen.

Forklaringen er muligvis, at krigen mod Tyskland i 1864 har ligget underdrejet i mange år. Efter 1968, hvor venstredrejningen satte ind i Danmark på universiteter og gymnasier, var krigshistorie ikke populært. Først i de senere år har man frigjort sig fra dette forhold og flere og flere krigsbøger har set dagens lys.

Samtidig har Danmark indledt en meget aktivistisk udenrigspolitik, hvor danske soldater har været i kamp adskillige steder i udlandet, og det er sandsynligt, at denne krigsindsats har medført et større behov for at dykke ned i Danmarks egen krigshistorie.

Men de ydre forhold er selvfølgelig kun en del af historien, for afgørende er det, at Tom Buk-Swientys to bøger har en række kvaliteter, der skal til. De er skrevet med dramatisk og psykologisk sans. Vi får historier både om kampe og enkelte skæbner. De er grundigt researchet og de eksisterende arkiver er benyttet på fornem vis. De har fundet nye skæbner frem, som beriger vor historie. De er ikke indsnævret nationalt, men skildrer både det nationale og det internationale perspektiv. De fremlægger deres viden på en overskuelig måde med godt noteapparat. Og de har et velkomponeret nærmest episk forløb, så brikkerne så at sige falder på plads. Og endelig er billedsiderne fremragende. Kan man ønske sig meget mere?

Bent Blüdnikow

Tom Buk-Swienty. *Slagtebænk Dybbøl. 18. april 1864*. Gyldendal, København 2008.

Tom Buk-Swienty. *Dommedag Als. 29. juni 1864*. Gyldendal, København 2010.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

I LAG MED NATO?

Våren 1940 när Tyskland ockuperade Danmark och Norge stod Sverige illa rustat och utan möjligheter till hjälp från Tysklands fiender om också vårt land angripits. Statsminister Per Albin Hansson hävdade i ett radiotal att Sveriges beredskap var god. I själva verket var landets situation synnerligen prekär. Våren 1940 är ett av de tre tillfällen under senare århundraden då den svenska statens existens hotades: en tysk ockupation hade lätt kunnat genomföras. På så sätt liknar 1940 åren 1718 och 1809 då Sverige också stod vid katastrofens rand.

Hur Sverige överlevde andra världskriget har denna vår behandlats i Klas Åmarks digra "Att bo granne med ondskan". Samtidigt har Svenska Dagbladets säkerhetspolitiske reporter *Mikael Holmström* publicerat *Den dolda alliansen* om vårt samarbete med NATO under det kalla kriget. Den tar inte upp erfarenheterna från framför allt 1940 och deras roll i den svenska säkerhetspolitiken efter det andra världskrigets slut. Det borde Holmström ha gjort. Ty utan denna bakgrund blir nog hans faktaspäckade framställning mera överraskande än den borde ha blivit. Oavsett hur mycket historiekunnande man vill tillskriva efterkrigstidens svenska politiker, måste man nog anta att det funnits ett kollektivt medvetande om en sak: aldrig ett nytt 1940.

Låt oss med en gång konstatera att Holmström utfört en betydande prestation när han under närmare ett decennium genom drygt 140 intervjuer samlat en stor mängd tidigare mer eller mindre okända fakta om detta hemliga samarbete med vissa NATO-länder som han, delvis i motsats till Robert Dalsjö, menar fortgått till det kalla kriget slut och även därefter. Holmströms teser är såvitt man kan förstå två: dels att *omfattningen* av samarbetet på ett avgörande sätt påverkar bilden av den svenska neutralitetspolitiken, dels att ledande politiker *avsiktligt* under lång tid vilselett den allmänna opinionen. Låt oss i tur och ordning granska dessa teser. Avslutningsvis skall jag ta upp två aningen märkliga påståenden, som möjligen kan hänföras till Holmströms yrke och dess benägenhet för det dramatiska.

Den officiella svenska linjen var ju länge "alliansfrihet i fred, syftande till neutralitet i krig". Medlemskap i NATO var aldrig aktuellt, lika litet då som nu. Men Holmström menar nu att samarbetet varit så omfattande i vad avser underrättelseutbyte, materielsamverkan, planering för olika krigsfall och förberedelser för en exilregering i väst att en konflikt mellan öst och väst redan i inledningsskedet skulle ha involverat Sverige. Alla krigsspel laborerade med anfall från Sovjets sida. I Moskva var man vidare främst genom Stig Wennerströms och Stig Berglings spioneri underkunnig om samarbetet med

särskilt Danmark, Norge, Storbritannien och USA. Gamla ryska officerare säger nu till Holmström att de aldrig trodde på neutralitetsoptionen.

Holmströms sagesmän på denna punkt är militärer. Politikerna uttrycker sig mer försiktigt, vilket är naturligt. Det avgörande för Moskvas del borde ha varit att inga anfallsföretag, som föregåtts av operativ planering, kunde förväntas utgå från svensk mark. Kanske borde den politiska ledningen ta Stockholm på orden. Kanske innebar vetskapen om samarbetet med framför allt USA ändå ett slags avskräckningseffekt, spekulerar tidigare statssekreteraren i försvars- och utrikesdepartementen och försvarsministern Anders Thunborg? De flesta sovjetiska scenarier förutsatte sannolikt genommarsch/överflygning av svenskt territorium. ”Järnvägstidtabellssyndromet” fungerade troligen så att det skulle bli svårt, men självklart inte omöjligt, för politikerna att ändra angreppsfallen.

Mikael Holmström går hårt åt Rolf Ekéus säkerhetspolitiska utredning av år 2002 som enligt honom valt att spela ned betydelsen av samverkan med flera NATO-länder. På en punkt är det inte svårt att hålla med honom. Även om inga direkta förberedelser gjorts för att göra svenska flygbaser NATO-kompatibla, kan man nog lita på att sådana problem skulle lösas om behov skulle uppstå...

Även om man inte är övertygad om att omfattningen av samarbetet gjorde att man redan i fredstid underminerat neutralitetspolitiken, var detta mera utvecklat än många som sysslat med säkerhetspolitik annat. Den avgörande frågan i bedömningen av den svenska politiken blir dock om inte Holmströms uppgifter utgör en grad- snarare än en artskillnad?

Det är lättare att hålla med författaren när han kritiserar vissa svenska politiker för att ha farit med tvetalan om samverkan med vissa NATO-länder. Det ligger visserligen i sakens natur att detta samarbete måste hållas hemligt, men att direkt fara med osanning eller än värre använda detta i den inrikespolitiska polemiken är knappast godtagbart. Här har Olof Palme vid flera tillfällen, och Tage Erlander vid i alla fall ett, tycks ha fångats så av sin egen retorik att de gick över gränsen. Det förefaller som om det vid varje given tidpunkt endast var stats- och försvarsministrarna och ÖB som hade det mesta av bilden medan andra inblandade kände till olika delar av samarbetet. Men Thorbjörn Fälldin, Ola Ullsten, Ingvar Carlsson och Carl Bildt hanterade frågan mera diskret än Palme, för vilken västsamarbetet sannolikt ogärna fick bli ett hypotek på hans internationella aspirationer.

Två aningen märkliga avsnitt bör avslutningsvis tas fram. Holmström väljer att illustrera vidden av USA-samverkan med att inleda boken med ett telefonsamtal till ÖB Lennart Ljungh från en f.d. marinchef, som utsetts till sambandsman med Pentagon om Sverige hotades. Denne säger sig morgonen efter mordet på Olof Palme vara beredd att åka till USA, och sätter alltså in detta i ett östvästligt sammanhang! Här kan man nog tala om överhettad fantasi...

Når Holmström diskuterar ubåtsfrågan, säger han om Thorbjörn Fälldin att denne vid ett tillfälle inte visste om Sverige var i krig med Sovjet eller inte (s. 236). Ryska fritagningsförsök eller svenska försök att bogsera in U-137 till Karlskrona hade säkert lett till skärmytslingar. Men krig?

Holmströms bok är på många sätt ett pionjärbete. Att dess huvudteser ändå väcker frågor om han verkligen rubbat den gängse bilden av svensk säkerhetspolitik under det kalla kriget har författaren säkert intet emot.

Mats Bergquist

Holmström, Mikael. *Den dolda alliansen. Sveriges hemliga NATO-samarbete*. Atlantis, Stockholm 2011.

HYGGELIG BOK OM FORHOLDET MELLOM NORGE OG SVERIGE AKKURAT NÅ

I litt for lite format til å være en skikkelig ”coffee table book,” og med altfor få ordentlige gode illustrasjoner til å være en praktbok, gjør boken *I takt og utakt* på sett og vis likevel krav på å være begge deler. Det er en jubileumsbok, påkostet og fint utstyrt, utgitt i tilknytning til at svenskenes hus i Oslo, Voksenåsen, fyller 50 år og samarbeidsfondet mellom Norge og Sverige fyller samtidig 60 år. Bokens undertittel, ”Nye historier om Norge og Sverige,” ser ut til å vise til det som har vært redaktørens ønske: Å få nye, enkle, anekdotiske, gjerne humoristiske og lette fortellinger om nordmenn og svensker, om forholdet mellom landene på alle mulige og umulige områder. I forordet heter det at boken sikter på å ”ta pulsen på hur svenskar och normän ser på varandra i dag”. Det gjelder å få frem både det som forener og det som skiller, det som er likt og det som er ulikt, og alle blandingsformene der vi med et heller mislykket ordspill blir ”svorske”. Det er selvfølgelig helt opplagt at man må ta utgangspunkt i hvordan forholdet mellom landene og folkene er i dag, og så kanskje undersøke hvorfor det er blitt slik eller spekulere over hvordan utviklingen vil gå videre. Faren er likevel at boken fort blir datert – flere av ”sakene” som danner utgangspunkt for artiklene i boken, synes lite viktige allerede i 2011.

Redaktørene har med litt hjelp utenfra litt tilfeldig valgt bidragsytere til boken; litt ut fra hvilke temaer de ville ha belyst og litt ut fra tanken om at skribentene måtte ha et forhold til nabolandet. Det har ført til at boken til de grader er blitt redigert etter det gamle og ikke alltid så gode prinsipp – ”skifte på kosten” – og dermed er blitt mer blandet kost enn godt er. Men med velvilje kan man velge og vrake blant bidragene, lese litt av noen, lese andre helt ut, og bla videre fra de helt likegyldige via de lett patetiske til de underholdende, informative og til slutt helt gode bidragene. De beste bidragene gjelder alle

konkrete hendelser – konflikter, konfrontasjoner, vennskap, samarbeid – på høyt nivå mellom de to landene. Det gjelder blant annet Volvo-avtalen der det å skrive kontrafaktisk historie kan være svært spennende, og det gjelder samarbeidet på telekom-siden som også ble kjørt i grøften. Interessant er også bidragene som direkte gjelder Voksenåsens historie og arkitektur, slik Helge Rønnings artikkel om mediesituasjonen reiser viktige spørsmål, selv om Skavlans suksess på begge sider av Kjølen etter alt å dømme er et svakt signal om fremtidig utvikling i forhold til for eksempel Schibsteds rolle i begge land.

Et naturlig og vellykket redigeringsprinsipp er å la et fenomen eller et tema belyses gjennom artikler fra begge land, for slik å få frem forskjeller mer enn likheter. Det gjelder når den heller moderne norske russebusstradisjon settes opp mot markeringen av "Studenten" i Sverige, eller enda tydeligere når norsk 17. mai settes opp mot svensk 6. juni. For en nordmann blir det hoderystende klart at utlendinger og kanskje aller minst svensker aldri skal kunne komme til å forstå vår 17. mai-feiring, og bare tanken på at 6. juni er noe å stille opp med mot det norske eventyret, er formastelig.

Helt forutsigelig og lite nytt er det å finne når det gjelder måter vi så å si med nødvendighet misforstår hverandre på, om det helt konkret gjelder språket eller mer generelle kulturforskjeller. Vi vet faktisk ganske mye om hvem som forstår hvem innenfor det nordiske fellesskapet, men det er selvsagt alltid fristende med nygamle anekdoter om misforståelser og feiloppfatninger. Vi er etter alt å dømme så langt fra å bli "svorske" som noen gang i historien, men alt godt arbeid som gjøres i nordisk regi er likevel viktig og berikende – for eksempel mye av arbeidet blant ungdom i regi av Foreningen Norden. At noen områder av våre to naboland – ikke minst grenseområdene mellom Hedmark og Värmland – har et nært og tett samarbeid og overhodet ingen språklige eller kulturelle hindringer, er også velkjent – uten å bli gjenstand for behandling i boken. Det blir derimot det gode samarbeidet mellom Oslo og Göteborg – kanskje ukjent for de fleste.

Noen bidrag bidrar til å rette opp misforståelser og overdrivelser som andre har stått for tidligere. Det gjelder ikke minst den informative og positive artikkelen om svenske ungdommer som arbeider i Oslo. Her er det ikke bananskrellerne som står i sentrum, men derimot unge mennesker som med dyktighet og serviceinnstilling gjør en langt bedre jobb i Oslos restaurantverden enn nordmenn ville ha gjort.

Fra de enkle personlige minnetegninger til mer anekdotiske og humoristiske innslag og videre til nesten vitenskapelige artikler, utstyrt med referanser og fotnoter, er *I takt og utakt* blitt en fin bok som likevel ville tjent på å bli redigert strengere. Da kunne den ene av redaktørene også spart seg etterordet som til dels kommenterer og vurderer artiklene i boken. Illustrasjonene har sin naturlige plass i en slik bok, og Caroline Tibells fotografier er på mange måter i tråd med

bokens øvrige inntrykk. Forsidebildet er en sak for seg, og kunne utvilsomt tolkes helt annerledes enn det gjøres i forordet, om man så litt mer med skråblikk på bildet av Olof Palme og Gro Harlem Brundtland (fra Grue Rådhus i 1981). Tretti år etter er det mer enn tvilsomt om bildet virkelig utsier noe som helst annet enn noe om det tette forholdet mellom sosialdemokratiske partier i våre to land. Men det er mye som har endt på historiens skraphaug siden den gang.

Alt i alt – blandet kost, en bok det er hyggelig å bla i og til dels opplysende å lese i, men som lett kunne fått skarpere fokus og tydeligere profil.

Hans H. Skei

Arne Ruth och Björn Lindahl (red.) *I takt og utakt. Nye historier om Norge og Sverige.* Schibsted Forlag, Oslo 2010.

MEMOARER I FILMENS TECKEN. NILS PETTER SUNDGREN MINNS

Enligt egen utsago i förordet till sin bok ”en herre af mycket liten djupsinnighet”, men i detta avseende i gott sällskap av självaste Bellman. I unga år bokmal; sedermera *ein Kinotier* – filmkritiker sedan inte mindre än 50 år. Den på en gång självvironiska och självmedvetna tonen är karakteristisk. Mer, i kombination med yrkesbanan, behövs väl knappast för att identifiera författaren *Nils Petter Sundgren*.

Det var den numera saligen avsomnade Filmkrönikan, programmet med längst livslängd i hela SVT:s historia och under många år synonymt med sin programledare, som gjorde den sistnämnde till Nils Petter med svenska folket – liksom med åtskilliga filmintresserade i de nordiska grannländerna. Det senare åtminstone om man får tro Lars von Trier, som någonstans i boken berättar om hur han tillsammans med sina vänner brukade roa sig med att härma Nils Petters speciella sätt att återberätta handlingen i filmer.

I sin självbiografi *Inte bara bio* gäcker han läsaren på mer än ett sätt. För det första får man veta att han egentligen inte alls heter Petter – det var namnet på föräldrarnas vinnarhäst på Jägersro. För det andra bör läsaren inte inbilla sig att hans liv bara handlat om filmkrönikan, eller ens bara om bio – det understryker ju själva titeln.

Boken behandlar också åtskilligt annat: studieåren som litteraturhistoriker med ett och annat lärarvikariat, åren som filmköpare eller den mångåriga gärningen som skrivande kulturjournalist, både i Expressen och i ett antal månadstidningar, som inte bara handlat om att skriva film utan också bland annat innefattar en rad konstnärsporträtt av Sundgrens penna.

"Inte bara bio" är som ett ymighetshorn ur vilket Nils Petters hela rika erfarenhet flödar. Här dominerar yrkesmannen med många strängar på sin

lyra. Här skymtar också privatpersonen och familjen. Men inte minst tecknas skissartade porträtt av människor han mött: valfrändskaper såväl som antagonister. Här passerar filmkonstens förnyare revy – en Ingmar Bergman, en Jean-Luc Godard – och här samsas världsstjärnor som Lauren Bacall eller Ingrid Bergman med författarens egen ”bäste ovän” Harry Schein. Givetvis finns här också åtskilliga bilder av och ur filmer, som flyktigt flimrar förbi: en scen ur ”En alldeles särskild dag”; en annan ur ”La dolce vita”. Filmerna har ju mer än något annat varit Nils Petters livsluft.

Understundom kan det breda panoramat i boken framstå som nästan alltför mångskiftande. Underligt vore väl också om det på bokens 360 sidor inte funnes en och annan upprepning. Men här finns också många guldkorn: skissartade framställningar av alldeles egen karaktär. Som hans skildring av den första intervjun han gjorde, mötet med Boris Pasternak, som visade sig ha oväntade insikter i nordisk litteratur. Eller, i ett helt annat register, den bild av TV 4, både uppgången och vägen utför, som tecknas i marginalen av hans självbiografiska notater om åren där.

Läsaren kan också lyckliggöras – eller tvärtom bli uppretad, om man nu skulle råka tycka annorlunda – av de skarpa omdömen som ideligen fälls om den ene och den andre som fallit i onåd. Här är det ord och inga visor: ”Att Kay Pollaks 'Så som i himmelen' fick många att gråta hindrar inte att det handlar om emotionell våldtäkt på publiken”. Eller omdömet om Johan Glans som konferencier på guldbaggegalan: ”Hans talanger som ståuppare skulle bättre lämpa sig för en varmkorvgala”. Nog är det ganska roligt.

Kanske kommer författaren ändå allra bäst till sin rätt i sina mer tematiska kapitel, där hans djupgående kunskaper och stora insikter i film- och mediefrågor verkligen till fullo får utrymme. Möjligen är det en yrkeskollegas svaghet att särskilt fästa sig vid hans kapitel om filmkritik. Men det är också ett nyckelkapitel därför att det innehåller Nils Petters eget credo, hans syn på sitt yrke, dess utövning och dess framtid. Arbetet som filmkritiker, skriver han, ”fordrar känslighet, iakttagelseförmåga och stilistisk känsla. Det handlar om konsten att fånga något lika subtilt som spindelnätet eller fjärilsflykt.”

Det kan tyckas vara överraskande ord från en kritiker som inte minst blivit känd för sin vassa tunga och sina lustmord, där så krävts. Men nyckeln till hans långvariga framgång och förnyelseförmåga som kritiker ligger förmodligen just här: i den ständiga brottningen med ”det som egentligen är omöjligt – att i ord återskapa och suggerera det som aldrig låter sig slutgiltigt beskrivas”.

Den utmaningen har genom åren inte upphört att fascinera Nils Petter Sundgren, och den gör också hans bok väl värd en mäsas.

Astrid Söderbergh Widding

Nils Petter Sundgren. *Inte bara bio*. Norstedts, Stockholm 2010.

**THOMAS BODSTRÖM – FOTBOLLSSPELARE, ADVOKAT
OCH JUSTITIEMINISTER I GÖRAN PERSSONS REGERING**

Socialdemokratiska justitieministrar har de senaste decennierna suttit osäkert på sina taburetter. Olof Palme avskedade Ove Rainer sedan denne ägnat sig åt avancerad skatteplanering. Rainers efterträdare som justitieminister, Sten Wickbom, fick ta det politiska ansvaret och lämna S-regeringen sedan en av Sveriges mest kända spioner rymt i samband med en permission från fängelset. Anna-Greta Leijon skrev ett synnerligen olämpligt rekommendationsbrev till den socialdemokratiska politruken Ebbe Carlsson i samband med spaningarna efter Olof Palmes mördare. Laila Freivalds, slutligen, blev föremål för ett massmedialt drev när hennes hyreslägenhet omvandlades till bostadsrätt. Hennes övertagande av bostadsrätten bröt mot Socialdemokraternas bostadspolitiska huvudlinje. Hela fyra socialdemokratiska justitieministrar hade därmed hamnat i den så kallade katapultstolen. Dessemellan hade den socialdemokratiska trotjänaren Thage G. Peterson klarat sig undan en förtida avgång. Han utsågs i ordnade former till talman på hösten 1988 efter bara några månader som socialdemokratisk justitieminister, men var samtidigt också industriminister.

Laila Freivalds lämnade den socialdemokratiska regeringen i vredesmod hösten 2000. Nu var goda råd dyra för Göran Persson som fick se sig om efter en ny justitieminister. Hans val föll på den unge advokaten Thomas Bodström, en fd fotbollsspelare med allsvenska meriter från 1980-talet i Stockholmslaget AIK. Lennart Bodström, den nye justitieministerns pappa, hade beklätt posten som utrikesminister i Olof Palmes regering under en treårsperiod. Därefter blev pappa Bodström utbildningsminister. Den nye justitieministern var precis som sin far inte medlem i Socialdemokratiska partiet innan upphöjelsen till regeringsledamot. Det var emellertid snabbt ordnat.

Redan efter fyra år i den socialdemokratiska regeringen utkom *Thomas Bodström* med ett slags politisk dagbok. Titeln på den rätt så lättviktiga boken var ”700 dagar i Rosenbad”. Den skrivglade Thomas Bodström – ja, han har faktiskt också gett ut några deckare – har nu tagit ett större och mera ambitiöst grepp i memoarboken *Inifrån. Makten, myglet, politiken* som utkom våren 2011.

I samband med utnämningen till justitieminister fick Thomas Bodström svara på frågor från statsminister Göran Perssons sida om han gjort något som gjorde honom olämplig som statsråd i en socialdemokratisk ministär. Den unge advokaten rannsakade hjärtan och njurar. Han medgav att han rökt hasch i unga år och anlitat städhjälp svart. Men den myndige statsministern nöjde sig inte med det första svaret utan ställde rutinerat kontrollfrågan ”Finns det mer?”. Det spörsmålet ledde till en sömnlös natt för Thomas Bodström som erinrade sig att han möjligen betalt för lite i skatt. Efter konsultationer med

skattejuridisk expertis och en snabb fyllnadsinbetalning av 70.000 kronor så var den saken ur världen. Thomas Bodström kunde utnämnas till justitieminister. Han behöll posten i sex år. När Fredrik Reinfeldt trädde till som statsminister och ledare för en ny borgerlig fyrpartiregering efterträddes Bodström av icke-juristen Beatrice Ask (M).

På det stora hela blev Thomas Bodström en framgångsrik justitieminister. Han förstod betydelsen av goda kontakter med massmedia. Med tiden blev han en av Perssonregeringens mest populära ledamöter. Han nämndes till och med som tänkbar socialdemokratisk partiledare när Mona Sahlin avgick på hösten 2010.

Thomas Bodström insåg att politik handlade om maktutövning. Han litade på att Justitiedepartementets tjänstemän gjorde ett bra jobb. Dock väckte det uppseende när han uppgav att han aldrig läst igenom hela texten i det egna departementets propositioner. Det man som statsråd undertecknar bör man faktiskt ha läst, dundrade fd socialdemokratiska statsrådet Bengt Göransson i *Expressen* (26 juni 2011). Samtidigt medger Bodström i sina memoarer att man som politiker aldrig kan delegera ansvaret för sina politiska göranden och låtanden till aldrig så pålitliga och skickliga departementstjänstemän.

Memoarboken innehåller flera – men kanske inte helt lätt genomförbara – reformförslag vad gäller riksdagsarbetet. Bodström tycker att man kan halvera antalet riksdagsledamöter. Han vill också att ledamotskapet av riksdagen skall vara ett uppdrag och inte ett yrke. Åtta år på Helgeandsholmen räcker enligt hans mening. Bara oppositionen skall få interpellera i riksdagen. Bodström vill avskaffa monarkin, men är ändå inte för att införa republik. Vad vill han då ha för politiskt system?

Omdöpfung av Socialdemokratiska Arbetarepartiet vågar han också föreslå. Men borde inte en socialdemokratisk justitieminister vara bättre påläst när det gäller det egna partiets historia. Han påstår nämligen i boken att SAP bildades i slutet av 1890-talet precis som hans fotbollklubb AIK. Men partiet är faktiskt äldre än så eftersom det bildades 1889. Landsorganisation (LO) tillkom däremot i slutet av 1890-talet. Rätt ska vara rätt även i en justitieministers memoarer. Rolig är parallellen att AIK vann Allsvenskan för första gången 1932 dvs. samma år som Socialdemokraterna vann valet och inledde sitt långa regeringsinnehav.

Ett nytt grepp tar Bodström när han betygsätter journalistkåren. Högst upp på Bodströms rankinglista hamnar som väntat Expressens politiske kommentator K.G. Bergström med 4,5 poäng. Samma höga vitsord får Sveriges Televisions Mats Knutson. I botten hamnar Dagens Nyheters tidigare politiske kommentator Henrik Brors som får nöja sig med futtiga 1,0 poäng. Göran Persson dömer i sina memoarer på samma sätt ut Henrik Brors ”ledarskrivande” på nyhetsplats.

Men Bodström nöjer sig inte med att betygsätta journalister utan han dristar sig också att avge omdömen om nio ledande politiker inom andra partier och tjänstemän på det juridiska området samt också en och annan författare. Carl Bildt är Sveriges roligaste minister, tycker Bodström men tillägger att Bildt måste vara landets mest överskattade politiker. Justitieminister Beatrice Ask är chosofri och jordnära, men går bort sig i den juridiska debatten när hon inte kan luta sig mot tjänstemännens talepunkter. Moderata tidigare justitieministern Gun Hellsvik har Bodström däremot stor respekt för. Han medger till och med att han faktiskt var rädd för henne som politisk motståndare.

När det drog ihop sig till partiledarskifte inom Socialdemokratiska partiet hösten 2010 for Thomas Bodström till USA med familjen. Han ville vara tjänstledig från riksdagen, men fick nej och avsåg sig då ledamotskapet. Den nya S-ledningen efter Mona Sahlin har han föga till övers för. Valet av Carin Jämtin till partisekreterare finner han vara märkligt. Nye partiledaren Håkan Juholt beskrivs som ett osäkert kort, men som en socialdemokrat av den gamla stammen. Osäkert är det, enligt Bodström, om Juholt lyckas med att få kvinnors, ungdomars, akademikers och storstadsbors röster i nästa val. Om Göran Persson har Thomas Bodström bara gott att säga. Mona Sahlin gick han också mycket bra ihop med.

En läsvärd och välskrivna memoarbok är det som Thomas Bodström gett ut. Någon stor idépolitisk tänkare är han inte, men en populär resultatpolitiker som fick hela 16.900 personröster (11 procent) i Stockholms län. Blivande partiledaren Håkan Juholt fick nöja sig med 9,5 procent i personröster i den egna valkretsen i det senaste valet.

Om Håkan Juholt kan matcha Fredrik Reinfeldt i det riksdagsval som äger rum 2014 återstår att se. Sista ordet lär inte vara sagt från advokat Bodströms sida i politiken.

Claes Wiklund

Thomas Bodström. *Inifrån. Makten, myglet, politiken*. Norstedts, Stockholm 2011.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Bergquist, Mats, fd ambassadör, Stockholm

Blüdnikow, Bent, historiker och journalist, Köpenhamn

Skei, Hans H., NT:s norske redaktör, Oslo

Söderbergh Widding, Astrid, professor i filmvetenskap, Stockholm

Wiklund, Claes, NT:s huvudredaktör, Gnesta

SAMMANFATTNING

Det tredje numret i Nordisk Tidskrifts 134:e årgång ägnas traditionsenligt åt litteraturen i Norden. NT:s danske redaktör Henrik Wivel inleder med en betraktelse om den litterära fejd som ägde rum förra året i Danmark mellan författaren Ib Michael och Weekendavisens kritiker Lars Bukdahl. Samme Bukdahl tar inledningsvis i sin översikt upp de danska nomineringarna till Nordiska rådets litteraturpris. Mervi Kantokorpi frågar i sin finska litteraturöversikt vad som är finsk litteratur? Att den realistiska prosan, inte sällan med påtagliga självbiografiska inslag, står stark i den finlandssvenska litteraturen konstaterar Gustaf Widén. Poesins starka ställning i den isländska bokutgivningen lyfts fram av Úlfhildur Dagsdóttir. 2010 blev ett helt vanligt bokår, noterar NT:s norske redaktör. Årets översikt över norsk litteratur är Hans H. Skeis tjugofemte och sista. För denna imponerande insats fick tidskriftens norske redaktör motta den Letterstedtska förtjänstplaketten vid ett medlemsseminarium i Kungälv i början av oktober. Birgit Munkhammar framhåller de unga författarnas dominans i den svenska bokutgivningen.

NT-Intervjun utgörs av ett samtal mellan redaktör Arna Schram och Nordiska rådets litteraturpristagare Gyrðir Elíasson. Konsthistorikern Beate Sydhoff tecknar ett porträtt av den svenska konstnären Siri Derkert.

Norske antropologiprofessorn Thomas Hylland Eriksen analyserar i *För egen räkning* det meningsutbyte som ägt rum i medierna om terrorangreppet den 22 juli. Anders Ljunggren, ambassadör på Island och fd generalsekreterare i Föreningen Norden, konstaterar i sin *nordiska krönika* att skuldskrisen ökat den politiska laddningen vad beträffar Nordens relation till det övriga Europa.

Jacob Letterstedts nordiska förtjänstmedalj för 2011 tilldelades den åländske politikern Olof Salmén. Två veckor efter huvudstyrelsens beslut avled medaljmottagaren. Förtjänstmedaljen överlämnades postumt vid en ceremoni i Ålands lagting den 14 september 2011.

I *Bokessän* ställer den danske journalisten och historikern Bent Blüdnikow frågan vad som är en vällyckad historiebok.

Kring böcker och människor består av fyra bokrecensioner. Fd ambassadören Mats Bergquist tar upp Mikael Holmströms bok "Den dolda alliansen. Sveriges hemliga NATO-samarbete" till granskning. NT:s norske redaktör utdelar ros och ris till den bok som Arne Ruth och Björn Lindahl redigerat och som utkom med anledning av att Voksenåsen fyllt femtio år. Professor Astrid Söderbergh Widding anmäler filmkritikern Nils Petter Sundgrens memoarer. Avslutningsvis recenserar NT:s huvudredaktör Claes Wiklund f.d. justitieministern Thomas Bodströms memoarer.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskriftin 134. vuosikerran kolmas numero keskittyy totuttuun tapaan Pohjoismaiden kirjallisuuteen. NT:n tanskalainen toimittaja Henrik Wivel aloittaa tarkastelemalla sitä kirjallista kiistaa, jota kirjailija Ib Michael ja Weekendavisenin kriitikko Lars Bukdahl kävivät Tanskassa viime vuonna. Sama Bukdahl ottaa Tanskaa koskevassa katsauksessaan esille Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkintoehdokkaiden nominoinnit. Mervi Kantokorpi kysyy kirjallisuuskatsauksessaan, mikä on suomalaista kirjallisuutta. Gustaf Widén toteaa, että suomenruotsalaisessa kirjallisuudessa on vahvana realistinen proosa, jossa varsin usein on selviä omaelämäkerrallisia aineksia. Úlfhildur Dagsdóttir nostaa esille runouden vahvan aseman Islannin kirjallisuudessa. Vuodesta 2010 tuli tavallinen kirjavuosi, toteaa NT:n norjalainen toimittaja. Norjan kirjallisuuden vuosikatsaus on Hans H. Skein kahdeskymmenesviides ja samalla viimeinen. Tämän mahtavan panoksen kunniaksi lehden norjalainen toimittaja sai vastaanottaa Letterstedtin ansiopaketin Kungälvissä lokakuun alussa järjestetyssä seminaarissa. Birgit Munkhammar korostaa nuorten kirjailijoiden dominanssia Ruotsin kirjankustannuksessa.

NT:n haastattelu on toimittaja Arna Schramin ja Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkinnon saajan Gyrðir Elíassonin keskustelu. Taidehistorioitsija Beate Sydhoff piirtää ruotsalaisen taiteilijan Siri Derkertin muotokuvan.

Norjalainen antropologian professori Thomas Hylland Eriksen analysoi *För egen räkning* -palstalla sitä mielipiteidenvaihtoa, jota on käyty mediassa 22. heinäkuuta sattuneen terroriteon jälkeen. Ruotsin Islannin-suurlähettiläs ja Norden-yhdistyksen entinen pääsihteeri Anders Ljunggren toteaa *Krönika om nordiskt samarbete* -palstalla, että velkakriisi on lisännyt poliittista latausta Pohjolan suhteissa muuhun Eurooppaan.

Jacob Letterstedtin pohjoismainen ansiomitali 2011 myönnettiin ahvenanmaalaiselle poliitikolle Olof Salménille. Mitalin vastaanottaja kuoli kaksi viikkoa johtokunnan päätöksen jälkeen. Ansiomitali luovutettiin postuumisti Ahvenanmaan maapäivillä 14. syyskuuta 2011 järjestetyssä seremoniassa.

Bokessän -palstalla tanskalainen journalisti ja historioitsija Bent Blüdnikow tekee kysymyksen, mikä on onnistunut historiankirja.

Kring böcker och människor -palsta koostuu neljästä kirja-arvostelusta. Entinen suurlähettiläs Mats Bergquist ottaa tarkasteltavakseen Mikael Holmströmin kirjan *Den dolda alliansen. Sveriges hemliga NATO-samarbete*. NT:n norjalainen toimittaja jakaa ruusuja ja risuja Arne Ruthin ja Björn Lindahlin toimittamalle kirjalle, joka ilmestyi Voksenåsenin viisikymmenvuotispäivän johdosta. Professori Astrid Söderbergh Widding ilmoittaa filmikriitikko Nils Petter Sundgrenin muistelmat. Lopuksi NT:n päätoimittaja Claes Wiklund arvostelee entisen oikeusministerin Thomas Bodströmin muistelmat.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Register över författare omnämnda i Nordisk Tidskrifts litteraturöversikter 2011

utarbetat av fil. kand. Lena Wiklund

- Aamodt, Bjørn, 235, 243
 Aasprong, Monica, 242
 Alakoski, Susanna, 250, 253, 254
 Andersen, Benny, 204
 Andersson, Claes, 224
 Andkjær Olsen, Ursula, 204
 Arnborg, Beata, 252
 Attianese, Ann-Helen, 224
- Bergsson, Guðbergur, 232
 Berner, Mia, 235, 243
 Birgisson, Bergsveinn, 233
 Bjoljahn, Christian, 205
 Blendstrup, Jens, 201
 Boberg, Thomas, 204
 Bramness, Hanne, 242
 Brandt, Per Aage, 204
 Brekke, Toril, 239
 Byggmästar, Eva-Stina, 222, 223
 Bäck, Tomas Mikael, 223
 Börjesson, Staffan, 254, 255
- Carpelan, Bo, 223
 Christensen, Camilla, 204
 Colombani, Marie-Françoise, 255
 Combüchen, Sigrid, 249, 250
- Dagbjartsdóttir, Vilborg, 227
 Demirbag-Sten, Dilsa, 253, 254
 Dorph, Christian, 204
- Edelfeldt, Inger, 255
 Egeland, Tom, 246
 Eiríksdóttir, Kristín, 231
 Ekman, Kerstin, 254
- Eldjárn, Þórarinn, 227, 228
 Enckell, Agneta, 223
 Eriksson, Gunnar, 254
 Erlu-Valdimarsdóttir, Þórunn, 230
 Espmark, Kjell, 253
- Florin, Magnus, 252, 253
 Fosse, Jon, 243, 244
 Frank, Niels, 206
- Gade Kofod, Dennis, 201
 Gísladóttir, Þórdís, 226, 227
 Glaz Serup, Martin, 205
 Granlie, Filip, 205
 Grimrud, Beate, 235, 252, 253
 Grotrian, Simon, 204
 Grytten, Frode, 244
 Guðmundsson, Ari Trausti, 226
 Guðmundsson, Eiríkur, 231
- Haavardsholm, Espen, 245
 Hagen, Christina, 200
 Hallberg, Anna, 254
 Hannesdóttir, Guðrún, 227
 Harstad, Johan, 244
 Heberlein, Ann, 255
 Hede, Ida Marie, 198
 Heivoll, Gaute, 238, 240
 Hesselholdt, Christina, 201
 Hirdman, Yvonne, 252
 Hjartadóttir, Ingibjörg, 233
 Hjorth, Vigdis, 239
 Hoem, Edvard, 244, 245
 Huldén, Lars, 224
 Høvring, Mona, 242

- Indriðason, Arnaldur, 232
 Ingólfsson, Helgi, 233
- Jac, F.P., 205
 Jalonen, Olli, 211
 Jensen, Kenneth, 205
 Jensen, René Jean, 203
 Jensen, Thøger, 205
 Jóhannesdóttir, Steinunn, 230
 Jónason, Ragnar, 232
 Jónsdóttir, Þóra, 226
 Jónsson, Anton Helgi, 225
 Juul, Pia, 206
 Jørgensen, Hans Otto, 202, 203
- Kieri, Katarina, 251
 Klougart, Josefine, 197, 198
 Knausgård, Karl Ove, 235, 237
 Knörr, Elías (Portela, Elias), 227
 Kormáksson, Ingvi Þór, 231
 Kosovic, Birgithe, 202
 Kristjánsdóttir, Huguín, 231
 Kristný, Gerður, 228, 230, 234
 Kyyrönen, Sirpa, 215
- Langeland, Henrik H., 240
 Larsen, Marianne, 204
 Larsen, Martin, 206
 Laugesen, Peter, 204
 Leffler, Tove, 252
 Leósdóttir, Jónína, 230
 Lind, Cecilie, 205
 Lindberg, Pirkko, 219
 Lindgren, Torgny, 253
 Lindqvist, Frej, 221
 Llambías, Pablo Henrik, 202
 Lund, Thure Erik, 240
 Lundberg, Kristian, 249
 Lundberg, Ulla-Lena, 220, 221
 Lykke, Nina, 241
 Lønn, Øystein, 240, 241
- Madsen, Viggo, 204
 Magnússon, Sigurjón, 233
 Malinovski, Pejk, 206
 Marstrand Jørgensen, Anne Lise, 198, 199
 Melender, Tommi, 212, 213
- Niemi, Mikael, 250
 Nikolajsen, Rasmus, 204
 Nilsen, Tove, 239
 Nordbrandt, Henrik, 204
 Norðfjörð, Óttar, 232
 Norland, Sverrir, 226
 Nummi, Markus, 209, 210, 211
 Nylén, Antti, 213
 Næss, Kristine, 241
- Ólafsson, Bragi, 231, 232
 Óskarsson, Baldur, 225
 Óskarsson, Óskar Árni, 226
- Pasternak, Simon, 204
 Pedersen, Inge, 202
 Petersen, Emil Hjörvar, 230
 Petterson, Per, 237
 Pettersson, Jan-Erik, 255, 256
 Pétursdóttir, Sigríður, 231
 Poulsen, Peter, 204
 Pääskynen, Markku, 209, 210, 211
- Raevaara, Tiina, 211, 212
 Refsum, Christian, 240
 Rifbjerg, Klaus, 200
 Riise Hauge, Eivind, 241
 Rimminen, Mikko, 209, 211
 Ringell, Susanne, 221, 222
 Rudel, Freja, 221
- Saabye Christensen, Lars, 239
 Salmela, Alexandra, 207, 208
 Salmenniemi, Harry, 213, 214

Salminen, Johannes, 221
Sandbacka, Carola, 218, 219
Sannem, Jo, 241
Santanen, Eino, 214, 215
Schnack, Asger, 197, 204, 205
Seyfarth, Adelheyde, 240
Sigurðardóttir, Lilja, 232
Sigurðardóttir, Yrsa, 232, 233
Sigurðsson, Ófeigur, 230
Smith, Amalie, 198
Smærup Sørensen, Jens, 201
Snellman, Anja, 208
Staun, Susanne, 204
Steinsdóttir, Kristín, 233, 234
Stien, Laila, 241
Stig, Oline, 252
Stridsberg, Sara, 250
Sund, Lars, 220, 221
Sundström, Gun-Britt, 251
Swahn, Jan Henrik, 252
Sørheim, Thor, 242

Tahvanainen, Sanna, 223
Taivassalo, Hannele Mikaela, 219
Tikkanen, Märta, 217, 218
Tiller, Carl Frode, 235, 238, 240
Tingsten Klackenbergl, Jill, 252
Turtschaninoff, Maria, 220
Tusvik, Marit, 244
Tvedt, Chris, 246
Törnqvist, Peter, 247, 249
Þórarinnsson, Árni, 232
Þorvaldsson, Óskar Hrafn, 232
Þrastardóttir, Sigurbjörg, 227

Vallevik Engelstad, Elisabeth, 245
Vinn Nielsen, Bent, 201
Voetmann, Harald, 197, 198,
199, 200
Wahlström, Erik, 219
Witt-Brattström, Ebba, 251
Woetmann, Peter-Clement, 205

Zennström, Maria, 251

Örn Jóseppsson, Ævar, 232
Økland, Einar, 241

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2011 sin hundra-
tiofjärde årgång, den åttiosjunde i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden
begyntes 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska
kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt
hänför sig till de nordiska folkens gemenskap. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar
sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda
områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att
fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska
samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer. *Prenumerationspriset inom Norden för 2011 är
250 kr, lösnúmerpriset är 65 kr.*

*Prenumeration för 2011 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr
4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.*

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till
redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Hantverkargatan 29,
Box 22 087, SE -104 22 Stockholm. Tel 08-506 113 00. Äldre årgångar kan rekvireras från
redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Telefontid fredagar 10–12.

Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund.

Besöksadress: c/o Föreningen Norden, Hantverkargatan 29, Stockholm.

Telefon 08-654 75 70, telefax 08-654 75 72.

E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Skillingagatan 38 A, SE-646 32 Gnesta.

Tel 0158-137 89 (bostaden).

E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavns-
gade 26, 3. tv., DK-2100 København Ø.

Tel 33 75 75 75. E-post: hw@weekendavisen.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla.

Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-102 Reykjavík.

Tel 5-45 84 62. E-post: snjolaug.olafsdottir@for.stjr.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.

Tel 22-85 41 45. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no